

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Analýza jazykového projevu Jana Wericha v jeho předscénách
Linguistic Analysis of Spoken Orations in Jan Werich's Proscenium

Anna Pokorná

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Analýza jazykového projevu Jana Wericha v jeho předscénách* potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

19. 4. 2021

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala Doc. PhDr. Martině Šmejkalové, Ph.D. za její vstřícnost, metodickou pomoc a trpělivost během tvorby této práce. Celou spolupráci vnímám jako příjemnou zkušenost.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na forbíny především v souvislosti s Janem Werichem, jenž se podílel na jejich zrodu. V jednotlivých kapitolách teoretické části se práce zabývá pojmem forbína, jejími autory, představiteli a proměnami napříč roky. Porovnává partnerskou dvojici Voskovec + Werich s dvojicí Werich + Horníček, přičemž se zaměřuje na dominanci Jana Wericha a jeho vliv na mladšího a méně zkušenějšího Miroslava Horníčka. Dále se práce zabývá okolnostmi, které se podílely na vzniku nové klaunské dvojice W+H po Voskovcově odchodu z Československa. Praktická část podává informace o výjimečných jazykových schopnostech Jana Wericha, jeho citu pro improvizaci a v neposlední řadě i o jeho původu. Všechny tyto faktory ovlivnily jeho lingvistické přístupy a měly značný vliv i na jeho mladšího partnera, jehož přístupy k forbíně budou porovnávány s těmi Werichovými.

Cílem bakalářské práce je tyto skutečnosti dokázat na jazykové analýze v praktické části práce zaměřující se na jazykové schopnosti obou aktérů s vyšší orientací na Jana Wericha. K rozboru byly využity forbíny *Hned mě hněť! aneb o imperativech* a *Velká předscéna*, jejichž nahrávky byly dokončeny v roce 1958.

KLÍČOVÁ SLOVA

forbína, analýza, jazykověda, Jan Werich, Miroslav Horníček, spolupráce, humor, publikum, divadlo

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on a proscenium related to Jan Werich, who participated in its creation. The chapters of the theoretical part discuss the concept of a proscenium, its authors, performers and transformations through years. The thesis compares Voskovec's and Werich's collaboration with the one of Werich and Horníček. Furthermore, it deals with circumstances involving the beginning of the new couple of comedians after Voskovec left the Czechoslovakia. The practical part is based on unique language skills of Jan Werich, his sense of improvisation, and, last but not least, his origin. All these factors involved his linguistic approach and had a great impact on his younger partner, whose approach will be compared to Werich's.

The aim of this bachelor thesis is to prove theoretical facts considering the analysis as the main issue of the practical part. With a bigger focus on Jan Werich, it will provide the linguistic abilities of both men. The analysis uses two examples of a proscenium. These are *Hned mě hněť! aneb o imeprativech* and *Velká předscéna*. Both of them were recorded in 1958.

KEYWORDS

proscenium, analysis, linguistics, Jan Werich, Miroslav Horníček, collaboration, humour, audience, theatre

Obsah

Úvod.....	9
1 Teoretická část.....	10
1.1 Forbína.....	10
1.1.1 Vznik forbín	12
1.1.2 Charakteristika forbín.....	12
1.1.3 Provedení forbín.....	14
1.1.4 Klaun	15
1.1.5 Publikum jako třetí partner.....	16
1.1.6 Improvizace	18
1.2 Dvojice V+W.....	19
1.3 Dvojice W+H.....	21
2 Praktická část.....	26
2.1 Stylistická rovina	26
2.1.1 Tematický rozbor forbíny „Hned mě hněť! aneb o imperativech“	27
2.1.2 Tematický rozbor forbíny „Velká předscéna“.....	28
2.1.3 Forbína jako mluvený dialog.....	30
2.1.4 Role účastníků dialogu	31
2.1.5 Interakčnost	32
2.1.6 Téma forbíny	34
2.1.7 Členění textu	35
2.1.8 Horizontální členění textu	35
2.1.9 Vertikální členění textu	36
2.1.10 Slohotvorní činitelé	37
2.1.11 Objektivní činitelé	38
2.1.12 Subjektivní činitelé.....	39
2.2 Hláskoslovná rovina	39

2.2.1	Úženi é > í	40
2.2.2	Diftongizace ý > ej	41
2.2.3	Protetické v-	41
2.2.4	Krácení samohlásek.....	42
2.2.5	Dloužení samohlásek.....	42
2.2.6	Zjednodušení souhlásek	43
2.2.7	Zánik slabik, skupiny souhlásek.....	44
2.2.8	Změna kvality souhlásek h > d, č > š, ř > r	44
2.2.9	Kvalita souhlásek	45
2.2.10	Výslovnost cizích slov	45
2.2.11	Měkčení souhlásek	46
2.2.12	Plzeňské nářečí.....	46
2.2.13	Individuální odchylky	46
2.3	Tvaroslovná rovina	47
2.3.1	Nespisovný formant -ý u příd. jmen rodu mužského, ženského i středního	48
2.3.2	Vynechání koncového -l v přičestí činném	48
2.3.3	Změna koncového -i v 3. os. mn. č. v přítomném čase	49
2.3.4	Hovorové tvary slov	49
2.3.5	Imperativ	50
2.3.6	Slovotvorba	51
2.4	Syntaktická rovina	53
2.4.1	Lexikální výrazy	54
2.4.2	Lexikálně gramatické výrazy (např. formy 2. os. indikativu přezenta)	54
2.4.3	Interakční dativ	55
2.4.4	Gramatické výrazy (snaha mluvčího o spoluúčast adresáta).....	55
2.4.5	Slovosled	55
2.4.6	Odbočky	57

2.4.7	Intertextualita	57
2.4.8	Syntaktické figury	58
2.4.9	Exoforická (situační) elipsa.....	59
2.4.10	Endoforická (kontextová) elipsa	60
2.5	Lexikální rovina.....	61
2.5.1	Cizojazyčné výrazy	61
2.5.2	Slova přejatá	62
2.5.3	Zastaralé a dialektické výrazy	62
2.5.4	Neologismus.....	63
2.5.5	Aluze	63
2.5.6	Frazeologické jednotky	65
2.5.7	Expresivní výrazy.....	66
2.5.8	Citoslovce.....	67
2.5.9	Slovní hříčky	67
Závěr.....		68
Seznam použitých zkratk.....		70
Zdroje		71
Příloha: Transkript forbín.....		77

Úvod

Forbíny jsou neodmyslitelně spjaty s Osvobozeným divadlem a dvojicí V+W. Jakmile vlivem nepříznivých okolností vznikly, staly se nedílnou součástí her V+W. Pro diváky představovaly zpestření her, z nichž slavná dvojice vystoupila a místo svých rolí reprezentovala své klaunské já. Dlouholeté přátelství, které Voskovce s Werichem pojilo, dalo vzniknout neopakovatelným slovním bitvám před zraky diváků. Zároveň skrz forbíny prezentovali dobové události a naznačovali publiku své vlastní názory zahalené do humoru. Pravá podstata jejich slov však byla pochopitelně odhalena. Velkou ránou pro původní klaunskou dvojici byla druhá světová válka, kvůli níž se rozhodli na čas opustit Československo. Po návratu do rodné země se však jejich cesty rozdělily co do tvorby i co do působiště.

Bakalářská práce se zaměřuje na období, kdy se Werich rozhodl pokračovat v odkazu Osvobozeného divadla. Nešlo pouze o opětovné uvedení her, jednalo se především o nalezení nového partnera, jenž by mohl do jisté míry nahradit do té doby nenahraditelného Jiřího Voskovce. Úkol to byl nelehký, ale Werichovi se nového partnera přeci jen nalézt podařilo. Stal se jím tehdy především herec, poté i spisovatel Miroslav Horníček.

Záznamy forbín jsou dostupné z let 1958, kdy už byl Miroslav Horníček plnohodnotným partnerem Jana Wericha. Přesto bude tato bakalářská práce důkazem, že Horníček na Voskovcovu úroveň nikdy zcela nedosáhl.

Práce je dělena na dvě hlavní části. První část je teoretická a dozvíme se v ní o veškerých pojmech a informacích potřebných k pochopení části druhé, praktické. Kromě samotné forbíny se budeme zabývat i rozdílem mezi dvojicí V+W a W+H. V pokročilém stadiu teoretické části si objasníme pojmy, bez nichž by forbína nemohla vzniknout a které ji pomáhaly dotvářet.

Ačkoli se praktická část zabývá jazykovou analýzou, v některých příkladech budeme moci aplikovat poznatky z teoretické části na konkrétní roviny. U většiny rovin si potvrdíme Werichovu nadřazenost a Horníčkův status věčného nahrávače, třebaže v něm Werich chtěl nalézt rovnocenného partnera. Důkazem pro toto tvrzení bude důkladný rozbor všech rovin jazykové analýzy se zaměřením na prvky typické pro forbíny a na patrné odchylky mezi jazykovými schopnostmi Wericha a Horníčka. Předmětem podrobného zkoumání bude jazyk Jana Wericha, ale je nutné brát v potaz fakt, že prostor pro bohaté vyjadřování mu poskytl Miroslav Horníček, který bude též zohledněn. Práce také zahrnuje přílohu s přepisem dvou analyzovaných forbín.

1 Teoretická část

Abychom mohli provést analýzu co nejdůkladněji, neobejdeme se bez klíčových pojmů a kontextu doby, během níž tvořili Voskovec s Werichem a následně Werich s Horníčkem. Než se dostaneme ke spolupráci těchto dvojic, definujeme si nejpodstatnější pojem celé práce, jelikož i samotná forbína se proměňovala v souvislosti se změnou partnerů, kteří ji předváděli. K forbíně se však váží i další proměnné podílející se na jejím vzniku. Ty měly značný vliv i na samotné aktéry, již se museli umět patřičně adaptovat.

Není možné analyzovat Werichovo a Horníčkovo provedení forbín, aniž bychom se nezastavili u vzniku, na němž měl značný podíl Jiří Voskovec. Jeho odkaz se spolu s odkazem Osvobozeného divadla ve spolupráci Wericha a Horníčka zrcadlí. Každý partner Jana Wericha byl pochopitelně jiný, proto se změnily i forbíny ve chvíli, kdy se původní klaunská dvojice V+W rozpadla.

Bez teoretické části by praktická část nebyla kompletní. Proto si v první části shrňme veškeré informace definující spolupráci Wericha s Horníčkem, jejich vztah, okolnosti vzniku i zániku jejich spolupráce a v neposlední řadě i jejich vlastní přístup k forbínám. Ty nejzásadnější informace se totiž prolínají v druhé části práce, díky čemuž se obě části propojí v jeden celek.

1.1 Forbína

„Divákova rozkoš se jmenuje: Být u toho. Být u zrodu. Nebýt svědkem pouhého a mechanického opakování, ale být tam, kde vzniká nepředvídatelné, nevypočitatelné, šokující. Neznat předem výsledek – o to jde.“¹ (Miroslav Horníček)

Než se dostaneme k samotné definici předscény, je třeba si uvědomit několik pozoruhodných skutečností. Slovo předscéna je komplexní pojem, jemuž připadá více než jedna definice. Pro úplnost těchto definic si musíme ověřit pár informací. Uvědomme si, že forbínu nelze jednoznačně zaměnit s předscénou a naopak, třebaže se ve většině publikací hovoří v obou případech pouze o předscéně. Definic, které tuto teorii podporují, je hned několik. První vysvětlení pojmu zní takto: „Předscéna je prostor jevištního pódia mezi úrovní opony a jeho

¹ CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 185.

okrajem ve směru k hledišti.“² Jedná se tedy o jakýsi pevně daný prostor mezi oponou a hledištěm.

Druhá možnost vysvětlení pojmu předscéna je méně statická³, jelikož představuje určitou situaci, která se za jistých okolností v tomto prostoru může odehrávat. Stojí také za povšimnutí, že dává automaticky do závorky výraz, který zatím ponecháme stranou. „Předscéna (forbína) je prostor před oponou, kam v některých typech her přicházejí herci komunikovat přímo s diváky.“⁴ Vezmeme-li v potaz první způsob výkladu, v tomto případě by již člověk mohl začít tápat. Definice víceméně spojuje dvě skutečnosti, které pojem reprezentuje, avšak výsledná představa se zdá být poněkud matoucí.

K upřesnění je tedy zapotřebí pojmut definici i z dynamického úhlu pohledu. V přeneseném významu totiž pojem funguje nejen v prostoru, ale i v čase.⁵ Za těchto okolností zní definice takto: „Část představení verbálního divadla, která je vydělena z ostatní syžetové struktury.“ Toto vysvětlení je poté obohaceno i důmyslným výrokem: „Předscéna se odehrává na předscéně.“⁶ Jakkoli se toto vysvětlení jeví jako srozumitelnější, překážkou stále zůstává fakt, že jak konkrétní prostor, tak daná situace nesou totožný název. Jedna definice teoreticky tvoří druhou, avšak v závěru se jedná o rozdílné skutečnosti, které by bylo vhodné od sebe odlišovat. A přeci to tak zcela není možné.

Onen dynamický děj uskutečněný herci (pojem herec je zatím nutné brát s rezervou) by nevznikl, nebýt prostoru, na němž se odehrává. Zároveň není vždy samozřejmé, že se celá akce naprosto vyděluje od představení, uvnitř něhož probíhá. Zde nastává příhodná chvíle pro to začlenit do definic pojem forbína. Tento termín by totiž mohl reprezentovat kompromis mezi všemi třemi definicemi a současně by se stal i jejich pomyslným průsečíkem. Pro úplnost tedy chápeme pojem forbína jako herecký výstup odehrávající se na pomezí opony a hlediště, jenž důmyslně spojuje prvky odehrávajícího se představení a současných společenských realii.

² PAVLOVSKÝ, Petr. Základní pojmy divadla. Teatrologický slovník. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7258-171-6. s. 227.

³ KOLARÍK, Aleš. Povaha komiky humoru tzv. forbín v inscenacích Divadla ABC Balada z hadrů a Těžká Barbora [online]. Rapotice, 2016. s. 19.

⁴ KOSTEČKA, Jiří. Do světa literatury jinak (úvod do čtenářství a studia literatury): učebnice teorie literatury pro 1. – 4. ročník středních škol. Praha: SPN, 1995. ISBN 80-85937-01-8. s. 269.

⁵ KOLARÍK, Aleš. Povaha komiky humoru tzv. forbín v inscenacích Divadla ABC Balada z hadrů a Těžká Barbora [online]. Rapotice, 2016. s. 19.

⁶ PAVLOVSKÝ, Petr. Základní pojmy divadla. Teatrologický slovník. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7258-171-6. s. 227.

1.1.1 Vznik forbín

Abychom pochopili princip forbín a mohli se tak plně zabývat charakteristickými rysy, musíme se vrátit na samý počátek jejich vzniku. Dalo by se říct, že vznikly zrovna tak jako jejich název – zcela samovolně, neplánovaně, ba dokonce zmateně. Vlivem na první pohled nepříznivých okolností se dva herci ocitli na samém okraji jeviště a byli ponecháni svému osudu před obecnstvem – bez připraveného textu i kulis. Vlastně ani nešlo říct, zda na malé předscéně reprezentují své postavy, či sami sebe. Ani samotná dvojice neměla potuchy, co se právě děje, jak plyne z Werichova vzpomínání: „Když jsme hráli poprvé (a mysleli si, že naposled) Vest Pocket Revue, utrhly se špagáty, na kterých visely kulisy. Proto nás vystrčili před oponu a řekli, že musíme lidi nějak zabavit. A vznikla první forbína.“⁷ Zda by forbíny vznikly, jestliže by na stejném místě stál někdo jiný, je předmětem pouhých spekulací. Nad totožnou myšlenkou se pozastavil i druhý Werichův partner Miroslav Horníček: „Myslím, že takové střetnutí s hledištěm – bez ochranného štítu role, kostýmu a masky – by je (členy Národního divadla - pozn. aut.) uvádělo do rozpaků.“⁸ Jisté ovšem je, že se díky náhodě pánové Jiří Voskovec a Jan Werich zapsali do divadelní historie. A kulisy, jejichž selhání během představení bylo příčinou tohoto improvizálního počínu, nakonec rozhodly o tom, že jakmile se v nadcházejících představeních měnily, v ten moment se před staženou oponou objevila dvojice komiků a svým přednesem vyplnila tuto technickou přestávku.

1.1.2 Charakteristika forbín

Přesuneme-li se k samotné charakteristice forbín, není zcela jednoduché vyjmenovat veškeré rysy, jelikož většina proměnných se mění v závislosti na konkrétní situaci a publiku pokaždé, kdy je forbína předváděna. Její kouzlo spočívá právě v oné heterogenitě událostí i obecnstva, jež forbínu i její prvky přetváří, aktualizuje či zkrátka přizpůsobuje dané chvíli. Už od samého vzniku forbín šlo především o improvizaci a možná ještě podstatněji o důvěru v partnera. S každým představením tak dvojice modelovala nové forbíny. Pomine-li se vůbec první forbína, ty, co následovaly po ní, pochopitelně sdílely společné jádro-samozřejmě záleželo i na divadelní hře, jejíž technickou pauzu forbínou vyplňovali. Dvojice (častěji

⁷ JANOUŠEK, Jiří. Rozhovory s Janem Werichem. Praha: Mladá fronta, 1986. ISBN 80-85910-22-5. s. 17.

⁸ HORNÍČEK, Miroslav. Hovory s Janem Werichem. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 5.

Voskovec s Werichem) si před každým představením někdy více do hloubky, jindy zase méně sepisovala témata, která by v nadcházející forbíně mohla zaznít. „V den premiéry odpoledne jsme (V+W - pozn. aut.) chodívali do kavárny Espalande, tam jsme si sedli a řekli: Tak o čem budeme večer mluvit?“⁹

Je až s podivem, jak se mohla taková improvizace snadno vymknout kontrole, a přesto nad ní autor zcela neztratil kontrolu. Nebylo totiž ničím neobvyklým, že se čas od času i sám komik během forbíny zamyslel nad tím, kam jeho myšlenka vlastně spěje. „Kolikrát jsem při těch forbínách byl sám sobě posluchačem. Já nevěděl, co řeknu: něco jsem začal a neznal konec. Stál jsem tam a čekal, jak to dopadne. A když byl potlesk, málem jsem tleskal taky.“¹⁰

Jelikož i samotní aktéři byli kolikrát překvapeni, kam až jsou schopni svou improvizací forbínu posunout, o to větší požitek z nich měli samotní diváci. Pro ně byla tato výplň mezi scénami často zajímavější než samotné představení, a někteří dokonce divadlo navštěvovali primárně díky nim. Ostatně i Václav Havel dle svých slov divadlo vnímal jako místo společenského sebeuvědomění, o což se v dobách jeho kariérního dilema zasloužil právě Jan Werich. „Na slavné forbíny jsme se všichni pokaždé znovu chodili dívat a znovu se jim smáli, přestože jsme je znali skoro nazpaměť.“¹¹

Je zřejmé, že forbíny bylo možné chápat nejen jako kulturní zážitek, ale (jak plyne i ze slov V. Havla) i jako svatyni svobodného projevu a vzájemného porozumění mezi hercem/komikem/klaunem (jejich přesné pojmenování momentálně prozatím vynecháme) a divákem. Jak je tedy lze co nejlépe pojmut z hlediska charakteristiky? Vezměme si na pomoc slova Jindřicha Honzla: „Předscény našich komiků jsou místem, kde může divák zastihnout zázrak inspirace. Zůstává-li co na tomto světě zajímavým a poutavým i pro nejomrzelejšího pesimistu, je to okamžik, kdy se rodí něco nového. To jsou chvíle zázraků.“¹² Z tohoto názoru je patrné, jak velkým přínosem se forbíny staly pro všechny zúčastněné. Komunikace mezi komiky i publikem a následné propojení všech těchto stran a jejich názorů byly naprosto unikátním jevem, který v daný moment skutečně představoval jakýsi zázrak.

K úplnému shrnutí rysů forbín využijme slov Miroslava Horníčka, jenž jejich podstatu vysvětluje pomocí hlavních pilířů, které daly vzniknout forbínám ještě dříve, než se vůbec

⁹ JANOŮŠEK, Jiří. Rozhovory s Janem Werichem. Praha: Mladá fronta, 1986. ISBN 80-85910-22-5. s.17.

¹⁰ Ibidem, s. 17-18.

¹¹ MATĚJKA, Jan. JIŘÍ VOSKOVEC & JAN WERICH. KORESPONDENCE I. Praha: Akropolis, 2017. ISBN 978-80-7304-208-0. s. 181

¹² JUST, Vladimír. Proměny malých scén. Praha: Mladá fronta, 1984. ISBN 23-031-84. s. 65.

dostaly na divadelní prkna: „A máme tady tři erbovní znaky forbín: vlastní obveselení, absurdita, naturalismus dialogu a skupina posluchačů.“¹³

K následujícímu zhodnocení situace okolo forbín si na pomoc vezmeme Justovu publikaci *Werichovo divadlo ABC*. Svobodomyšlné porozumění na divadelní scéně na přelomu 50. a 60. let 20. století u některých umělců a politických činitelů vzbuzovalo antipatii, především pak u těch levicově orientovaných. Snaha o zachování podstaty Osvobozeného divadla i v Divadle ABC se tehdejšímu režimu nezamlouvala už jen tím, že právě díky improvizaci v rámci forbín neměli vždy situaci pod kontrolou ani aktéři, natož pak samotný režim. Slova se zkrátka nezastavitelně řinula až příliš volnomyšlenkářky, zároveň však byla mnohdy jejich pravá podstata zahalena do náznaků a jazyka metafor, což představovalo v období snah o vzestup komunistického přesvědčení značný problém. Díky rafinovanosti forbín, které nebyly prezentovány uvnitř divadelních inscenací (jež jako jediné recenzenti zaznamenali), tento systém po určitou dobu fungoval. A touto pootevřenou brankou pronikaly do jinak pečlivě hlídané pevnosti direktivně řízeného divadla nepatřičné, dnes už v úplnosti nerekonstruovatelné kritické významy, rozličná karnevalová kacírství, převrácení „pomazaných“ hodnot, sloganů a pojmů naruby.¹⁴

Konec forbín byl nevyhnutelný. Odkaz Osvobozeného divadla byl spolu s jeho tradicemi a Werichovým tolik pověstným ezopským jazykem¹⁵ až příliš nevyhovující. Nakonec Werichovi nezbývalo, než se předscén vzdát a tím se v podstatě vzdát snahy o navázání na tradici předválečného Osvobozeného divadla.¹⁶

1.1.3 Provedení forbín

Předtím, než se hlouběji ponoříme do spolupráce W+H, se musíme zaměřit na několik faktorů přispívajících k úspěšné forbíně. K tomu je třeba pochopit prvotní myšlenku forbín, a tudíž je třeba se vrátit zpět k jejich vzniku.

Původně se klauni V+W prezentovali jako zastánci tzv. „bezpředmětného humoru“¹⁷, kterým se rozumí humor protikladný od běžné satiry. Podstatou jejich tvorby byla totiž slovní

¹³ HORNÍČEK, Miroslav. *Hovory s Janem Werichem*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 8.

¹⁴ JUST, Vladimír. *Werichovo divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000. ISBN 80-7243-079-3. s. 15.

¹⁵ *Ibidem*, s. 14.

¹⁶ MATĚJKA, Jan. JIŘÍ VOSKOVEC & JAN WERICH. *KORRESPONDENCE I*. Praha: Akropolis, 2017. ISBN 978-80-7304-208-0. s. 182.

¹⁷ PYTLÍK, Radko. *Fenomenologie humoru*. Praha: Emporius, 2000. ISBN 80-86346-04-8. s. 10.

klaunerie, ale svými klaunskými výstupy necílili nezbytně na konkrétní problematiku. Svůj humor definovali jako čistý, ryzí, bezpředmětný. Tento termín se nakonec ukázal přinejmenším jako zavádějící, a proto se Voskovec později rozhodl uvést svá slova na pravou míru: „Humor může být fantastický, šílený, dobrosrdečným absurdní, suchý, šibeniční, lehký, ironický, pivní, intelektuální, lidový, břitký, morbidní, uzžený, krutý, kdovíjaký – ale nikdy ne bezpředmětný.“¹⁸ Závěrem bylo uznáno, že i „ryzí“ humor může být využíván cíleně. Však se také oba klauni zcela bez ostychu vysmívali válečným mocnostem. Co se klaunům nedá odepřít, je fakt, že se svým ryzím humorem nedali jednoznačně zařadit do žádného avantgardního programu, ač nesli jisté prvky dadaismu – především u výše zmíněného výsměchu čemukoliv, co se pojilo s válečnými mocnostmi ¹⁹, respektive zcela očividně s Německem (vzpomeňme například na původní plakát ke hře Osvobozeného divadla Osel a stín). Více se o slovní klaunerii dozvíme v samotné jazykové analýze.

1.1.4 Klaun

Přejdeme nyní k definici klauna, jelikož se v případě Wericha a jeho partnerů rozhodně nejedná o hanlivé označení ani o prvoplánově komickou postavu, nýbrž zde hovoříme o zcela seriózním druhu umělce. V několika publikacích (např. Cingerovy *Smějící se slzy*) je dokonce Werich oslovován nikoli jménem, ale právě touto uměleckou rolí. V čem však spočívá rozdíl mezi hercem a klaunem, potažmo klaunem a Janem Werichem? K objasnění nám dopomůže přímo jeho vysvětlení: „Klaun může, co já nemůžu, ať už proto, že se neodvážím, nebo proto, že jsem jemné povahy.“²⁰ Klaun je tedy jakési alter ego člověka, který sice staví svůj projev na komičnu, zároveň však sám v sobě, ale i v ostatních probouzí myšlenky, které se běžný člověk třeba i bojí dát najevo. S tím také souvisí onen čistý humor, jenž se nesnaží nic zakrýt ani popírat, třebaže klaun s jeho pomocí pouze naznačuje pointu, kterou si následně publikum domyslí. „Lidi potřebují klaunskou srandu, aby se mohli smát lidským trampotám (pro komplexnost můžeme říct i lidskému neštěstí), aby vyvětrali z duší tajemnou krutost a aby po nesmyslnosti smyslu všedního dne pookřáli.“²¹

Absurdní svět klaunů nabývá logiky právě pomocí humoru. Oba klauni ve forbínách využívali smyslu v nesmyslu tak, aby bylo rozuzlení forbín vždy srozumitelné a smích publika

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem, s. 11.

²⁰ CINGER, František. 12 podob Jana Wericha. Praha: SinCon, 2005. ISBN 80-86718-49-2. s. 68.

²¹ Ibidem,

opodstatněný. I druhý Werichův partner měl jasně stanovené hranice celého procesu: „Osobně nemám rád absurditu, pokud není spojena se životadárnou srandou. Zažil jsem absurdní hry, kdy smích sice byl, dostavoval se, zněl, ale spíš plynoucí z vědomí, že ‚smát by se člověk měl‘.“²² Toto zjištění jenom podpořilo to, proč se Voskovec rozhodl ospravedlnit své dřívější stanovisko k bezpředmětnému humoru. Svým humorem obě klaunské dvojice cílily na publikum vzdělanějšího rázu. Jednalo se především o lidi vysokoškolsky vzdělané, tj. lidi ve společensky vyšších sférách. Jejich povětšinou intelektuálnímu humoru se ovšem nebránila ani dělnická třída, byť, jak sám Werich přiznává, všem vtipům nerozuměla a bavila se podstatně méně. Přesto s nimi i dělníci sympatizovali.²³

Ani klaun, ani Jan Werich ale nechtěli hovořit za davy lidí. Cokoli vyslovil, pramenilo z vlastního přesvědčení. Ačkoli vystupoval pro lidi, nepřizpůsoboval se jejich názorům, jak ostatně objasnil svému mladšímu partnerovi: „Víte, Horníčku, oni by chtěli, abych vylezl na jeviště a řekl nahlas to, co oni se bojí jen pomyslet. Ale já nechci být jejich hrdina.“²⁴

1.1.5 Publikum jako třetí partner

Publikum jako takové bylo každopádně nedílnou součástí úspěšné forbíny. Klaun s ním musel počítat jako se třetím partnerem, neboť i diváci dokázali svými reakcemi nahrávat na případné smeče. „Je to přítomnost diváka, ale je to víc než jeho pouhá přítomnost, je to jeho aktivita, která musí být probuzena, a jsouc probuzena – také využita a respektována.“²⁵ Jak vzpomíná Miroslav Horníček ve svých Hovorech s Janem Werichem, jeho učitel své publikum zanalyzoval hned, co vstoupil na jeviště. Přizpůsobil mu svou forbínu tak, jak sám netušil až do chvíle, než se s ním střetl. U každé forbíny měl spolu se svým partnerem připraveno několik scénářů jednoho vtipu²⁶, ovšem způsoby, kterými se k němu oba dostali, se proměňovaly spolu s diváky. Ti byly onou proměnnou, která mění pravidla hry, a mnohdy byly tím pádem i důležitějším partnerem ve forbínách než vlastní kolega. Protože ty nejlepší smeče vznikaly z neočekávatelných reakcí, na něž se klaun nemohl připravit. Ať totiž pracoval s improvizací sebevíc, vždy se řídil konkrétním postupem. Divák tento postup bortil, hledal konflikt, jemuž se klauni museli přizpůsobit. A nešlo pouze o pomyslný konflikt diváka a klauna, ale i celé

²² HORNÍČEK, Miroslav. Hovory s Janem Werichem. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 8.

²³ JANOUŠEK, Jiří. Rozhovory s Janem Werichem. Praha: Mladá fronta, 1986. ISBN 80-85910-22-5. s. 109.

²⁴ JANOUŠEK, Jiří. Jan Werich za oponou. Praha: Práh, 2018. ISBN 978-80-7252-774-8. s. 268.

²⁵ HORNÍČEK, Miroslav. Hovory s Janem Werichem. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 59.

²⁶ CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 184.

klaunské dvojice. „Úspěch našeho herectví nebyl ve vytváření dramatických postav, nýbrž v kontaktu a komunikaci s hledištěm. Prostředkem toho byl dialog. A jeho základem bylo nedorozumění dvou lidí, kteří se nemohou dohodnout.“²⁷ Tento dialog lidi naplňoval, nacházeli v něm do jisté míry uspokojení a pochopení takového sporu pro ně znamenalo jakousi satisfakci, s níž z divadla spokojeně odcházeli-svým uchopením dané problematiky se vlastně rozumově stavěli nad klauny. Takový závěr reprezentoval úspěšnou forbínu.²⁸

Ne vždy se daná symbióza mezi divákem a klauny podařila. Pakliže Werich či jeho partner počítal s vtípem, který publikum neocenilo, a naopak se pobavilo nad něčím, co zrovna nemělo vyznít komicky, vnímali to oba aktéři jako chybu. Klauni reagují na sebe, publikum a aktuální společenské dění. Ať už čistě improvizují, či následují předem daný postup, počítají s místy, která ke smíchu vybízejí. Ve forbíně je daná rovnice, v níž i improvizace funguje ve prospěch klauna, který má situaci plně pod kontrolou. Až na náhodné a zcela individuální reakce publika má forbínu ve svých rukou. Jakmile se v takové rovnici změní jediná proměnná, není již zcela funkční. Jan Werich si takové anomálie pamatoval a po celém představení s partnerem nad tímto vychýlením z normy dumali. Werich to zhodnotil takto: „Divadlo, které jsme dělali, byla komunikace, a když nastala v komunikaci porucha, musela se najít, aby se mohlo komunikovat dál.“²⁹

V případě neúspěšného vyvrcholení vtípu se oba klauni snažili pozměnit jeho znění, či ho vyřadit úplně. Pakliže šlo publikum svým smíchem proti jejich přesvědčení, celá pasáž byla automaticky vyřazena. Jako příklad uveďme forbínu ještě z dob Osvobozeného divadla: „Smích je souhlas. Když se lidé smějí, tak vlastně přitakávají. A když se smáli otázce po nemocničním pojištění, bylo to, jako by nám dávali za pravdu, že je to volovina, ačkoliv my jsme to považovali za prospěšnou a pokrokovou věc. Vaše odpovědnost je nenechat lidi v domnění, že jste zajedno tam, kde nejste.“³⁰ Stejně tak měl Werich jakožto vůdčí osobnost celé forbíny (chápejme u klaunské dvojice W+H) pod kontrolou i neomalené poznámky publika. Od něj vybíral nejen vhodné míče na smeč, ale také se neostýchal své publikum ostře napomenout. „Jan Werich nesnášel onu anonymní tupost, kdy v hledišti si někdo chtěl najít vlastní sousto a odreagovat svůj vztek.“³¹ Jakékoli nedorozumění mezi ním a publikem dokázal velice rychle

²⁷ JANOUŠEK, Jiří. Rozhovory s Janem Werichem. Praha: Mladá fronta, 1986. ISBN 80-85910-22-5. s. 191.

²⁸ Ibidem

²⁹ Ibidem s. 139, 140.

³⁰ Ibidem

³¹ JANOUŠEK, Jiří. Jan Werich za oponou. Praha: Práh, 2018. ISBN 978-80-7252-774-8. s. 268.

a nekompromisně napravit. Byl kvůli tomu ochotný za sebe v tu chvíli nechat promluvit Jana Wericha jako osobnost, nikoli jako klauna.³²

1.1.6 Improvizace

Na začátek této problematiky uvedme citaci od Keitha Johnstona, britského průkopníka improvizčního divadla: „Co je důležité na improvizaci, je duch dobrosrdečnosti. Když se improvizátoři pokoušejí navzájem potopit, je to zlé.“³³ V případě forbín je toto konstatování více než příhodné. U improvizace mezi dvěma lidmi není možné beze smyslu něco vyprávět a čekat, jak ten druhý zareaguje. Tím by člověk uškodil sám sobě, a svého partnera tak stáhl ke dnu s sebou. O tom se ostatně mohl Horníček sám přesvědčit. Stále více si uvědomoval, že improvizace není svévolné povídání, co slina či den přinese, že je to pomalý růst věty, dialogu, scény, že hází-li partnerovi novou narážku, musí ji házet jako míč na smeč, a ne jako klacek pod nohy či laso na krk.³⁴ Zároveň je třeba si uvědomit, že aby taková souhra mezi dvěma klauny fungovala, muselo se jednat o lidi sdílející tentýž smysl pro humor a zároveň podobný pohled na svět. V opačném případě by se jednalo o kolizi, kterou sice lidé rádi vidí, a to nejen na jevišti, ale partnerství a jejich tvorbě by to uškodilo. Partneri musí věřit jak sami sobě, tak svým protějškům.

Improvizace se nezakládala vždy na úspěchu. Někdy se stalo, že partner smeč nevybral a vtipná pointa se ztratila spolu s jeho slovy. Jakmile tato chvíle mezi Horníčkem a Werichem nastala, bylo nutné vědět, že vedle sebe stojí dva profesionálové a kolegové, kteří situaci i partnera dovedou podržet. Zcela pochopitelně se do těchto prázdných bodů dostával mladší z klaunů: „Stávalo se, že jsem byl zaskočen. A že jsem tápal po té pomocné ruce a zalapal po dechu. Trvalo to třeba pět vteřin.“³⁵ O to větším překvapením nejen pro publikum, ale i pro Wericha bylo, když se z bezvýhodné situace nakonec dostal. Pohotovost byla oceňována – nejen při vybírání smeče, ale i při odpovědi.³⁶

Improvizace tedy nepředstavovala nezbytně svobodu, ale i jakousi sklíčenost. Klaun se kromě svých schopností a záměrů v komunikaci musel soustředit i na svého partnera a neméně

³² CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 184.

³³ JOHNSTONE, Keith. IMPRO, Improvizace a divadlo. Praha: Akademie múzických umění, 2014. ISBN 978-80-7331-266-4. s. 10.

³⁴ CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 185.

³⁵ HORNÍČEK, Miroslav. Hovory s Janem Werichem. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 55.

³⁶ Ibidem

podstatné publikum, jehož reakce mohly zcela změnit pravidla hry. Když však všechny strany v takové hře uspěly, výsledek byl spektakulární a již neopakovatelný. Úspěchem improvizace se rozuměl především smích. Ten ovšem mohl naznačovat jak kvalitně provedenou forbínu, tak i tu méně zdařilou. Na tuto skutečnost upozornil Wericha jeho původní partner Jiří Voskovec: „Řvali jsme smíchy víc než lidi. Oni se musejí bavit víc než my, tak aby řvali hlavně oni.“³⁷ Je proto nutné si znovu připomenout, jak klíčovou složkou celé improvizace, potažmo forbíny, publikum je. Jak již bylo výše zmíněno, u improvizace v rámci forbíny nejde pouze o volný tok myšlenek, ale o delší proces, jenž musí stále držet hlavní myšlenku tak, aby se celkově nezbortil.³⁸

Úspěch tu nebyl nikdy zaručený, proto se člověk musel umět vyrovnat i se selháním. Není tudíž snadné splňovat všechny podmínky pro improvizaci, které vlastně ani nejsou předem dané. Závěrem citujme shrnutí celého procesu Horníčkovými očima: „Improvizace je stavba. Ale na rozdíl od všech jiných stavebních úsilí a postupů nelze tu skoro nic předem nachystat. Ani plán, ani základy. Plán, který jste si odpoledne udělali, večer neplatí, základy je nutno překopat a tam, kde jste hodlali vybudovat halu, bude – jak praxe ukazuje – spíš spíž.“³⁹

1.2 Dvojice V+W

Události, které zapříčinily zrod nové klaunské dvojice navazující na poetiku Osvobozeného divadla, byly spíše neveselého rázu. Než se dostaneme k samotnému odkazu původní klaunské dvojice Voskovec + Werich, je třeba se vrátit právě k jejich společnému tvoření z hlediska forbín a vzájemného porozumění. Ať už se totiž snažili Jan Werich s Miroslavem Horníčkem sebevíc, takové splynutí dvou umělců v jeden smysluplný celek se jim již nepodařilo.

Nejprve musíme vzít v potaz skutečnost, že Miroslav Horníček naskočil do již rozjetého vlaku a zaběhlých kolejí. Není vůbec na škodu v tomto případě hovořit v metaforách. Vlak reprezentuje partnerství a pevné přátelské pouto Voskovce a Wericha, jež vzniklo dávno před Osvobozeným divadlem, koleje zase jejich společné dílo, též tvořeno dříve, než dostalo název. V neposlední řadě pak jejich mimořádný cit pro umění chápeme jako pohonnou hmotu. Jakmile

³⁷ CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 142.

³⁸ URBANOVÁ, Alena. Miroslav Horníček – PROMĚNY. Praha: Orbis, 1966. ISBN 11-021-66. s. 51.

³⁹ HORNÍČEK, Miroslav. Hovory s Janem Werichem. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 58.

se všechny tyto složky spojily, dávalo vše smysl. Aby však něco dávalo smysl, většinou je vyžadován pevný řád. Ten ovšem Jiří Voskovec s Janem Werichem ke své tvorbě nikdy nepotřebovali. Neznamená to ale, že by ve své tvorbě nebyli důslední. Plyne to i ze samotného vzniku pověstných forbín i jejich smyslu pro absurditu. „Dodrželi jsme nepsaný zákon, že když jeden něco začne, druhý se musí připojit a rozvádět to.“⁴⁰ Z těchto neplánovaných improvizací nakonec vznikly nejen úspěšné hry jako i prvotina *Vest Pocket Revue*, ale principově se též jednalo o zrod pozdějších forbín. Ty zpočátku také nevznikaly záměrně, ale vlivem každodenních událostí, z nichž oba čerpali inspiraci pro pozdější využití na divadelní scéně. „Předscény jsme taky nepsali. Pár hesel tužkou na kousku papíru, připíchnutém v šatně nad líčidly: Pes – služka – bernardýn. Bernardýn pes, bernardýn mnich. – Máme hlad. Konečný dialog jsme čtli jeden druhému z očí a doslova brali z jazyků.“⁴¹

Kartami naneštěstí zamíchala druhá světová válka a následná nevyhnutelnost emigrovat do Spojených států. Důsledkem byla nejen dočasná ztráta vlasti, ale i ztráta jejich uměleckého pouta a porozumění, byť se v Americe své české hry pokoušeli prosadit. „V Americe se nám oběma přihodily věci, každému zvlášť, které porušily chemickou formuli našeho dosavadního vztahu.“⁴² Tím hůř se pak oba vraceli do oněch starých kolejí. Jízda už nebyla tak plynulá, jelikož vlak se nemohl rozhodnout, zda přehodit výhybku, nebo jet dál. Po návratu se vrátili do země docela jiné, než kterou opouštěli v letech 1938-9. To, co v Americe při pokusu o společnou tvorbu začali postrádat, v poválečném Československu ztratili úplně. Nedařilo se jim napsat jakoukoli hru ani z vlastní iniciativy, ani na přání lidí. Krize vyústila v létě roku 1947, kdy začali o emigraci znovu uvažovat. Zatímco Jan Werich Československo nakonec opustit odmítl, Jiří Voskovec se jiným směrem ubírat chtěl: „Přestalo nám to psát, jak říkáme. S tím patrně souvisí mnohé složité události, některé osobní, jiné takříkajíc historické, a ta směs je pak děsně choulostivá.“⁴³ Voskovec v roce 1948 emigroval nejprve do Francie, kdy dvojici stále držel pospolu alespoň jeden kontinent, v roce 1950 se však rozhodl odejít zpět do Spojených států.⁴⁴ A tím tvorba dvou klaunů nadobro skončila.

⁴⁰ SCHONBERG, Michal. Rozhovory s Voskovcem. Praha: Blízká setkání, 1995. ISBN 80-901731-1-X. s. 56.

⁴¹ LANGER, František aspol. Jan Werich.....tiletý. Praha: Orbis, 1965. ISBN 11-050-65. s. 8.

⁴² JANOUŠEK, Jiří. Jan Werich za oponou. Praha: Práh, 2018. ISBN 978-80-7252-774-8. s. 185.

⁴³ Ibidem, s. 197.

⁴⁴ CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 128, 146

1.3 Dvojice W+H

Jak jsme již zjistili u předchozí kapitoly, Jan Werich se během svého působení v Divadle ABC snažil co nejvíce obnovit atmosféru Osvobozeného divadla, a tím pádem co nejméně zasahovat do jakýchkoli úprav, třebaže doba některé aktualizace vyžadovala. K tomu, aby navázal na své dřívější divadelní působení a s ním spojené hodnoty, potřeboval nového partnera. Již na samém počátku však čelil dvěma nepříjemným skutečnostem – s nikým se mu nepodaří navázat takové spojení, jaké měl s Voskovcem, a navíc bude nový partner se svým předchůdcem srovnáván. Pokud se mu nového partnera podaří najít, mělo být jít o někoho, kdo se se staronovým publikem sžije co nejrychleji. Vezmeme-li tuto situaci pouze z perspektivy Jana Wericha, není možné zcela pochopit náročnost takového údělu. Nešlo pouze o to, že Jan Werich sháněl partnera. Jednalo se především o to, že se hledal někdo, kdo by mohl být jeho rovným partnerem i soupeřem ve slovních bitvách, a stejně tak někdo, kdo by této velké osobnosti byl schopen říct ano stejně jako ne.

Než tedy vůbec vzal v úvahu Miroslava Horníčka, zkusil štěstí s hercem Milošem Kopeckým. Byť se v té době jednalo o jednoho z nejnadanějších herců i komiků, Werichovu nabídku nakonec odmítl. „Klaun rozeznal schopnosti velkého herce, který mu ale dal najevo, že si na partnerství s ním netroufá.“⁴⁵ Nakonec to ale byl právě Kopecký, jenž přiměl Wericha o Horníčkovi uvažovat. Oba spojila nespokojenost s Horníčkovou rolí v Molièrově *Lakomci*.⁴⁶ Werich jako věčný kritik a pedant Horníčka i přesto rekrutoval, jelikož vycítil jeho potenciál nejenom herecký, ale i ten klaunský. Záhy se o tom stihl přesvědčit: „Jestliže Horníček se po mém boku začal soustavně projevovat jako klaun, jako moderní komik, bylo to proto, že ten klaun a moderní komik už v něm byl, že je oba přinesl s sebou na jeviště ABC divadla.“⁴⁷

Opět se na celou situaci díváme očima Jana Wericha, což nestačí. Zatím to totiž vypadá, jako by se nalezením nového partnera mělo zdánlivě vše navrátit do téměř původního stavu. Je potřeba na situaci pohlížet i očima Miroslava Horníčka: „Byl jsem jen nástupcem toho, kdo nahrazen být nemohl a kdo spolu s Werichem stvořil cosi stejně krásně fyzického jako duševního, stejně reálného jako metafyzického – víc než partnerství, ale dvojnictví.“⁴⁸ Že si tuto skutečnost Horníček uvědomoval, jen dokazovalo, jak pokorně k celému odkazu Wericha a Voskovce přistupoval. Věděl, že srovnávat se s Jiřím Voskovcem by nebylo ani moudré, ani

⁴⁵ Ibidem, s. 178.

⁴⁶ Ibidem, s. 179.

⁴⁷ Ibidem, s. 189.

⁴⁸ HORNÍČEK, Miroslav. *Hovory s Janem Werichem*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 9.

prospěšné. Proto se od jeho metod ztvárnění rolí a spontánně vymyšlených forbín distancoval a k spolupráci s Werichem přistupoval po svém.⁴⁹

Na nového partnera se ve společné korespondenci zaměřil i Jiří Voskovec. Počáteční strach z možné kritiky ale nebyl namístě. První nahrávky „Horníčkových“ forbín ze hry Caesar se setkaly s ohlasem a Voskovec mu za ně vysekl poklonu. V roce 1965 si spolu Werichovi partneři dokonce vyměnili psaní. V něm je zcela patrné, jak v sobě samotných i ve Werichovi našli pochopení, třebaže se zkušenosti obou pánů podstatně lišily. „Jsem celej pryč z toho, jak mu rozumíte, jak ho znáte a jakou s ním máte trpkou trpělivost a zase k němu respekt, porozumění a i lásku.“⁵⁰

Jak již bylo výše zmíněno, Caesar se stal první hrou, kterou nová klaunská dvojice v roce 1955 uvedla. Ačkoli byl Werich v rámci svých her důsledný, s Horníčkem počítal od samého začátku bez větších příprav. Mladší z dvojice se pak učil se svým partnerem spolupracovat až na samotném jevišti: „Jan Werich začíná pracovat až v kontaktu s diváky.“⁵¹ Miroslav Horníček za ta léta spolupráce s Werichem dokázal najít polohu, v níž dokázal sebevědomě účinkovat. Vzhledem k tomu, že jejich vztah vnímal jako vztah učitele a žáka, Werichovy úrovně nikdy zcela nedosáhl. Dodnes je považován za takzvaného nahrávače. Vrchol celého vtipu většinou přenechával Werichovi. „Byl jsem mladší, herecky i lidsky, a převzal jsem roli ‚nahrávače‘. Já jsem to byl, kdo se ptal, kdo ‚nevěděl‘. Kdo tápal, kdo chtěl vědět a kdo zapléтал výklady.“⁵² Diváci si pamatovali dvojici Voskovce a Wericha. Věděli, že si jsou oba jakousi konkurencí, co se jazykových schopností týče. Byli na stejné úrovni. Role toho, kdo nahrává, a toho, kdo smečuje, se během forbín několikrát prostřídaly. S Horníčkem to bylo jiné a publikum to poznalo. Werich ale vedle sebe nechtěl pouhého nahrávače. Kdyby již na samém počátku měl takový cíl, nevybral by si k jeho splnění Horníčka. Chtěl mít vedle sebe jednoho dne opět rovnocenného partnera, ačkoli počítal s tím, že ho bude muset chvíli vést či naopak nechat osudu a čekat, co se stane. „Někdy i tím, že nemilosrdně přenášel váhu situace zcela na Horníčkovu schopnost myslet skutečně rychlostí blesku a trochu zlomyslně sám ustoupil do pozadí.“⁵³ Tak či tak, ne všem lidem se zkrátka zavděčil. Někteří vinili Wericha, že potlačuje Horníčkův potenciál, jiní zas, že se onou zlomyslností snad i baví. Tyto mylné

⁴⁹ Ibidem

⁵⁰ Ibidem, s. 10.

⁵¹ CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 182.

⁵² CINGER, František. 12 podob Jana Wericha. Praha: SinCon, 2005. ISBN 80-86718-49-2. s. 31

⁵³ URBANOVÁ, Alena. Miroslav Horníček – PROMĚNY. Praha: Orbis, 1966. ISBN 11-021-66. s. 51.

domněnky pak Horníček vyvracel: „Oba tyto pocity mluví o tom, že tito lidé vůbec nevědí, v čem vůbec vězí humor a co to humor je.“⁵⁴

Abychom byli schopni pochopit celé partnerství W+H společně s jejich klaunskými výstupy a rozsahem jejich humoru, je nutné se blíže seznámit se vztahem již výše pojmenovaným jako vztah učitele a žáka. Z Werichova úhlu pohledu nebylo vůbec jednoduché Horníčka nasměrovat dle svých představ. Naopak Horníček měl zase na svých bedrech odpovědnost nejen za sebe, ale za celý odkaz Osvobozeného divadla. Zkusme tedy pochopit perspektivy obou párů.

Werichovy učitelské metody se mohou jevit jako nekompromisní. Prvotní stres u Horníčka byl však paradoxně zahrán ve chvíli, co oba poprvé vstoupili před diváky: „Zkoušel opatrně, kam že ještě mohu, co a jak bych ještě zvládl a co už ne, kde že už ztrácím hlavu, nemaje pevnou půdu textu pod nohama, a sledoval, v čem že jsem svůj a jiný, a v čem bych svůj a jiný jednou mohl být.“⁵⁵ Ani ve chvíli, kdy se dostal do vyhovující polohy, Werich nepřestával být kritický. Humor měl pro něj příliš delikátní význam, než aby byl jakkoli, byť omylem, znehodnocen. Horníčkova slova to ostatně potvrzují: „Nedovedl nevidět nedostatky, natož je odpouštět. Doslova jimi trpěl.“⁵⁶

Během spolupráce W+H každopádně převládaly momenty, kdy na předscéně byli oba svědky nedefinovatelné atmosféry, kterou mohli sdílet pouze mezi diváky a sami sebou. Vrchol úspěchu během forbín představovalo pro Werichova partnera nenápadné uznání během potlesku obecnstva. Lze říct, že se jedná o klíčový rozdíl vztahu mezi W+H a V+W. Tato drobná, leč podstatná odchylka tkví v slově „vole“, jak se dozvídáme z Horníčkova vyprávění: „To si říkali s Voskovcem, u nich to bylo takové přátelské pohlazení.“⁵⁷ Na první pohled hanlivé oslovení mělo v přátelství Voskovce a Wericha svou váhu.

V partnerství Wericha a Horníčka to pouze zdánlivě znamenalo totéž. Jejich vztah se nikdy nedal zcela definovat jako přátelský, třebaže disponoval atributy o tom jasně přesvědčující. Plyne to z přirozeného respektu vůči starší a zkušenější osobě. Jan Werich nikdy nepřestal být pro Horníčka autoritou i poté, co se dvojice klaunů rozešla. Nakonec zpětně litoval, že ono přátelské pohlazení nikdy neopětoval: „Největší pochvala, jakou mě mohl Werich obdařit, když se mi například na jevišti podařil nějaký fór, bylo tiché zasyknutí do smíchu obecnstva: Vole! A vidíte, v tom byl ten nepoměr mezi námi. Já mu to nikdy nemohl

⁵⁴ CINGER, František. 12 podob Jana Wericha. Praha: SinCon, 2005. ISBN 80-86718-49-2. s. 31.

⁵⁵ HORNÍČEK, Miroslav. Hovory s Janem Werichem. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 54.

⁵⁶ LANGER, František aspo. Jan Werich.....tiletý. Praha: Orbis, 1965. ISBN 11-050-65. s. 27.

⁵⁷ CINGER, František. Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 200.

řící, i když jsem si to nejpříjemněji myslil!“⁵⁸ Změna partnera se projevila i na odlišném přístupu k práci. Zatímco s Voskovcem se Werich scházel mimo divadlo a náměty na forbíny získávali ze všedních událostí, s Horníčkem tento postup nezachoval. „Bylo to vždycky zbytečné setkávat se předem, říkat si slova, domlouvat si věty, chystat obraty, vymýšlet formulace.“⁵⁹

Jan Werich se i přesto ve svém partnerovi nespletl. Když ještě Horníček působil v Národním divadle, vycítil, že nenechává působit svůj talent v plném rozsahu. Věděl, že jeho potenciál bude využit podstatně více v rámci odkazu Osvozeného divadla, a to především forbín. „Pánbůh mu dal všechno, čeho je třeba k improvizaci. Rychlý mozek, oko, kterému nic neuteče, vkus i míru, kterou odměňuje, přesně kolik si co zaslouží.“⁶⁰ I Werich od svého žáka leccos pochytil, třebaže na rozdíl od jeho spolupráce s Voskovcem k takovým postřehům došlo kvůli nedorozumění s tím druhým. S Horníčkem si mnohdy nenahráli tak, jako tomu bylo s Voskovcem. Po představení tak docházelo i k nepříjemným situacím, které klauna vždy rozhodily – musel se vracet ke vtipu, který nevyzněl dle představ, ba dokonce musel být ještě druhému klaunovi dovysvětlen. Nakonec ale i Werich uznal, že kouzlo Horníčkovy klaunství nespočívá pouze v úspěšných vtipech, čehož chtěl využít v jejich prospěch: „Ten vtíp tam říkejte! Vy jste jedinej, kdo umí říkat blbý vtipy.“⁶¹

Vztah W+H byl založen především na profesionalitě. Dokazuje to i skutečnost, že si oba vykali nejen na divadelní (před)scéně, ale i v soukromí. Tykání nabídl Werich Horníčkovi až na samém konci jejich spolupráce. Důvodů, proč se nakonec rozešli, je více. Werichův zdravotní stav se postupně zhoršoval, až se k 31. prosinci roku 1959 rozhodl z divadla odejít. Ředitelem se stal Miroslav Horníček, avšak byl donucen Voskovcovy a Werichovy hry již dále neuvádět.⁶² To ostatně souvisí i s postupným rozchodem Wericha s tehdejšími režimem, přestože se snažil mu zůstat loajální. Na sklonku života s ním ale nebyl spokojený a naopak: „Já už byl unavený. Unavený z toho vysvětlování proč a zač a nač.“⁶³ Projevilo se to i na jeho tvorbě, kterou nebylo radno za dob normalizace distribuovat. O těchto skutečnostech se rozpovídal v *Poslední forbíně* mezi ním a Voskovcem při jejich posledním setkání ve Vídni roku 1974.⁶⁴

⁵⁸ HORNÍČEK, Miroslav. *Klaunovy rozpravy*. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0064-1. s. 48.

⁵⁹ HORNÍČEK, Miroslav. *Hovory s Janem Werichem*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 58.

⁶⁰ WERICH, Jan. *Úsměv klauna*. Praha: Československý spisovatel, 1984. ISBN 22-016-84. s. 150.

⁶¹ LANGER, František spol. Jan Werich.tiletý. Praha: Orbis, 1965. ISBN 11-050-65. s. 26.

⁶² CINGER, František. *Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha*. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6. s. 213.

⁶³ JANOUŠEK, Jiří. *Rozhovory s Janem Werichem*. Praha: Mladá fronta, 1986. ISBN 80-85910-22-5. s. 200.

⁶⁴ VOSKOVEC, Jiří; Werich Jan. *Poslední forbína*. Vídeň, 1974.

K tomu se měly vztahy mezi ním a Horníčkem značně ochladit. Ze společné korespondence a z té mezi Werichem a Horníčkovou manželkou Bělou nelze tuto hypotézu stoprocentně potvrdit. Sám Werich ale nakonec jistý nesoulad přiznal: „Von se nějak odcizil. A já mu to nezalívám. Můžu mu to zalívat? Jinak pracuje. Má s ním plány televize.“⁶⁵

Miroslav Horníček jakožto věčný Werichův žák skutečně v některých ohledech předčil svého učitele. Mohl za to i věkový rozdíl třinácti let – zatímco Jana Wericha zužovaly menší i větší zdravotní potíže a nebyl u tehdejších politických představitelů v oblibě⁶⁶, Horníčkovu se dařilo na herecké, moderátorské i spisovatelské úrovni. I jeho tvorba však byla vlivem normalizace omezena.⁶⁷

Shrňme tuto kapitolu pomocí slov Miroslava Horníčka, jenž po pádu komunismu zavzpomínal v závěru své knihy *Hovory s Janem Werichem* na oba pány, díky nimž se divadelně i autorsky vymezil. „Zůstávám před vámi ještě dnes tím studentským ochotníkem z roku 1935, kdy jsem Vás viděl poprvé, a tedy Vaším žákem. Vděčným žákem.“⁶⁸

⁶⁵ CINGER, František. 12 podob Jana Wericha. Praha: SinCon, 2005. ISBN 80-86718-49-2. s. 30.

⁶⁶ VOSKOVEC, Jiří; Werich Jan. Poslední forbína. Vídeň, 1974.

⁶⁷ HORNÍČEK, Miroslav. Hovory. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-138-6. s. 190-194.

⁶⁸ HORNÍČEK, Miroslav. Hovory s Janem Werichem. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2. s. 104.

2 Praktická část

Přesuňme se nyní k praktické části práce. Nejprve je nutné se zaměřit na transkript vybraných forbín. Při samotné analýze pak berme v potaz fakt, že není zcela možné zachytit veškeré skutečnosti reprezentující dané forbíny zasazené do konkrétního času a prostoru, a to jak času vzniku forbín, tak i konkrétního období, které se v nich otisklo. Můžeme pouze odhadovat určité okolnosti inspirující klauny k jejich komickému zpracování, na něž pak publikum pozitivně reagovalo. Nyní se však pokusíme forbíny písemně zaznamenat tak, aby se textové zpracování alespoň přiblížilo tomu audiovizuálnímu.

Jak forbína skutečně vypadala, můžeme vidět v živém záznamu z roku 1960. Jelikož se v této práci zabýváme zvukovým záznamem z roku 1958, slouží divadelní záznam i s vizuálními detaily pouze jako doplněk pro úplné pochopení forbíny i jejích aktérů. Není proto možné si dopomoci těmito extralingvistickými jevy, které jsou sice k dispozici, ale vzhledem k tomu, že se nejedná o stejný záznam, v přepisu zmíněny nebudou. Forbína by tak nebyla dostatečně autentická, ačkoli se tím jaksí ošizujeme o celkový dojem. Budeme se řídit pouze onou audionahrávkou a záznam z celého představení berme pouze jako doladující prvek. U písemného zaznamenání se řídíme tzv. Manuálem pro přepisovatele v rámci korpusu DIALOG. Ten se specializuje především na televizní rozhovory, pro naše účely je nicméně nejvhodnější. Ze článku *Mluvená čeština v televizních debatách: korpus DIALOG* také vyplývá, že se pro přepis dialogu většinou nedoporučuje přesný fonetický přepis a transkript by měl být čitelný i pro nelingvisty.⁶⁹ S tímto vědomím budeme k transkriptu také přistupovat.

2.1 Stylistická rovina

Zatím jsme se na pojem forbína zaměřili především s ohledem na její vznik a na postavení jejích aktérů. Stále však nevíme, do jaké stylistické sféry zapadá vzhledem k tomu, že se forbína stala samostatným divadelním žánrem.⁷⁰ U analytické části by bylo vhodné začít poněkud netradičně právě touto rovinou, neboť, jak již v úvodu bylo řečeno, se zabýváme komplexním pojmem, který je nesnadno definovatelný, a to i z lingvistického hlediska. Svými vlastnostmi

⁶⁹ ČMEJRKOVÁ, Světlá aspol. *Mluvená čeština v televizních debatách: korpus DIALOG*. Praha: Slovo a slovesnost, 2004. s. 248.

⁷⁰ KOSTEČKA, Jirí. *Do světa literatury jinak (úvod do čtenářství a studia literatury): učebnice teorie literatury pro 1. – 4. ročník středních škol*. Praha: SPN, 1995. ISBN 80-85937-01-8. s. 269.

totiž spadá pod více kategorií. Abychom pochopili, s jak různorodým pojmem pracujeme, nebylo by příhodné dodržovat klasickou hierarchii jazykové analýzy, tedy začínat rovinou hláskoslovnou. Poznatky z ostatních rovin do sebe budou lépe zapadat, začneme-li forbínu analyzovat právě takto.

2.1.1 Tematický rozbor forbíny „Hned mě hněť! aneb o imperatívech“

Svou délkou se jedná o jednu z nejkratších forbín. Obvykle forbíny trvají minimálně deset minut, v tomto případě si ale oba klauni museli vystačit s pouhými devíti minutami. Vedla je k tomu skutečnost, že tato forbína zcela mimořádně probíhala přímo uvnitř divadelní hry *Balada z hadrů*. Tím se stala jednou z výjimek, kdy nejenže nebyla stažená opona a klauni nevystupovali přímo na předscéně, ale dokonce se na tvorbě forbíny nepřímo podíleli i některé postavy ze hry. Nepřímo proto, že do forbíny W+H nezasahovali, ale svou přítomností ji vlastně iniciovali. W+H si někdy přizvali herce na pomoc, aby jim pomohli forbínu rozehrát, následně však z předscény odešli. Podobně tomu je u forbíny *Lev salonů* probíhající v rámci hry *Caesar*.

Díky této úvodní konverzaci s hercem, který však zůstával ve své roli, i W+H do jisté míry setrvali v těch svých, než plynule přešli do klaunské dvojice-jíž bez účasti třetí osoby. V tomto případě stačil jediný moment k tomu, aby mohli klauni forbínu započít. Do té doby byli zčásti stále uvnitř hry, zčásti ale počítali s chvílí přerušující jejich role. Jako zlom berme větu „Vstávej a leč!“, neboť tento konkrétní tvar věty reprezentuje téma celé forbíny.

Přestože je forbína *Hned mě hněť! aneb o imperatívech* kratší než ostatní, vyžaduje větší pozornost publika. W+H zde utvářeli slovní hříčky, jejichž vyslovením zdánlivě mátlí sami sebe, ovšem pro diváky z toho vyplývalo, že všechny drobné detaily ze slovních přestřelek klaunů museli analyzovat, aby vůbec pochopili pointu. Kromě hříček se v této forbíně častěji setkáváme i s německými výrazy a méně nápadnými referencemi, jež také hrají svou roli (konkrétní příklady budou uvedeny v samotné analýze). Utvrzujeme se tak v tom, s jak inteligentním publikem klaunská dvojice počítala, jelikož byť tato forbína neztrácela na humoru, tematicky šlo o forbínu náročnější na zpracování. Vezmeme-li v potaz fakt, že i přesto byli W+H hojně oceněni potleskem, byla forbína vnímána jako úspěšná.

2.1.2 Tematický rozbor forbíny „Velká předscéna“

Tato forbína představuje praktickou demonstraci výše zmíněných principů a charakteristických rysů forbín i obou aktérů. Hned v úvodu se totiž publikum dozvídá o rozdílu mezi klaunem a hercem, potažmo klaunem a šaškem. Svým vysvětlením uvádí W+H všechny tyto společensko-umělecké role na pravou míru. Komický výstup má tedy nejen zábavní funkci, ale i funkci vzdělávací a vzhledem k tématu i funkci satirickou. Publikum se tedy blíže seznamuje s údělem klauna jakožto s člověkem, který je haněn pro své mnohdy moudré názory, kvůli nimž je trestán nebo minimálně zneužíván vrchností. Jelikož se jedná o osobní názor Wericha, mimo forbínu se o této problematice zmiňuje i ve své knize *Úsměv klauna*: „Jestliže klauni nikdy nežili na dobré noze s vrchností, s obecnstvem, s diváctvem neboli s lidem byli vždycky zadobře, neb si vzájemně rozuměli. Pokud dodržovali text her, tak jim leccos prošlo. Jakmile však začali improvizovat a povolili uzdu komediantství rozbujnělému mládím a nebylo tu ještě cudného křesťanství, aby zakrylo nahotu, tak co se dalo čekat?“⁷¹ Jak jsme již zjistili v předchozích kapitolách, podobný úděl čekal jak na klaunskou dvojici V+W, tak následně i W+H. *Velká předscéna* je toho živoucím důkazem.

Ve větší míře se do společenské i politické satiry pouští Werich, jenž je v tomto ohledu více ostřílený, a své vlastní názory si tím spíše obhájí i právě díky důmyslnému využití humoru. Ve *Velké předscéně* otevírá témata poměrně náročná a na první pohled až příliš abstraktní (shrňme to jako téma života a téma času). Pro sdělení klíčových myšlenek se ale jedná o výjimečné spojení filozofických myšlenek aplikovaných na tehdejší společnost a humoru, který celé sdělení sice nadnese, avšak nezlehčuje jeho podstatu.

V této forbíně dostává mnohem více prostoru Jan Werich. Je zřejmé, že forbínu inicioval především on a Horníček mu zde spíše vypomáhal svými dotazy a poznámkami. Jak jsme se již dozvěděli, i forbína měla mimo improvizaci jasný systém a bylo nezbytné jej dodržovat tak, aby do sebe vše zapadlo. Byla to sice hra se slovy, ale měla předem daná pravidla, která bylo nutné dodržovat. Žádné dominantní téma se neobešlo bez řádné pointy, přestože honba za ní byla v případě *Velké předscény* otázkou několika odboček a delších promluv. Oba klauni se nicméně přesunuli k dalšímu většímu tématu až ve chvíli, kdy bylo předchozí patřičně uzavřeno.

Dominantní složkou forbíny se jeví i pasáž věnovaná Williamu Shakespeareovi, kterému v úvodu oba klauni věnují své rozjímání o bláznovství a klaunství. Zmínka o anglickém

⁷¹ WERICH, Jan. *Úsměv klauna*. Praha: Československý spisovatel, 1984. ISBN 22-016-84. s. 138.

spisovatelském velikánovi není náhodná. Jan Werich byl velkým obdivovatelem tohoto spisovatele i jeho díla. O Shakespearovi rád hovořil, jak je patrné i z několika publikací-pro příklad uveďme Janouškovy *Rozhovory s Janem Werichem*. Ostatně ani samotné forbíny nebyly žádnou výjimkou. Lze tedy předpokládat, že se v takových případech jednalo o Werichův záměr, nikoli o pouhou improvizaci. Forbínu k divadelní hře *Caesar* dokonce pojmenoval *Být či nebýt* a ve velké míře se zde oba klauni zabývají samotným dílem *Hamlet*. Werichovo neskrývané uznání anglického spisovatele pronikalo k lidem především skrz klauna. V případě *Velké předscény* je až pozoruhodné, jak se její klíčová témata váží k Werichovu dopisu Shakespearovi z roku 1964. Zvláštní pozornost věnujme těmto dvěma úryvkům: „Vážený mistře, od té doby, co jste nás opustil, svět se zmenšil a času ubylo.“⁷² Stejně Werich uvažuje i v úvodu *Velké předscény* v otázkách komunikace, kde se s Horníčkem shoduje, že nové technologie urychlily přenos lidí i informací – proto pro ně svět přestal být tak ohromný, jako býval pro lidstvo kdysi. Podívejme se nyní i na další souvislosti *Velké předscény* s Werichovou zповědí Shakespearovi. „Dvaapadesát let se dneska považuje za krátký život. Snad tím, že jsme zvyklí počítat s čísly a ne s hodnotami.“⁷³ I tento názor Werich aplikoval ve své forbíně, a to tehdy, když se zabýval pojmem času v souvislosti s lidským životem. Nakonec usoudil, že někdo žil příliš dlouhý život na to, jak s ním nakládal, někdo naopak příliš krátký na to, co ještě mohl dokázat.

Velká předscéna je rozdělena na tři témata, z nichž každá odkazují na určité historické (i biblické) postavy či etapy dějin. Oba klauni využívají humoru k odlehčení, avšak právě humor a historické odkazy zaštiťují zdánlivě nesouvisející společenské otázky tehdejší doby. Jak již bylo zmíněno výše, dotknout se některých tehdy ošemetných témat dělalo ve vypjatých padesátých letech menší problém Werichovi než Horníčkoví. Důkazem je tato pasáž:

(ř. 327-335)

JW: můžete svobodně říct šejkspír byl obrovský básník dejte si to.

MH: to m- můžu jo?

JW: abyste věděl co to je za pocit říkat pravdu bez bázně a hany dejte si to.

MH: můžu [naplno] jo?

JW: [naplno]

MH: naplno aj šejkspír byl (..) **aspoň jak on říká** ()

((smích publika)) ((potlesk))

JW: dojal ste mne že ste zůstal čech

⁷² LANGER, František aspol. Jan Werich.....tiletý. Praha: Orbis, 1965. ISBN 11-050-65. s. 9.

⁷³ Ibidem, s. 10.

Tučně vyznačená vsuvka, kterou vyslovil Horníček, nastiňuje jeho opatrnost, byť vtipně podanou tak, že publikum pochopilo tento zdánlivý „podraz“ na Wericha i celou situaci. Následně propuklo ve smích. *Velká předscéna* je zásadní v tom, že v podstatě demonstruje celý princip spolupráce W+H a je důkazem, že Horníčková slovní rozvážnost vedla v jednu chvíli k jeho vzestupu, kdežto Werichova odvaha (v tomto případě můžeme říct i smělost) předznamenávala jeho následný umělecký pád.⁷⁴

2.1.3 Forbína jako mluvený dialog

Forbína probíhá stejným způsobem jako dialog mezi dvěma osobami. Faktorů podílejících se na jejím vzniku i průběhu je nicméně více než u běžného dialogu, byť má forbína na diváka působit dojmem každodenní komunikace. Vzhledem k místu realizace ale nese forbína prvky jevištních dialogů. „Skutečnost, že jsou většinou určeny k jevištní realizaci, vedou jejich autora k volbě takových jazykových prostředků a k takovému jejich uspořádání, aby text (podle autorova záměru) více či méně připomínal různé typy přirozených dialogů.“⁷⁵

Není možné jednoznačně určit, ke kterému typu dialogu forbína spadá víc. Werich s Horníčkem totiž jako klauni vystupovali ze svých divadelních rolí a skutečně se na předscéně snažili navázat na první pohled přirozený dialog, který sice mohl vyplývat ze hry, ale také se od představení mohl zcela odstříhnout. Jeho vznik byl podmíněn samotnými klauny a jejich spontánním jednáním. Na druhou stranu během svých rozprav stáli na předscéně a forbínu uskutečňovali před publikem, které vlastně představovalo jakéhosi druhého adresáta, s nímž oba klauni počítali. Stejně jako forbína nespadá pod samotnou hru, již během technické přestávky doplňuje, ani samotný dialog nelze odtrhnout od místa jeho vzniku, a tak se opět setkáváme na pomezí několika sfér a forbínu v tomto ohledu shledáváme nezařaditelnou.

Tato kapitola nám umožňuje čerpat poznatky z kapitol předchozích. V otázce komunikačních rolí se tedy pojděme odrazit od výše zmíněných skutečností. Připomeňme si, že ač se Jan Werich snažil v Miroslavu Horníčkově nalézt rovnocenného partnera, sám Horníček se vnímal jako nahrávač a věčný student. Aplikujeme-li toto zjištění na určení rolí obou komunikátů, zjistíme, že se Horníčkův pohled na věc zrcadlil v mluveném dialogu s Janem

⁷⁴ VOSKOVEC, Jiří; Werich Jan. *Poslední forbína*. Vídeň, 1974.

⁷⁵ MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0489-0. s. 28.

Werichem. Je zřejmé, že se v dialogu role mluvčího a adresáta neustále proměňují a zastávají střídavě aktivní i pasivní komunikační roli.⁷⁶ V případě Werichových a Horníčkových forbín roli mluvčího pravidelněji zastával Jan Werich. Důvodem jsou Werichovy zkušenosti, fakt, že z předscény za ta léta učinil komfortní zónu svého působení, jazykové schopnosti a v neposlední řadě i věk. Naopak podstatně méně zkušenější Horníček si musel na dialogy vedené na předscéně nejprve zvyknout, chod forbín si osvojoval v samotném procesu, a bylo pro něj proto příhodnější se nechat vést zkušenějším kolegou. Přestože v některých forbínách získával více prostoru, jeho komfortní zónou se stalo ono nahrávání na smeče.

2.1.4 Role účastníků dialogu

Jaká role na sebe brala více zodpovědnosti, by bylo otázkou dlouhých diskusí. Pojďme si nicméně představit poslání obou rolí s ohledem na forbíny. Werich zastával častěji roli produktora. Obecně se má za to, že aktivita produktora výrazně převažuje nad aktivitou recipienta.⁷⁷ Nejde však pouze o to, jak často byl Werich puštěn ke slovu a zda celý rozhovor držel pevně ve svých rukou. Jeho dominance spočívala ve faktorech, se kterými již do rozhovoru vstupoval. Dá se vlastně říci, že tyto faktory hrály svou roli i ve chvíli, kdy si Werich jako svého nového partnera vybral právě Miroslava Horníčka. Produktor už před započítím komunikace (produkce textu) a dále v jejím průběhu interpretuje obsahy vědomí partnera (i potenciálního), soubor jeho osobních vlastností, předpokladových struktur, jeho komunikační i širší kompetenci; a na základě toho už vlastně realizuje modelování skutečnosti.⁷⁸ Jan Werich tak v Horníčkově našel partnera, s nímž si lidsky i vědomostně rozuměl, a měl tak v rámci forbín větší šanci přizpůsobit situaci jeho potřebám, a stavět ho tak do výhodných pozic v momentě, kdy se role mluvčího a adresáta vyměnily. Zároveň ho jako recipienta mohl usměrňovat. Ten vstupoval do komunikace se zvoleným východiskem interpretace, s určitou soustavou souřadnic, do níž si celou komunikační událost zasazoval.⁷⁹ Pro Miroslava Horníčka to ale byla právě ta výhodnější pozice.

⁷⁶ HOFFMANNOVÁ, Jana spol. Stylistika mluvené a psané řeči. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1. s. 31.

⁷⁷ <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3225>

⁷⁸ Ibidem

⁷⁹ Ibidem

2.1.5 Interakčnost

Kolik prostoru oba aktéři ve forbině získali, souviselo i s tím, zda konverzace spěje více k dialogu, či naopak k monologu. Delší úseky výpovědí zcela nepřekvapivě náležely Janu Werichovi. Docházelo tím k monologizaci dialogu, tedy k vypravování v průběhu konverzace.⁸⁰ Většinou se tak stalo v momentě, kdy bylo dílčí téma forbiny jednomu klaunovi bližší než druhému. Jinak je tomu u dialogizace, při níž nastává vyrovnání sil. Pokud jsou znalosti tématu i komunikační dispozice partnerů vyrovnané, mají předpoklady k tomu, aby spolu vedly vyvážený dialog, kde se jejich promluvy pravidelně střídají a neliší se výrazně ani ve svém rozsahu.⁸¹ Rozdíl mezi monologem a dialogem je také patrný, co se připravenosti týče. Ve forbinách je ale složité tento faktor určit. Jak pasáže spějící k monologu, tak i ty dialogické mohou mít předem danou podobu, třebaže se finální zpracování přizpůsobuje dané situaci a publiku. Není ovšem zcela nemožné odhadnout pasáže naplánované od těch improvizovaných. Jako důkaz opět citujme Janu Hoffmannovou: „Běžné, každodenní dialogy jsou obvykle spontánní a nepřipravené.“⁸² Ke kratším promluvám a častějšímu střídání rolí mluvčího a adresáta tak přistupujme jako ke spontánním úsekům forbiny. V případě Werichových forbin je také záhodno počítat i s improvizovanými monology, a to ryze pro jeho jazykové a vědomostní kompetence.

Ve spontánním dialogu zcela běžně dochází k případům, kdy nedojde k plynulém vystřídání mluvčích. Nastává situace, kdy oba účastníci mluví současně. Ve forbinách k tomu docházelo z několika důvodů. Tím prvním je situace, kdy dosavadní mluvčí neurčí dalšího mluvčího a jeho partner se sám rozhodne stát se dalším mluvčím. Nakonec dojde k tomu, že naléhavostí vlastního sdělení vpadne do repliky předchozího mluvčího s nepatrným předstihem.⁸³

(ř. 256-260)

JW: vy ste taky klaunová ne eh totiž klaun co

MH: byl bych rád!

JW: ((smích)) [sme spolu]

MH: [já totiž] mam pocit že sme spolu

JW: =spolu někde dělali.

⁸⁰ MÜLLEROVÁ, Olga. Mluvený text a jeho syntaktická výstavba. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0489-0. s. 26.

⁸¹ HOFFMANNOVÁ, Jana. Kapitoly o dialogu. Praha: Pansofia, 1994. ISBN 80-85804-29-8. s. 14.

⁸² Ibidem

⁸³ Ibidem, s. 29.

V druhém případě si oba účastníci tak rozumí, že se to dosavadní adresát rozhodne mluvčímu dát najevo slovním přitakáním a zásadní část repliky vyřknou současně.

(ř. 267-269)

MH: [ano] [rozsochatý strom] to byl, no jo

JW: [((smích))] to je krásné slovo **roz[sochatý]**

MH: **[sochatý]**

Jak již bylo řečeno, ve forbínách může dojít i ke konfliktu. Takové situace nastávají za účelem pobavení publika, ale vztahy mezi aktéry nikterak nenarušují. Jako důvod konfliktu většinou klaunská dvojice volí rozchod názorů či vzájemné nepochopení. V prvních dvou případech nicméně mechanismus střídání mluvčích stále fungoval, ačkoli si účastníci skákali do řeči. Zde se potýkáme s možností, kdy adresát přeruší partnera na znamení protestu. Schválně se tak dopouští hrubého porušení komunikačních norem platných pro vedení dialogu.⁸⁴ Jako příklad použijme úryvek z *Velké předscény*, kdy se W+H nemohou dohodnout na jednom konkrétním slovu během citování Williama Shakespeara v jeho komedii *Jak se vám líbí*.⁸⁵ Horníčkově těmito dohady dojde trpělivost, uzná Werichovu verzi citace, je ale patrné, že má působit rozladěně.

(ř. 300-305)

JW: mou medicínu.

MH: můj lék.

JW: mou medicínu.

MH: ne můj lék

JW: váš lék, [mou medicínu].

MH: [vaši medicínu].

Ve forbínách W+H hrají svou roli také pauzy mezi replikami. Vlivem místy improvizovaného dialogu a faktu, že forbína má pevně daná hlavní témata, ale jejich ztvárnění se pokaždé trochu liší, nastávají situace, když se aktéři odmlčí. Dosavadní mluvčí hledá vhodný výraz, nebo naopak chce určitý výraz zdůraznit.⁸⁶ Z předchozích kapitol jsme se ale také dozvěděli, že Werich s Horníčkem počítali s úspěšností některých vtipů. Pauzy mezi promluvami byly tak oběma záměrně vyvolány, aby mohlo publikum zareagovat. Opět zde

⁸⁴ Ibidem

⁸⁵ https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/88/41/51/jak_se_vam_libi.pdf

⁸⁶ HOFFMANNOVÁ, Jana. Kapitoly o dialogu. Praha: Pansofia, 1994. ISBN 80-85804-29-8. s. 33.

máme důkaz pro to, že ač měla forbína působit jako neformální, spontánní dialog mezi dvěma známými, uchovala si i jisté dramatické prvky. S tím souvisí otázka veřejného či neveřejného dialogu. Forbína má působit dojmem neveřejného dialogu, který je však uskutečňován ve veřejném prostoru. Obecně by mělo platit přizpůsobování témat dialogu tomu, kolik lidí se ho má účastnit. Ve veřejných prostorech účastníci berou ohled na neratifikované účastníky a přizpůsobují se celé situaci např. volbou témat, hlasitosti řeči, volbou lexika aj.⁸⁷ Tato skutečnost platí i pro forbíny, ovšem z poněkud jiné perspektivy. W+H volili určitá témata právě pro to, aby byla slyšet. Prostory divadla měly svobodomyšlný účinek a divadla, v nichž působil Werich, měla v tehdejších dobách v podstatě očištný charakter. Co se některých témat či hlasitosti během určitých klíčových částí forbíny týkalo, u Wericha více bylo zkrátka více.

2.1.6 Téma forbíny

Jaké bude mít forbína téma, se odvíjelo od její délky. Pro tuto analýzu máme k dispozici forbíny *Hned mě hněť! aneb o imperativech* a *Velkou předscénu*. První forbína je jednou z nejkratších, proto také nese jedno velké téma týkající se netradičních imperativů. *Velká předscéna*, jak vypovídá samotný název, nabízí větší časové možnosti, a tudíž i rozmanitější tematický obsah. Zabývá se třemi hlavními tématy: klaunství, čas, život. W+H dbali na to, aby byla všechna témata náležitě zakončena pointou, ovšem ne vždy dodržovali lineárnost a některá témata uzavírala uvnitř tématu jiného, zdánlivě nesouvisejícího z předchozím. Pro *Velkou předscénu* jsou obzvlášť typické odbočky, skoky od některých témat k jiným a následný návrat, kdy má člověk pocit, že i samotného Wericha s Horníčkem muselo jejich spletné vyprávění zmást. Jana Hoffmannová ve svých *Kapitolách o dialogu* tvrdí toto: „Někdy některý z účastníků – pod vlivem svých individuálních záměrů, tlaku situace, nenadálých událostí, které mohou v průběhu rozhovoru nastat – úplně odbočí od tématu; další vývoj rozhovoru ukáže, nakolik toto odbočení bylo jen dočasné, zda se rozhovor opět vrátil do původních „kolejí“.“⁸⁸ Nesmíme však zapomínat na jejich propracovaný systém, s nímž do forbíny vstupovali. Ač se tedy na první poslech mohlo zdát, že druhé velké téma času nebudou schopni kvůli velké odbočce k Albertu Einsteinovi a následnému přidávání dalších menších odboček dokončit, W+H nechali rozhodnout náhodu ve vyprávění, které již téměř nemělo nic společného s původním tématem,

⁸⁷ HOFFMANNOVÁ, Jana spol. Stylistika mluvené a psané řeči. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1. s. 46.

⁸⁸ HOFFMANNOVÁ, Jana. Kapitoly o dialogu. Praha: Pansofia, 1994. ISBN 80-85804-29-8. s. 56.

přesto je ale přivedlo do cíle. V tomto případě se k cíli v podobě pojmu relativita úspěšně dostali.

Cílem forbín W+H tak bylo uzavřít veškeré hlavní myšlenky jejich dialogu. Uvědomme si, že forbína byla většinou zakončena písni V+W pod taktovkou Jaroslava Ježka. Konec forbíny tak byl vlastně i jakýmsi náběhem na konkrétní skladbu. Ta s celou forbínou nemusela zdánlivě vůbec souviset, proto byla mnohdy klauny uvedena absurdním závěrem forbíny, jenž ve finále obě díla propojil v jeden celek.

(ř. 789)

MH: ovšem, když loď, tak především na kopci.

((píseň Potopa))

Podstatné bylo to, že klauni v závěru forbíny, byť v lehce absurdním duchu, našli shodu, uspokojili tak sebe jako aktéry i jako klauny uvažující nad jistou problematikou. Především však uspokojili a pobavili publikum, což bylo jedním z nejdůležitějších záměrů W+H.

2.1.7 Členění textu

Jelikož se u forbín jedná výhradně o mluvený text, posluchač musí brát ohledy především na jazykové, tematické a zvukové odchylky, které se na členění textu podílí nejrazantněji. Jde o prostředky velmi plastické, ale i individuálně dosti proměnlivé, podílející se jak na horizontálním, tak i na vertikálním členění textu.⁸⁹ S ohledem na tematickou různorodost forbín tak není jednoduché vymezit veškeré faktory podílející se na členění textu. Pojdme si alespoň vymezit nejzřetelnější faktory definující obě forbíny.

2.1.8 Horizontální členění textu

Podíváme-li se opět do *Současné stylistiky* Marie Čechové, zjistíme, že se text co nejpodrobněji člení na předmluvu, úvod, stať, shrnutí, závěr a doslov.⁹⁰ Forbína takto detailně členěná není. Už samotný úvod je komplikované analyzovat vzhledem k tomu, že například

⁸⁹ ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4. s. 121

⁹⁰ *Ibidem*, 119.

forbína *Hned mě hněť! aneb o imperativech* navazuje na děj hry. Zde tedy chápeme úvod forbíny jako začátek celé scény, která pak plynuje přejde do forbíny. Ve *Velké předscéně* je úvod forbíny více zřetelný. Její začátek je jednak uvozen hudebním doprovodem, jednak lze v tomto případě jako úvod chápat i první výměnu replik, kde je evidentní, že střetnutím dvou klaunů celá forbína začíná.

Střední část forbíny se v obou případech zabývá hlavním tématem. Ve *Velké předscéně* se dotýkáme třech hlavních témat, která by v psané podobě bylo možné rozdělit na tři odstavce. V mluvené podobě každé téma lineárně navazuje na předchozí, byť se zde setkáváme i s návraty k tématům předchozím, která však i nadále vnikají do problematiky aktuální. U forbíny *Hned mě hněť! aneb o imperativech* se W+H během chvíle dostávají k hlavnímu jádru forbíny, kterým se zabývají až do samotného konce.

Závěr obou forbín je nesnadné určit. Ani jedna není ukončena silnou pointou, jedná se pouze o vyvrcholení vtípu či o absurdní pointu. Nebýt okolností, které napovídají o konci, mohl by rozhovor mezi klauny pokračovat i nadále. V případě kratší forbíny se závěr střetává s návratem do divadelní hry. Klauni přestávají být klauny a jsou opět herci, respektive postavami v ději. *Velká předscéna* naopak volí onu absurdní pointu, která však logicky navazuje na píseň *Potopa*, a celá forbína je tak smysluplně zakončená. V rámci dialogu je také forbína rozdělena na nepravidelně dlouhé výpovědi obou účastníků. Důvody jsme si již objasnily.

2.1.9 Vertikální členění textu

U vertikálního členění textu se musíme soustředit především na suprasegmentální jevy. V mluveném textu obecně platí, že podstatné informace jsou obvykle pronášeny pomaleji a hlasitěji než ostatní části projevu (a zpravidla také o něco vyšším hlasem).⁹¹ Všimněme si toho u příkladu z *Velké předscény*:

(ř. 478-479)

JW: **zatím-** co v této chvíli po celém glóbusu je roztroušeno já nevím kolik **třicetiletých** kerý tady už **štyry sta** padesát let nemuseli bejt.

⁹¹

<https://www.czechency.org/slovník/VERTIK%C3%81LN%C3%8D%20%C4%8CLEN%C4%9AN%C3%8D%20TEXTU>

Všimněme si, že Jan Werich udělal ve spojení pro kontrastní srovnání „zatímco“ pauzu proto, aby přiměl posluchače obzvlášť vnímat to, co hodlal říct. Obecně je toto souvětí vyřčeno hlasitěji a zároveň pomaleji oproti jiným výpovědím. U číslovek Werich dokonce zvýšil hlas pro zdůraznění, kterého si publikum mělo všimnou tak, jak autor plánoval, aby diváci co nejdůkladněji pochopili autorovu myšlenku, a mohli se s ní co nejvíce ztotožnit.

Pozornost na konkrétní výpověď může být kladena i opačným způsobem, tedy tak, že autor naopak pronese určitou část výpovědi tišeji. Tím působí celá informace důvěrněji, nebo i jako výhrůžka.⁹² U následujícího příkladu se přikláníme k důvěrné informaci, která je ovšem jako důvěrná pouze pronesena. Celkový dojem byl spíše komického rázu.

(ř. 452)

MH: já totiž si myslím že (...) že myšlení má budoucnost.

Opět zde dochází k delší pauze mezi slovy a u závěrečné věty vedlejší předmětné Horníček tlumí svůj hlas, a divák naopak musí důsledně naslouchat, aby to mohl zachytit.

Podstatné informace lze sdělit i pomocí fonetické a lexikální roviny. Blíže se této problematice dotkneme v samotných kapitolách o těchto rovinách. Přesto je záhodno alespoň zmínit, že spisovná čeština spolu s cizojazyčnými či odbornými výrazy v jinak neformálním dialogu působí skoro až nepřirozeně, díky čemuž člověk zpozorní a informaci zpracuje zcela jinak, než kdyby byla myšlenka vyjádřena stejným způsobem, jakým účastníci komunikují po většinu času, tedy spíše nespisovně.

2.1.10 Slohotvorní činitelé

S ohledem na předchozí kapitoly se nyní podíváme na slohotvorné činitele, jež se významně podílí na celkovém provedení forbín. Zde spolu objektivní i subjektivní činitelé úzce souvisí a těžko říct, zda by vznikly takové forbíny nebýt vlivu okolností tehdejší doby, které se odrazily i na samotných protagonistech. Jinými slovy lze říct, že objektivní činitelé měly významný dopad na subjektivní uvažování W+H v jejich forbínách. Nyní již ve zkratce spojme veškeré dosavadní informace pro vysvětlení těchto faktorů.

⁹² Ibidem

2.1.11 Objektivní činitelé

Ti nejdůležitější objektivní činitelé stojí za celou podstatou forbíny. Je to samotné prostředí, v němž se forbína odehrává. To tvoří předscéna a pochopitelně publikum, které je krom druhého klauna také adresátem a svou různorodostí a očekávanými vědomostmi působí na klauny a ovlivňuje tak celou interpretaci. S tím souvisí i nemožnost přípravy⁹³ a nutnost improvizace. Pro příklad uveďme Werichovu pohotovou a komickou reakci na jednoho diváka: (ř. 682-685)

JW: a musíme se mnohdy dívat na život

N1: **ha!**

((smích publika))

JW: **odkdy sem choděj kachny prosim?**

Na druhé straně je i forbína tematicky ohraničena, a to v závislosti na společenských či politických okolnostech⁹⁴ viz Horníčkovu opakované přesvědčování, že co se chystá říct, vůbec říct může, ale záhy nato případnou vinu svede na svého kolegu Wericha:

(ř. 327-333)

JW: můžete svobodně říct šejkspír byl obrovský básník dejte si to.

MH: **to m- můžu jo?**

JW: abyste věděl co to je za pocit říkat pravdu bez bázně a hany dejte si to.

MH: můžu [naplno] jo?

JW: [naplno]

MH: naplno aj šejkspír byl (...) **aspoň jak on říká** ()

S prostředím souvisí i to, zda je veřejné či neveřejné, o čemž jsme blíže diskutovali v minulých kapitolách. Obecně vzato je složité určit míru veřejnosti rozhovoru, který je teoreticky veden soukromě mezi dvěma účastníky, avšak předváděn před velkým publikem. V neposlední řadě na mluvčího a jeho vyjadřování má rovněž vliv míra monologičnosti a dialogičnosti. To ovšem, především u Jana Wericha, souvisí se subjektivními činiteli.

⁹³ RUSÍNOVÁ, Zdenka aspol. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-134-4, s. 705.

⁹⁴ ČECHOVÁ, Marie. Současná stylistika. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4, s. 78.

2.1.12 Subjektivní činitelé

Nejlépe se subjektivní činitelé vyjádří porovnáním obou partnerů. Horníček, jakožto o třináct let mladší partner Wericha, se musel přizpůsobit větším zkušenostem Jana Wericha. Ten měl značný intelektuální i jazykový rozhled, zkušenosti, co se komunikace s publikem týče, a nebál se tudíž přejít z dialogu do monologu a vyjádřit svou myšlenku tak, aby tematicky nevybočovala, zaujala publikum a nahrála partnerovi na její případné rozvíjení. Horníček, byť byl Werichem vybrán právě pro podobné atributy, tolik odvahy během jejich společného vystupování neměl. Přesto s Werichem dokázal vědomostně i jazykově, ačkoli v menší míře, udržet krok. Vezmeme-li v potaz i pohlaví, ve forbínách je kladen menší důraz na emocionalitu, která je více pozorovaná u žen. Naopak větší důraz je kladen na racionalitu a snahu o explicitní vyjadřování typického spíše pro ženy.⁹⁵

2.2 Hláskoslovná rovina

Na první pohled zcela spontánní dialog působící dojmem soukromého hovoru má značný vliv i na hláskoslovnou stránku. Ani jeden z klaunů se nepoddává pravidlům spisovné češtiny. Dialog je tak veden jazykem pro oba přirozeným a blízkým. Než se dostaneme k nejnápadnějším odchylkám od spisovné češtiny, které jsou pro forbínu a jejich komplexní užívání mateřského jazyka příznačné, podívejme se nejprve na původ obou pánů. Jak Werich, tak Horníček mají specifický styl mluvy, který se může jevit jako podobný, ale ne vždy tomu tak je. V největší míře se budeme pochopitelně zabývat prvky obecné češtiny. Avšak u pár individuálních příkladů by bylo nevhodné zanedbat pronikání východočeského nářečí.

Jan Werich se narodil v Praze. Do jeho běžné mluvy, o které nelze říct, že by byla ochuzena o spisovnou češtinu, tak pronikala nejvíce obecná čeština (nyní pouze OČ). U ní je záhodno zmínit, že je stále funkčně i geograficky omezená. Nejvíce rozšířená je na území Čech a západní Moravy, Prahu nevyjímajíc. Některé hláskové jevy se rozšířily-většinou nedůsledně-do familiárního hovoru inteligence ve zbývající části Moravy a Slezsku. Stále je však brána pouze jako český interdialekt, není tedy na stejné úrovni jako hovorový jazyk.⁹⁶ Pro naše účely nám postačí fakt, že se rodiště Jana Wericha v podstatě stalo epicentrem obecné češtiny.

⁹⁵ RUSÍNOVÁ, Zdenka aspo. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-134-4. s. 719.

⁹⁶ http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1206#_ftn9

Miroslav Horníček se narodil v Plzni, kde byl do roku 1945 v divadelním angažmá. ⁹⁷ Vliv východočeského nářečí je tak i u forbín, byť v menším měřítku, patrný. Na konkrétní příklady se podíváme v následujících odstavcích.

V dialogu, který není oficiální, ale může mít i povahu veřejnou, střídají se jevy SČ a OČ velmi často. ⁹⁸ U forbín W+H narážíme častěji na jevy češtiny obecné. I hláskosloví ale dotváří celkový význam výpovědi. Spisovná čeština je využívána v případech, kdy je vyslovovaná informace důležité povahy. Na takové situace často narážíme ve Werichových monologických výstupech. V nich šel obvykle na malý moment humor stranou a Werich svým přednesem apeloval na publikum. Míra závažnosti takového projevu souvisela právě i s využitím spisovné češtiny.

(ř. 390-392)

JW: ještě oběť humanistické blbosti ale (prostě) i tak filozofickou cestou bych se mohl dopracovat k definici středu laicky ovšem (..) a řekl bych že střed je bod (.) tedy od obou konců stejně vzdálený

V této ukázce z *Velké předscény* nespatřujeme prvky typické pro obecnou češtinu. Je patrné, že Werich k této problematice, kterou postupně rozvíjel dál, nepřistupoval s humorem ani satiricky. Podstatou celého přednesu je osobní názor, za nímž si stál a jehož význam nechtěl nijak degradovat. I tak se ve většině případů setkáváme především s obecnou češtinou, jejíž znaky aplikované v těchto dialozích si nyní ukážeme.

V následující analýze budeme čerpat z literatury Petra Sgalla, jenž se studiem obecné češtiny zabýval. Prvky obecné češtiny budou citovány z eseje *Obecná čeština* z roku 2012 a knižní publikace *Čeština bez příkras* z roku 1992. OČ prostupuje celou forbínou, proto si uveďme ty nejdominantnější faktory dokázané na konkrétních příkladech.

2.2.1 Úžení é > í

OČ má tzv. zúžené *í* tam, kde spisovná čeština má staré *é* ⁹⁹. Zúžené *í* se nejčastěji vyskytuje v koncovkách adjektiv a zájmen:

(ř. 318, 560-561)

JW: v dobách, kdy to slovo nebylo **vobnošený**.

⁹⁷ HORNÍČEK, Miroslav. *Hovory (1968-1969)*. Praha: Motto, 2004. ISBN 80-7246-268-7. s. 52.

⁹⁸ <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7529>

⁹⁹ SGALL, Petr. *Čeština bez příkras*. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-29-1. s. 30.

JW: proto ho taky: ee proto ho zabili za **velký** nápady se zabíjí za **blbý** nápady se nezabíjí.

Se zúženým *í* se setkáme i v kmenech slov, kdy v druhém případě má pevnější pozici a vyskytuje se běžně v hovoru celkově spisovném.¹⁰⁰

(ř. 584, 623)

MH: kromě toho von moh mít víc za fyziku a míň za muziku jo?

MH: teď jde vo to co je líp placený.

2.2.2 Diftongizace *ý* > *ej*

Tato změna opět nastává u koncovek adjektiv:

(ř. 40)

JW: hele a já sem **ponocnej** a jsem **surovej**

Dále k diftongizaci dochází i v koncovce, pokud *-ej* není na absolutním konci slova¹⁰¹:

(ř. 563)

JW: kdyby se zabíjelo za blbý nápady to by bylo bytů **volnejch** je:

A pochopitelně se vyskytuje i v kmenech slov:

(ř. 94)

JW: no ne: no tak prosim von může **bejt** malíř pokojů, to je pravda

2.2.3 Protetické *v-*

V hojném počtu je ve forbínách zastoupeno protetické *v-*, které se vyskytuje před *o* na začátku slova. O jak frekventovaný prvek OČ se jedná, se přesvědčíme v několika slovních družích:

(ř. 95, 162, 156, 465-466, 580)

MH: ano, a může ji **vohnědit** [ani nemrkne]

JW: to s kosou znám z **vobrázku** že jo...

¹⁰⁰ Ibidem, s. 30.

¹⁰¹ Ibidem, s. 32.

JW: no **vo** smrti se mluví do:st (bohužel)

JW: ...a někdy si zase něco přečtu a připadá mi že mně je **vosum**

MH: já nevím co **voní** mu dávali v prinstn za fyziku...

Nejde vždy jen o začátek slova, protože *v* je i na začátku slovních kmenů po předponě¹⁰²:
(ř. 710)

MH: jo tak **nevobjevil** (macochu)

2.2.4 Krácení samohlásek

Krátí se především samohlásky v poslední slabice:

(ř. 24, 228, 651-652)

VH: já **nemam** léky

JW: no **vidim** [**vidim** jo] já to **vidim** no

JW: velice plodná já si **myslim** že když není náka tedy oficiální definice...

U těchto příkladů můžeme sledovat, že se tak často stává před koncovým *-m*. Jindy se krátí samohlásky v poslední slabice:

(ř. 16)

JW: to **neni** akademik tam jsou dva akademici.

V neposlední řadě se s krácením samohlásek setkáváme i v slovním kmeni:

(ř. 276)

JW: a **řikal** ste že ste potkal klauna

2.2.5 Dloužení samohlásek

U forbín dochází výhradně k nadměrnému dloužení samohlásek krátkých. Ve většině případů se jedná o emocionální zbarvení¹⁰³, které často působí komicky. Příčinou dloužení je

¹⁰² Ibidem, s. 33.

¹⁰³ JUNKOVÁ, Bohumila. Vybrané kapitoly z fonetiky a fonologie. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1991. ISBN 80-7040-034-X. s. 57.

především spontánní přístup k dialogu. Ačkoli je tematicky ohraničen, W+H se co do přednesu řídili svým instinktem. Zároveň takové dloužení dávalo mluvčím čas si rozmyslet svou výpověď.

(ř. 208, 253, 307, 418)

JW: to je (.) **opy:š**

JW: já sem vám **při:padala** co?

JW: **no:** kdo je schopen dát důvěru

JW: **ne:** já nejsem pesimista já sem eh ponocný

V prvních dvou případech je z poslechu i reakce publika patrné, že dloužení sloužilo k pobavení diváků. U zbylých dvou příkladů, zvláště u třetího, lze uvažovat nad tím, že dloužením souhlásek (v zakončení částice *no*) mluvčí nashromažďovali čas, během něhož hledali správný výraz, jímž by pokračovali.

2.2.6 Zjednodušení souhlásek

Vynechání souhlásek *t, d, k* na začátku slova před závěrovou souhláskou ¹⁰⁴:

(ř. 548-549, 727)

JW: prosim vás jak von může ladit a voni to by nemohli střílet **dyby** ladili.

JW: já neslyšel, já **dyž** mluvím tak já se poslouchám

Tyto i jiné souhlásky se často nevyslovují i v jiných pozicích, především uvnitř slov:

(ř. 478-479, 741)

JW: ...po celém glóbusu je roztroušeno já nevím kolik třicetiletých **kerý**...

JW: **jesli** to není vedle vod rahňovského z varieté...

Mohou být vynechány i před skupinou souhlásek ¹⁰⁵ (v přepisu dialogu se řídíme pravopisem, avšak patrné odchylky je záhodno zmínit):

(ř. 74)

JW: no jéjej to máte [] a sou zvláštní (vysloveno **zvlášní**) imperativy...

¹⁰⁴ SGALL, Petr. Čeština bez příkras. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-29-1. s. 35.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 35.

Na začátku slova zanikají i souhlásky *v, j*. V případě vynechání souhlásky *v* se někdy opouští od výslovnosti i následující souhlásky ¹⁰⁶ :

(ř. 173, 190, 287-288, 515)

MH: dejme tomu že **dete** jo?

JW: no: dyť se to **menuje** na opyši.

MH: ...a **eště** před hodinkou bylo devět.

JW: ajnštajn (.) si nikdy nemůžu vzpomenout (vyslovenou **spomenout** - zde také souhláska podlehla regresivní asimilaci **z > s**)

2.2.7 Zánik slabik, skupiny souhlásek

Existují slova, v nichž se krom skupiny souhlásek ztrácí i celá slabika ¹⁰⁷:

(ř. 266, 344, 644)

JW: dycky vévody a a krále a stál sem pod **takym** rozsochatym [stromem]

JW: **páč** šaškem se může stát leckdo

JW: no právě: (.) určitě je někde **ňáká** komise...

V prvním příkladě dochází i ke krácení samohlásky *y*.

2.2.8 Změna kvality souhlásek *h > d, č > š, ř > r*

Ke změně *h > d* dochází výhradně u ukazovacích zájmen:

(ř. 232, 284)

JW: [tak **todle** se mně stát] tak to udělám.

JW: **takovoudle** moudrost se v novinách nedočetete...

Vzhledem k regresivní asimilaci na rozhraní dvou slov dochází u souhlásky *v* částici *už* k výslovnosti neznělé. Ta má ovšem zpětně vliv na následující souhlásku a v rámci zjednodušení výslovnosti se přizpůsobuje místu utvoření souhlásky předchozí. S ohledem na stejnou výslovnost následně zjišťujeme, že existuje v běžné mluvě tendence je vyslovit jako jedinou [ušštirista]. ¹⁰⁸

¹⁰⁶ Ibidem, s. 35-6.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 36.

¹⁰⁸ KRČMOVÁ, Marie. Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. ISBN 978-80-7368-405-1. s. 185.

(ř. 66, 479)

JW: () krad' vůbec neřeknete nikdy, a krade se **porád**

JW: ...kerý tady už **štyry** sta padesát let nemuseli bejt.

2.2.9 Kvalita souhlásek

Ve výpovědích W+H si můžeme povšimnout nevšední podoby výslovnosti slov cizího původu. Tato výslovnost je typická pro mluvený projev, avšak v tištěných textech se s nimi setkáváme jen zřídka. ¹⁰⁹

(ř. 634-635)

JW: a vona není žádná definice života **oficiální**?

MH: no **oficiální**

Miroslav Sedláček ve svém článku *Aktuální aktuální* uvádí, že šíření zakončení *-elní* podporovala němčina, v níž existují podoby *aktuell, individuell, manuell* atp. V češtině se vyskytují už dosti dlouho obě varianty a možno říci, že podoby zakončené na *-elní* (dříve i *-elný*) byly vždy přijímány s výhradami. ¹¹⁰

2.2.10 Výslovnost cizích slov

V několika pasážích *Velké předscény* se Werich odklání od českého jazyka a své výpovědi pronáší v němčině. O důsledné výslovnosti se ale hovořit nedá. Jednak samotná transformace působí na diváky humorným dojmem, jednak jde o princip přiblížení pravopisu k výslovnosti slova v jazyce, do něhož bylo přežato (tedy jeho počestění). ¹¹¹

(ř. 10, 246, 426)

JW: už ho vezeme ((smích)) von nechtěl jít tak ho vezeme i s **méblem** ((míněno möblem))

JW: **vas is den lo:s** ((míněno was ist denn los))

JW: **dýcajta:nzich** ((míněno die zeit an sich))

¹⁰⁹ <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6820>

¹¹⁰ Ibidem

¹¹¹ <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4321>

2.2.11 Měkčení souhlásek

Výraznější odchylku od dnešní podoby vnímáme i ve slově *smrt'*. Pro vysvětlení budeme vycházet z článku *Chuť, kost* jazykovědného časopisu *Naše řeč*. V něm se dozvídáme, že podstatná jména vzoru *kost* měla v češtině původně v 1. a 4. p. j. č. tvrdé souhlásky *n, d, t*. Změkčení vznikalo napodobením ostatních pádů (1., 2. a 4. p. mn. č.). Vidíme tedy, že na měkčení se podílela samohláska *i*. Měkké *-st'* v 1. a 4. p. jedn. č. je např. v Čechách na Chodsku či Zbirožsku. V některých nářečích nalézáme kolísání mezi měkkostí a tvrdostí, v Čechách nalézáme *smrt* i *smrt'*.¹¹²

(ř. 158)

MH: no ne: vy myslíte eh pardon vy myslíte **smrt'** s kosou

2.2.12 Plzeňské nářečí

Ve výpovědích Miroslava Horníčka pozorujeme odchylky od OČ a pronikání plzeňského nářečí. Konkrétně se jedná o epentetické *j*. Epentetická (vkladná) souhláska *j* se v dialektech vyskytuje před měkkými nebo bývalými měkkými hláskami. V našem případě se jedná o výskyt v zavřené slabice ve tvaru 2. os. pl. imp. Zároveň tady dochází k zjednodušení výslovnosti, kdy Horníček vypouští prostřední *t'*. Hovoříme především o větším souvislém teritoriu v západních Čechách s centrem na Plzeňsku a Rakovnicku.¹¹³

(ř. 530)

MH: ho sem **neplejte** ajnštajgna

2.2.13 Individuální odchylky

Že se humor W+H odvíjí i od zvukové stránky, je již zcela jasné. V tomto ohledu ale Werich s výslovností operuje o něco více, což lze dokázat na dvou příkladech.

(ř. 382, 394)

JW: no: já bych na tom slově středověk tolik **neo:lpěl**.

JW: za předpokladu že ty konce jsou konstantní neboli **neměnné**...

¹¹² <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=709>

¹¹³ <https://cja.ujc.cas.cz/CJA5/>, s. 372.

V prvním případě se Werich od běžné výslovnosti odchyluje přidáním zdloužené samohlásky *o*:. Předpokládejme, že účelem bylo v tomto případě pobavení publika, což se setkalo s úspěchem. Nad druhým slovem by se člověk běžně nepozastavil. Vzpomeňme si, že není-li patrná stavba slova, vyslovuje se v neutrální výslovnosti jen jedna souhláska.¹¹⁴ V případě tohoto přídavného jména se však o neutrální výslovnost nejedná. Werich totiž vyslovuje obě *n*. Dopad to má ovšem stejný, tedy humorný.

Výjimečná je i odchylka od běžného místa realizace infinitivní koncovky slovesa *léčit'*. Jaromír Bělič v *Nástinu české dialektologie* popisuje, že se zvláštní podobou infinitivu *-t'/-t'i* vyznačuje prachatický úsek.¹¹⁵ V našem případě je tato skutečnost čistě náhodná, neboť se jedná o jedinou odchylku tohoto typu, tudíž význam takovéto výslovnosti se měl spíše jevit jako komický.

(ř. 50)

JW: vstávej a leč imperativ od slovesa **léčit'**

2.3 Tvaroslovná rovina

Forbíny jsou obecnou češtinou velice ovlivněny, proto není žádným překvapením, že její prvky pronikly i do roviny morfoloické. Jak jsme se již dozvěděli výše a jak potvrdil i výsledek Běličova programu výzkumu městské mluvy, základním útvarem běžné mluvy v Praze je OČ, ačkoli se vyskytuje i jinde v Čechách i v Brně.¹¹⁶ Nás pochopitelně nejvíce zajímá oblast Prahy, proto se budeme předně řídit analýzou *Pražského mluveného korpusu*. Díky němu zjistíme, že jazyk forbín odpovídá většině výsledků morfoloické analýzy.

¹¹⁴ KRČMOVÁ, Marie. Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. ISBN 978-80-7368-405-1. s. 185.

¹¹⁵ BĚLIČ, Jaromír. Nástin české dialektologie. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN 14-567-72. s. 227.

¹¹⁶ MINÁŘOVÁ, Eva, ONDRÁŠKOVÁ Karla. Spisovnost a nespisovnost: zdroje, proměny a perspektivy. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3568-4. s. 35.

2.3.1 Nespisovný formant -ý u příd. jmen rodu mužského, ženského i středního

V mluvené češtině se setkáváme s případy, kdy je pro všechny rody platný stejný nespisovný útvar slova. Nespisovný formant -ý-Ø prostupuje všemi rody, ovšem ne vždy ve stejných pádech. Úplně se shodují v nominativu a akuzativu plurálu. Berme v potaz fakt, že i maskulina životná se v nominativu plurálu v psané podobě častěji vyskytují s deklinačním formantem -ý- Ø spíše než s -í- Ø. Výskyt stejného formantu ve všech třech rodech představuje meziparadigmatickou homomorfii.¹¹⁷

(ř. 64, 318, 360-361, 557)

JW: [to: jo] a jéje **některý** imperativy to se se nikdy neřeknou

JW: v dobách, kdy to slovo nebylo **vobnošený**

JW: tenkrát když král poslal **druhýmu** králi posla aby mu vyřídil že je vůl no to trvalo:

JW: ten měl j- **jiný** ten měl velký koncepcce...

2.3.2 Vynechání koncového -l v přičestí činném

V obecné češtině se konsonantická skupina, tj. finální souhláska kmene minulého a koncové -l, zjednodušuje odsouváním -l.¹¹⁸

(ř. 57, 85, 251-252, 286)

JW: víte že to snad nikdo nikdy **neřek**?

MH: a:h! (..) a to je (..) no jo aby to jindra **nepoplet**...

MH: ...vy ste mi tak **případ**.

MH: jo a pak vám **vytáh** hodinky [jo] a dívá se tak na ně...

U sloves 2. třídy typu *tiskne* se můžeme setkat s případy, kdy se pro usnadnění výslovnosti souhláskové skupiny na švu kmene minulého a koncového -l (a zčásti vlivem analogie s typem *mi-nu-l*) připojuje před koncovku kmenotvorný sufix -nu-; tyto formy se pak vyskytují vesměs dubletně s tvary bez této přípony.¹¹⁹ V našem případě se jedná o sloveso *nabídnout* (*nabíd - nabídl – nabídnul*). Tento tvar je typický pro běžný hovor.

¹¹⁷ ŠONKOVÁ, Jitka. Morfologie mluvené češtiny: Frekvenční analýza. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-956-0. s. 90, 103.

¹¹⁸ IREINOVÁ, Martina. Tvoření přičestí činného v běžně mluveném jazyce Jindřichova Hradce. Brno: Ústav pro jazyk český. s. 3.

¹¹⁹ Ibidem

(ř. 652-653)

JW: ...já bych **nabídnul** třeba svojí definici...

2.3.3 Změna koncového -i v 3. os. mn. č. v přítomném čase

Tyto tvary s *-ej-* se objevují ve východní a centrální variantně češtiny a jsou typické pro slovesa 4. a 5. třídy.¹²⁰ Jedná se obecně český prostředek často využívaný ve 3. os. mn. č.

(ř. 198, 553, 685)

MH: jo: (.) naopyšané **spěj** už většinou

JW: no ne: no to spíš von je vrchní tak voni **musej** přestat...

JW: odkdy sem **choděj** kachny prosim?

2.3.4 Hovorové tvary slov

Spisovnější rázu je koncovka *-i* v 1. os. j. č., ve forbínách se ale častěji uplatňuje hovorové *-u*.

(ř. 570-571, 725)

JW: ...**pochybuju** že by ajnštajn hrál v chebu na housle...

MH: moment já ne mluvte dál já to **vysleduju** tady...

Stejně tak je koncovka *-me* u sloves 1. třídy v 1. os. mn. č. spisovnější než kratší tvar, který je hovorový.

(ř. 288-289)

MH: ...tak od hodiny k hodině si **žijem**.

JW: [jo] tak od hodiny k hodině si **hnijem**.

Nemusíme se zaměřovat pouze na slovesa. Hovorovost proniká i do ostatních slovních druhů. *Internetová jazyková příručka* v souladu s tradicí uvádí jako plurálovou formu lexému člověk lexikální jednotku lidé, s hovorovou variantou lidi (IJP: heslo *člověk*).¹²¹

(ř. 432-433)

¹²⁰ SGALL, Petr. Čeština bez příkras. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-29-1. s. 58, 59.

¹²¹ ČERNÁ M., Alena. Člověk v množném čísle. Praha: Ústav pro jazyk český. s. 2.

JW: čas existuje jenom v lidské představě, čas si vymysleli **lidi** aby věděli vod kdy dokdy a co za to.

2.3.5 Imperativ

Forbína *Hned mě hněť! aneb o imperativech* je věnovaná ne zcela běžným slovesům užitých v rozkazovacím způsobu. Věnovat se budeme pochopitelně výrazy *hněť* a *hněď*. Jak se dozvídáme v *Repetitoriu jazykové komiky* Ladislava Dvorského, V+W byli pověstní svou hrou se slovy tak, aby i samotné jazykové prvky přispívaly k pobavení. Ačkoli nám je význam slova *hněď* ve forbíně vysvětlen, *Internetová jazyková příručka* definuje slovo *hněď* pouze jako podstatné jméno pro hnědé barvivo či barevný odstín (heslo: *hněď*). Naproti tomu IJP potvrdila tvar imperativu slovesa *hníst*, tedy *hněť*.

Pointa celého humoru tkví v komickém využití homonymie, tzv. kalambúrech. V případě této dvojice se ovšem jedná o homonyma nepravá, jelikož jde o homofonii. Podstatu a smysl hříček dovedli někdy čtenáři, posluchači a kritici rozeznat, jindy vystačili jen s mělkým vyzozorováním.¹²² V případě dvojice *hněť-hněď* se i dnes divák musí zaposlouchat a rozeznat významové rozdíly každé výpovědi obsahující tyto homofony. K úplné diferenciaci pomůže tato výpověď:

(ř. 136)

MH: **hněď** mi zeď a n:eť mi **hněť**

Mimo tyto imperativy se pro změnu ve *Velké předscéně* vyskytuje mezislovní homonymum, které vzniká shodou dvou slov nebo i více slov se slovem jedním.¹²³ Pointa tkví opět ve zdánlivém nedorozumění klaunů, jež na publikum působí komickým dojmem.

(ř. 763-772)

MH: **no a?**

JW: ne **no a no e**

MH: já vim to je méno

JW: no **noe** méno

MH: a píše se to **noe**

JW: no

¹²² DVORSKÝ, Ladislav. Repetitorium jazykové komiky. Brno: Novinář, 1984. ISBN 59-007-83. s. 162.

¹²³ Ibidem, s. 91.

MH: **no a**?

JW: a: vy neznáte **noa**?

MH: ne-e eh

V tomto případě mezislovní homonymum vzniká na základě částice *no* a spojky *a*, která je totožná s tvarem jména *Noe* ve 4. pádě j. č. Na základě analýzy skrz IJP zjišťujeme, že 4. pád pro jméno *Noe* zní *Noema*. Přesto Werichův vtip funguje, jelikož ke skloňování jmen cizího původu se vztahují zvláštní pravidla (viz IJP ¹²⁴), která nejsou vždy v běžné komunikaci dodržovaná.

2.3.6 Slovtvorba

Jazyková komika se u Wericha projevuje i v rámci tvoření slov. Od Ladislava Dvorského se dozvídáme, že ještě se svým bývalým partnerem Jiřím Voskovcem měli tendence hromadit předpony a využít významové rozdíly odvozených slov se stejným slovtvorným základem. ¹²⁵ Ve *Velké předscéně* nalézáme podobný případ, ačkoli ho nelze na tuto metodu jazykové komiky stoprocentně aplikovat.

(ř. 699-704)

JW: ...jiné doby byly

[((smích publika))]

MH: ano

JW: než **různé**

((smích publika))

JW: byly doby i **hrůzné**

Obě slova mají jiný slovtvorný základ i význam, svou podobností nicméně jazykovou komiku vyvolávají. Po oddělení koncovky totiž sdílí téměř shodný kmen.

Poněkud satiricky může vyznít slovo *antibiografika*. Werich zde naráží na dobové problémy komickou obměnou již existujícího slova. Kořen *-bio-* a příponu *-tik-* nahradil strukturou ne příliš odlišnou složeninou *-biograf-*, a pouhou hrou se slovy tak naznačil tehdy aktuální problematiku. Do kontextu scény divadelní hry by více zapadalo slovo *antibiotika*, jelikož ale byla tato pasáž předskokanem nastupující forbíny, W+H již plynule přešli do

¹²⁴ <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=320>

¹²⁵ DVORSKÝ, Ladislav. Repetitorium jazykové komiky. Brno: Novinář, 1984. ISBN 59-007-83. s. 174.

klaunských rolí a scénářem se v tu chvíli již zcela neřídili. Využitím tohoto slova vlastně nastínil divákům, že divadelní hra se opět na moment odsunula do pozadí.

(ř. 27-28)

MH: [vše:cko] máme hele

JW: [] **antibiografika**:

Výrazným tématem závěrečné části je pražská ulice *Na Opyši*. Pro Wericha i Horníčka byla předmětem poslední diskuse. Hru se slovy zde více uplatňuje Jan Werich. Nejprve z názvu ulice utvoří jedno slovo tím, že spojením primární předložky *na* a podstatného jména uvozujícího název pražského vrchu *Opyš* utvoří nevlastní složeninu v roli podstatného jména *Naopyš*. Z IJP se dozvídáme, že *Opyš* je rodu mužského neživotného, čímž si odvodíme, že vzor bude *stroj*.

(ř. 188-189)

JW: já du po **naopyši**.

MH: po **naopyši**

Werich tuto myšlenku rozvíjí dál a nově vzniklé slovo aplikuje i na tvorbu obyvatelských jmen a tvorbu jmen přídavných od jmen zeměpisných. Název pro obyvatele je odvozen příponou *-an*, kterou se tvoří obyvatelská jména od domácích zeměpisných názvů (názvů měst i větších sídelních oblastí) i od obecných jmen označující místo.¹²⁶

(ř. 198-201)

MH: jo: (.) **naopyšané** spěj už většinou

JW: nao- **naopyšní**

MH: **naopyšní** jo **naopyšanky** taky

Zde již oba klauni rozvíjí slovo tvorbu společně. Z obyvatelských jmen přešli ke jménům zeměpisným. Přídavná jména zeměpisná se mohou významově vztahovat jak k názvu země, tak k obyvatelskému jménu.¹²⁷ Vzhledem k nereálnosti celé této slovo tvorby nemá cenu rozlišovat, zda se přídavné jméno utvořilo od jména zeměpisného či obyvatelského. Pokud však budeme sledovat lineárnost výpovědí, můžeme brát v potaz původ od jména obyvatelského a tvoření od víceslovných místních jmen (*Na Opyši*).

¹²⁶ <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=720>

¹²⁷ <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=755>

2.4 Syntaktická rovina

Jak již v práci mnohokrát zaznělo, vzhledem k samotné tvorbě forbíny, k níž se váže i konkrétní jazykový přístup, se ani v syntaktické rovině nemůžeme odkazovat pouze na hodnoty spisovné češtiny. Na základě slov Karla Hausenblase však zjišťujeme, že srovnávací studium syntaxe běžně mluveného jazyka je dosud velmi málo rozvinuto.¹²⁸ Pokusme se tedy uvést alespoň několik faktorů příznačných pro syntaktickou rovinu forbín.

Forbína je jakožto dialog členěna na promluvy. V mluvených textech jsou prostředky členění promluv, výpovědí či výpovědních úseků intonace a pauzy.¹²⁹ Pro syntaktickou výstavbu dialogu je pak způsob navazování na předcházející repliku jevem základní důležitosti.¹³⁰ U Wericha a Horníčka dochází k pravidelnému střídání, avšak nastávají situace, kdy dochází k monologizaci ze strany Wericha. Horníček takové momenty prokládá většinou jednoslovnými výpověďmi. Nutno dodat, že v některých případech působí tyto krátké výpovědi jako připomínka o přítomnosti druhého klauna. Horníček jako by přerušoval Werichovy promluvy, jejíž části by nemusely být vůbec odděleny.

(ř. 344-348)

JW: páč šaškem se může stát leckdo

MH: no jo no to

JW: aniž by chtěl, aniž by to tušil

MH: aniž by to věděl

JW: klaun no to je řemeslo, to dá práci

Většinou dává těmito krátkými výpověďmi najevo svůj souhlas vyjádřen buď částicemi, či zopakováním předchozí výpovědi nebo její části. Stejně tak opakuje to, co bylo sdělené, ve chvíli, kdy se jedná o stěžejní informaci, nebo takové zopakování reprezentuje údiv.

(ř. 266-267, 321-322, 673-674)

JW: dycky vévody a a krále a stál sem pod takym rozsochatym [stromem]

MH: [ano] [rozsochatý strom] to byl, no jo

(souhlas)

JW: to byl obr!

MH: obr

¹²⁸ HAUSENBLAS, Karel. Syntax mluveného jazyka a syntax nářečí. s. 323.

¹²⁹ GREPL, Miroslav; KARLÍK, Petr. Skladba spisovné češtiny. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 80-210-0168-2. s. 16, 19.

¹³⁰ HAUSENBLAS, Karel. Syntax mluveného jazyka a syntax nářečí. s. 323.

(údiv)

JW: a já už vim definice života

HM: jo definice života

(stěžejní část promluvy)

Z těchto výpovědí je zcela patrné, že Horníček využívá hojně vět neslovesných, konkrétně vět substantivních. V menší míře se s nimi setkáme i u Werichových výpovědí.

(ř. 314, 722)

JW: dva zámky plný spisovatelů.

JW: a co takový noe v té době, v té době takový noe

Nejde jen o to připomenout se adresátovi, ale i publiku. Tyto kratičké výpovědi také udržují kontakt s mluvčím. Dávají mu najevo pozornost adresáta. Tím se výstavba mluveného projevu liší od projevu psaného, jelikož je situačně zakotvena, a je tedy očekávána přítomnost adresáta.¹³¹ Tento fakt úzce souvisí s kontakto­vými prostředky, kterých je ve for­bínách hojně užito. Ve for­bíně bývají reprezentovány těmito výrazy:

2.4.1 Lexikální výrazy

(ř. 56-57, 356, 669)

MH: **víte** že to sem nikdy neslyšel?

JW: **víte** že to snad nikdo nikdy neřek?

JW: **no** ne: no přeci komunikace ne to

JW: **no tak** a tak právě si myslím...

2.4.2 Lexikálně gramatické výrazy (např. formy 2. os. indikativu přezenta)

(ř. 279, 286, 367)

MH: jo! opékal se na slunci a já **vám** k němu přišel a povídal...

MH: jo a pak **vám** vytáh hodinky...

JW: no **rozumíte** tenkrát ten klaun měl své poslání společenské...

¹³¹ ŠÍPKOVÁ, Milena. Stavba věty v mluvených projevech. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85787-31-8. s. 7.

2.4.3 Interakční dativ

Zůstaňme ještě na moment u lexikálně gramatických výrazů, jelikož se u nich setkáváme s druhem dativu ve forbních pravidelně se vyskytujícím. Interakční dativ se objevuje výhradně v mluvené češtině a jeho funkce se od ostatních typů dativu značně liší. Z názvu je patrné, že jedna z jeho hlavních funkcí je navazování kontaktu s adresátem. Vlastní kapitolu mu věnuje Jana Hoffmanová s kolektivem ve své publikaci *Syntax mluvené češtiny*. S její pomocí si nyní shrneme základní informace o této problematice.

Jedná se o nevalenční typ dativu, který vyjadřuje význam pragmatický. Neodkazuje na dějové participanty, ale na účastníky diskurzu. Jinak řečeno, pomáhá mluvčím navigovat konverzační tok, regulovat postoje mluvčích a vztahy mezi účastníky konverzace.¹³² Z této definice je patrné, že interakční dativ nemůže být využíván jinde než v mluveném projevu, jehož jsou přítomny alespoň dvě osoby. S tím souvisí i jeho omezení na zájmena 1. a 2. osoby.¹³³ Jmenná gramatická kategorie čísla na něj vliv nemá. Zmíněná zájmena proto mohou být jak v čísle jednotném, tak v čísle množném.

2.4.4 Gramatické výrazy (snaha mluvčího o spoluúčast adresáta)¹³⁴

(ř. 167-168)

MH: to se nestane (.) že byste dejme tomu šel. dejme tomu že dete jo? [(.)]

2.4.5 Slovosled

V mluveném projevu se slovosled více proměňuje. Označujeme ho za slovosled volný, ovšem aby věta dávala smysl, musí mluvčí dodržovat jistá pravidla. Pro vyslovení podstatných informací je slovosled klíčový. Slovosled českých vět je uspořádán tak, že na jejich konci jsou umístěvaná nejdůležitější sdělení, přičemž důležitost souvisí s jejich novostí.¹³⁵ Běžně se ale setkáme i s případy, kdy je nejpodstatnější složka výpovědi (réma) umístěna na její začátek.

(ř. 498)

¹³² HOFFMANNOVÁ, Jana aspol. *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2961-4. s. 220, 222

¹³³ *Ibidem*, s. 223.

¹³⁴ ŠÍPKOVÁ, Milena. *Stavba věty v mluvených projevech*. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85787-31-8. s. 7.

¹³⁵ HOFFMANNOVÁ, Jana aspol. *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2961-4. s. 35-36.

JW: ...**teorii** celou tak nazval no: jak se menova:l...

Na znamení důležitosti sdělení umístil Werich předmět na začátek věty, jelikož byla pro jeho účely tato část výpovědi zásadní. Odborně takovou situaci nazýváme vytýkání. Vytýčený člen, který je možno chápat jako jádro (člen s nejvyšší výpovědní dynamičností), se ostře odlišuje od zbytku výpovědi, který se chápe jako tematická část.¹³⁶ Mimo tyto výjimky ale ve většině případů postupovali W+H ve svých výpovědích od tématu k rématu. Je ale zásadní, co je ve výpovědi obligatorní a fakultativní. Části výpovědi, které jsou fakultativní, musí zaznít před místem příhodným pro vystřídání mluvčích. Aktuální mluvčí by tedy měl svou výpověď konstruovat tak, aby nebyla ukončena, dokud v ní nezazní vše, co plánuje sdělit.¹³⁷

To se pochopitelně nepovede vždy. Někdy jsou tyto komunikační mezníky tak málo patrné, že se Werichovy a Horníčkovy výpovědi v jistých místech překrývají. Nastává tak situace, kdy je jeden donucen svou výpověď neočekávaně zkrátit (v ukázce označeno ----), nebo ho nechá druhý domluvit. Během této doby se ovšem změní proporce toho, na co chtěl druhý mluvčí ještě v roli adresáta původně reagovat. Závěrem tak musí svou výpověď obratem přeformulovat.

(ř. 355-357)

MH: [no to snad ne], že by se srážel to ----

JW: no ne: no přeci ty komunikace ne to ----

MH: jo tak tím že se to prokrátilo rychlost [()]

Jindy docházelo k momentům, kdy jeden doplnil výpověď toho druhého. Nemusí se vždy jednat o nutné doplnění věty, jíž autor nezvládá správně formulovat. Někdy je toto doplnění důvodem souhry názorů či komunikačních záměrů. Jejich interakce tím nabývá přirozeného dojmu a dialog působí důvěryhodně a zcela spontánně.

(ř. 259-260)

MH: [já totiž] mam pocit že sme **spolu**

JW: =**spolu někde dělali**.

¹³⁶ GREPL, Miroslav. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4. s. 636.

¹³⁷ HOFFMANNOVÁ, Jana aspol. Syntax mluvené češtiny. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2961-4. s. 35.

2.4.6 Odbočky

Ve forbinách se setkáváme s odchylkami od hlavní linie. Ty se projevují nejen chvilkovou změnou tématu, ale i syntaktickými proměnami.¹³⁸ V následujícím příkladě se jedná především o délku výpovědí. Dialog je více proměnlivý. Výpovědi každého z mluvčích jsou kratší. Skládají se tedy hlavně z vět jednoduchých, čímž nabýváme dojmu, že se tímto svižným tempem snaží oba (intencionálně) vrátit k hlavní linii, respektive touto vsuvkou vlastně na hlavní linii navážou, aniž by to (zdánlivě) plánovali. Pouhá náhoda je tedy opět svede zpět k původní problematice. Ač se tato pasáž (snaha přijít na adjektivum relativní pomocí referované Teorie relativity) zdá být svým rychlým tempem tou nejvíce improvizovanou, z informací, které jsme měli možnost se dozvědět, vyplývá, že odbočka byla záměrnou komickou vsuvkou a publikum ani samotná dvojice o pointu ošizení nejsou.

Takové vsuvky obohacují text o některé doplňující informace např. o osobách (Albrecht z Valdštejna, Max Švabinský, Sergej Michajlovič Ejzentsštejn), jejich jménech, místech (Cheb) apod.¹³⁹ V tomto případě se ovšem takové informace jeví jako nadbytečné a pro vyvrcholení forbíny nejsou nijak podstatné.

2.4.7 Intertextualita

Tento termín může být vyjádřen několika definicemi. Principově jsou všechny pochopitelně stejné, avšak pro naše účely nám nejlépe poslouží tato definice: „Intertextualita je významový vztah mezi texty. Díky významovým vztahům můžeme vnímat jejich podobnost žánrovou nebo tematickou.“¹⁴⁰ V počátku *Velké předscény* je pro první tematickou část podstatný William Shakespeare. Mezitextové relace a odkazy doplňují obsahovou stránku forbíny, kterou rozvíjí. Propojení s jiným textem je v našem případě realizováno citací romantické komedie *Jak se vám líbí*.¹⁴¹

(ř. 298-299)

¹³⁸ HAUSENBLAS, Karel. Syntax mluveného jazyka a syntax nářečí. s. 319, 322.

¹³⁹ HOFFMANNOVÁ, Jana; MÜLLEROVÁ, Olga. Čeština v dialogu generací. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1549-5. s. 32.

¹⁴⁰ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Fraus slovník literárních pojmů, aneb, Co se skrývá za slovy. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-620-4. s. 57-58.

¹⁴¹ GREPL, Miroslav. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4. s. 657.

MH: strakatý kabát dejte mi a volnost pravdu říct a pročistim skrz naskrz tělo zkaženého světa bude-li trpělivě brát můj lék.

Horníček tu opouští vlastní přístup k jazyku. Jako by na moment přestal být klaunem i sám sebou a vžil se do parafrázované role. Po syntaktické stránce tu vidíme ukončenou výpověď, jež se skládá ze souvětí souřadného, i pestřejší slovní zásobu a důraz na spisovnou češtinu. Podobný princip nalézáme i u Horníčkovy přímé řeči, která je uvozena tzv. uvozovací větou, v níž je upřesněn mluvčí přímé řeči.¹⁴² Vlastní větě přizpůsobuje svou typickou barvu i výšku hlasu, cizí výpověď pak změnou těchto zvukových prostředků odlišuje.

(ř. 279-281)

MH: jo! opékal se na slunci a já vám k němu přišel a povídal mu dobré jitro blázne. a on na to **to nejsem. kdybych byl blázen měl bych [více štěstí].**

2.4.8 Syntaktické figury

Tím, že se jedná o dialog, který je do značné míry improvizovaný, se v mluveném textu setkáváme i s momenty, kdy se mluvčímu nenaskýtají vhodná slova, a dochází tak k přeroknutím či tápání vyznačené parazitními slovy (*eh*, *ehm*). Aby k takovým momentům nedocházelo, mluvčí se v lepším případě uchýlí k pleonastičnosti. Zvláště se projevuje užíváním výplňkových slov a celých konstrukcí při hledání výrazu nejvhodnějšího a při snaze udržet plynulost řeči. Je možno říct, že jsou to prvky redundantní, ovšem mají své opodstatnění z hlediska získání času pro nalezení vhodné formulace.¹⁴³

(ř. 456)

MH: **a já si právě myslim** že vy vůbec tedy nemůžete...

Záměrně působí užití pleonastičnosti s cílem pobavit publikum ve výpovědi Jana Wericha:

(ř. 669-671)

JW: **no tak a tak právě si myslim a dyby právě a není nutno není nutno není nutno aby se aby se ono se ehm aby se protože dyt' konečně se eh co chci vlastně říct?**

¹⁴² Ibidem

¹⁴³ HAUSENBLAS, Karel. Syntax mluveného jazyka a syntax nářečí. s. 319, 322.

V horším případě, řečeno s nadsázkou, se mluvčímu nepodaří realizovat myšlenku dle představ a rozhodne se pro formulaci odlišnou. Výrazněji působí tato situace na adresáta v psané podobě. Každopádně se jedná o syntakticky nekompletní formulaci neboli false starts.¹⁴⁴ (ř. 74, 85)

JW: **no jéjej to máte** [] a sou zvláštní imperativy

MH: a:h! (..) **a to je** (.) no jo aby to jindra nepoplet...

Kromě domnělé nadbytečnosti některých výrazů se ve forbině setkáme i s elipsou uvozující neúplnost větných konstrukcí. V elipsách chybí členy, které by např. s ohledem na valenci slovesa ve výpovědi chybět neměly. Přesto nejde o útvary v pravém slova smyslu negramatické, protože vypuštění příslušných členů a neobsazení jistých pozic je vázáno na jistý specifický kontext.¹⁴⁵ Konkrétní situace tak vyžaduje konkrétní druh elipsy.

2.4.9 Exoforická (situační) elipsa

Ustálené elipsy situační lze vykládat na pozadí konstrukcí „úplnějších“, které však mohou být právem považovány za samostatné konstrukce zvláštní.¹⁴⁶ (ř. 37)

MH: to by ses nestyděl___peníze když de vo lidskej život

(např. vzít si)

(ř. 524)

MH: no já___aby bylo úplně jasno.

(např. jsem to řekl)

(ř. 196)

MH: a nikde___nikdo

(např. nebyl)

(ř. 789)

MH: ovšem, když___loď, tak především na kopci.

(např. máme postavit)

¹⁴⁴ HOFFMANNOVÁ, Jana; MÜLLEROVÁ, Olga. Čeština v dialogu generací. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1549-5. s. 32.

¹⁴⁵ GREPL, Miroslav. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4. s. 696.

¹⁴⁶ HAUSENBLAS, Karel. Syntax mluveného jazyka a syntax nářečí. s. 321.

2.4.10 Endoforická (kontextová) elipsa

U elipsy endoforické se užívá stejného větného vzorce jako v předchozí výpovědi, která umožňuje také vypuštění informačně nadbytečných členů.¹⁴⁷

(ř. 183-185)

MH: po opyši. a

JW: to je: na klárově

MH: já vim _____

(že to je na klárově)

(ř. 575-577)

MH: proč by profesor fyziky z prinstn nepřijel do chebu zahrát na housle?

JW: no a proč by přijel_____?

(do chebu zahrát na housle)

Když se zpětně podíváme na nadbytečně užití výrazy ve výpovědích, nesmíme zapomenout na parentezi neboli vsuvku. Ta může být z věty odebrána, aniž by narušila syntaktickou strukturu věty, její zapojení do struktury větné spočívá jen na obsahové souvislosti mezi ní a větou bázovou.¹⁴⁸ Přesto svou přítomností dotváří její význam. Vsuvkou obvykle mluvčí hodnotí, na něco se odvolává, obrací se na adresáta projevu apod.¹⁴⁹ Následujícího příkladu se týká především třetí zmíněná funkce vsuvky.

(ř. 333)

MH: naplno aj šejkspír byl (...) **aspoň jak on říká** ()

Význam této konkrétní vsuvky jsme si již vysvětlili v předchozích kapitolách. Tím si potvrzujeme, že i tato krátká větná vsuvka měla velký vliv na publikum a dočkala se velmi pozitivní reakce.

¹⁴⁷ GREPL, Miroslav. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4. s. 696-697.

¹⁴⁸ <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7395>

¹⁴⁹ CUŘÍN, František. Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultury jazyka. Praha: SPN, 1987. s. 54.

2.5 Lexikální rovina

I v této rovině je dominance Jana Wericha více než znatelná. Jakékoli výraznější odchýlení od neutrální slovní zásoby si Werich dovoluje ve větší míře než Miroslav Horníček. Mladší z dvojice se uchyluje k častému využívání citoslovcí, kdežto jeho starší kolega má slovní zásobu mnohem pestřejší, o čemž se přesvědčíme v následujících ukázkách. Forbína je v rámci spontánního mluveného projevu v podstatě lexikálně neomezena. Tendence opakování slov je tu nicméně častější než ve psaném textu, kde si autor může svůj projev předem promyslet. U forbíny musí naopak mluvčí reagovat okamžitě a co nejvíce pohotově. Není tedy zcela jednoduché přistupovat ke slovní zásobě tak komplexně. Zároveň se musí brát v potaz fakt, že ačkoli má forbína působit jako soukromý rozhovor, adresátem je také publikum, které má na slovní zásobu W+H značný vliv.

2.5.1 Cizojazyčné výrazy

V několika případech se u obou forbín setkáváme s německým jazykem. K němu se uchyluje výhradně Jan Werich. Německými slovy prokládá výpověď jinak pronesenou v češtině nebo němčinu využívá i u samostatných výpovědí. S ohledem na reakci publika je patrné, že chvilková změna jazyka působí komicky. Zároveň to dokazuje Werichův předpoklad o intelektuálním publiku znalého německého jazyka. (Pro rychlý překlad využíváme internetový překladač.)

(ř. 10, 246, 408, 426, 518, 532-533)

möbel = nábytek

was ist denn los = tak o co jde

minderwertigkeitskomplex = komplex méněcennosti

die zeit an sich = samotný čas

einsteigen = nastupovat

eisenstein = železná ruda ¹⁵⁰ (Shodou okolností se takto jmenoval i sovětský režisér Sergej Michaljovič Ejzenštejn.)

¹⁵⁰ <https://translate.google.cz/>

Zcela náhodně proniká do forbín i slovenština. Setkáváme se s ní pouze v jednom případě. Za zmínku však stojí, jelikož iniciátorem této náhlé změny je opět Werich. Horníček však na tuto změnu reaguje pohotově.

(ř. 438-440)

JW: ako čo?

(.)

MH: ako život

2.5.2 Slova přejatá

V menším počtu jsou ve forbínách zastoupena i slova přejatá. Svůj projev jimi obohacuje Jan Werich, a to především v monologických pasážích, při nichž vypráví příběh či vysvětluje nějaký pojem. Užitá slova celý projev dotváří a podtrhávají jeho závažnost, uvědomíme-li si, že Werichovy delší promluvy s sebou nesou určité poselství či významnou pointu.

(ř. 273, 358, 368, 412)

pokál = pohár, číše (z latinského poculum¹⁵¹, ale blíže má český výraz k německému pokal)

aeroplán (řeckého původu) = letadlo

kamarila (španělský původ) = dvořanstvo, vlivná skupina v bezprostřední blízkosti vládce

konsekventní (latinský původ) = důsledný¹⁵²

2.5.3 Zastaralé a dialektické výrazy

Jelikož je princip užívání slov z těchto skupin stejný, spojíme je do jednoho odstavce. Archaismů se užívá poměrně často; komického efektu se dosahuje jednak nezvyklou formální podobou slova, jednak napětím mezi starým pojmenováním a novou skutečností.¹⁵³ Stejně jako archaismy i slova libovolné nářeční skupiny mimo tu, do níž autor promluvy spadá, jsou použita s komickým či satirickým úmyslem.

(ř. 122-129)

MH: hnět mi net.

¹⁵¹ KLENOT, Bedřich. Slovník cizojazyčných slov a úsloví v češtině se vyskytujících s dodatkem jmen osobních a místních. Praha: Bačkovský, 1922. s. 276.

¹⁵² TAUŠ, Karel. Slovník cizích slov, zkratek, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře. Blansko: K. Jelínek, 1946. s. 19, 320, 349.

¹⁵³ DVORSKÝ, Ladislav. Repetitorium jazykové komiky. Brno: Novinář, 1984. ISBN 59-007-83. s. 60.

JW:ahaha:
MH: [to říká] teta
JW: [aha:] to říká strýc [jo]?
MH: [nebo teta] podle toho
JW: ano ano
MH: hněť mi **net'**
JW: může (.) a **u:jec** vykřikl

net' = zastaralá neteř; podle vzoru píseň ¹⁵⁴

ujec = strýc z matčiny strany; výraz zachován v úseku východomoravského nářečí a v jeho sousedství i v část slezského nářečí ¹⁵⁵

2.5.4 Neologismus

Odborný výraz pro nově utvořené slovo je v tomto případě nutné brát s rezervou, jelikož se vracíme ke slovu vymyšlenému pouze pro danou situaci. Dá se do jisté míry propojit i s aluzí, ke které se následně dostaneme. V každém případě sloužilo čistě pro pobavení publika a působilo spíše satirickým dojmem. Jeho autorem je Jan Werich, jenž komicky obměnil složené slovo již existujícího typu. ¹⁵⁶

(ř. 28)

antibiografika (místo slova *antibiotika*)

2.5.5 Aluze

Výraznou roli ve forbinách hraje aluze neboli narážka. Slovo aluze pochází z latinského *alludere*, což znamená hrát si, žertovat či posmívat se. Jde o odkaz nebo návaznost celého textu nebo jeho části na jiný text nebo určitou společenskou realitu. ¹⁵⁷ Jan Werich uměl ve svých projevech využít narážky stručně, ale trefně. Nárážky měly především pobavit publikum, čehož

¹⁵⁴ ČECHOVÁ, Marie. Čeština – řeč a jazyk. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9. s. 206.

¹⁵⁵ BĚLIČ, Jaromír. Nástin české dialektologie. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN 14-567-72. s. 212.

¹⁵⁶ DVORSKÝ, Ladislav. Repetitorium jazykové komiky. Brno: Novinář, 1984. ISBN 59-007-83. s. 177.

¹⁵⁷ PAVERA, Libor. Lexikon literárních pojmů. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1. s. 18.

se docílilo dvěma hlavními způsoby. Odkazovalo se na skutečnosti, které byly primárně vtípné, nebo byly takové narážky vysloveny se spíše satirickým záměrem.

Dominantní satirickou narážkou je bezpochyby ta z forbíny *Hned mě hněť! aneb o imperativech*. Byla pronesena na samotném začátku ve chvíli, kdy se ještě forbína křížila s dějem *Balady z hadrů*. Je tedy na místě se domnívat, že byla tato narážka plánovaná, nikoli spontánně pronesena. Výslednou pointu, která propojila předchozí narážky do té chvíle nijak nevýrazné, vyslovil Jan Werich. Oběma aktérům se nicméně podařilo propojit situaci na předscéně se společenskými událostmi. V tomto případě se jednalo o zestátnění filmového průmyslu z roku 1945. V rámci analýzy Werichovy a Horníčkovy narážky zjišťujeme, že byl zřízen státní monopol na provozování filmových ateliérů a promítání filmů v kinech bylo výlučně svěřeno národním výborům.¹⁵⁸ Než Werich udeřil hřebíček na hlavičku, zdálo se, že oba hovoří o medikamentech potřebných pro léčení. Poté ale tyto čtyři výpovědi nabyly zcela nových rozměrů.

(ř. 25-28)

MH: no hele: všecko sme [vzali]
JW: [samí všecko] vzali
MH: [vše:c] máme hele
JW: []antibiografika:

Další narážka byla mířena na Svaz československých spisovatelů. Ministerstvo školství mu dalo v roce 1949 do užívání zámek Dobříš, aby sloužil zejména k přechodnému užívání českých a slovenských spisovatelů s jejich rodinnými příslušníky k nerušené tvorbě a rekreaci.¹⁵⁹ Druhým zámekem myslel Werich Budmerice. Ty se staly slovenskou Dobříší. Konaly se zde všechny důležité svazové schůze.¹⁶⁰ Patrně to můžeme chápat opět jako satirickou narážku na to, že Shakespeare tyto plné zámky spisovatelů svou tvorbou převyšoval.

(ř. 312-314)

MH: (.) to byl šejkspír? jo to byl šejkspír a to byl dobrej básník?
JW: dva zámky plný spisovatelů.

¹⁵⁸ LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1987. s. 89.

¹⁵⁹ BAURER, Michal. Ideologie a paměť; literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století. Jinočany: H & H, 2003. ISBN 80-7319-028-1. s. 75.

¹⁶⁰ PILAŘ, Jan. Sluneční hodiny; vzpomínky. Praha: Československý spisovatel, 1989. ISBN 80-202-0091-6. s. 277.

V červenci roku 2019 byla odhalena pamětní deska Vladimíra Svitáčka v jeho rodné Střelici. Proslov ku této příležitosti pronesl scénárista a herec Zdeněk Svěrák, od něhož se dozvídáme toto: „Slavná se stala věta Jana Wericha. Ten poznal, když byl Svít'a v publiku, a když se Svít'a zasmál, tak řekl: „Odkdy chodí do divadla kachny?“ A my v divadle Járy Cimrmana jsme taky věděli, že když nás navštívil Svitáček, tak že bude představení o něco delší, protože vždycky, když se publikum dosmálo, tak se teprve zasmál Svít'a.“¹⁶¹ Druhá narážka pak odkazuje na divadlo Laterna magika. Vladimír Svitáček totiž stál u jeho zrodu a v týmu spolupracovníků vytvořeném Alfredem Radokem byl scénáristou a režisérem.¹⁶²

(ř. 682-690)

JW: a musíme se mnohdy dívat na život

N1: ha!

((smích publika))

JW: odkdy sem choděj kachny prosim?

JW: musíme se mnohdy dívat na život (...) to je krmená jo? ((na publikum))

MH: normální svitáček

JW: ah ha normální svitáček (.) laterna mažíka

2.5.6 Frazeologické jednotky

Prostředky frazeologické nejsou ve forbínách nijak výrazně zastoupeny. Uvedeme si pouze jeden příklad, zato se jedná o frazém, který sice není automatizován, i tak dokazuje umění Wericha pohrát si s jazykem tak, aby vzniklo něco nového, humorného, a především pochopitelného. Tento frazém je k nalezení výhradně v souvislosti s danou problematikou a jinde než v této konkrétní forbíně k dohledání není.

(ř. 693-696)

JW: ...mnohdy stojí za to podívat se na život jako na ve:lkou starou vzácnou **knihu se zlatou obřízkou**

MH: prosim? obřízkou

JW: já měl na mysli **starý zákon**

¹⁶¹ <https://www.youtube.com/watch?v=SNqeKaboNaI>

¹⁶² JANEČEK, Václav. Laterna magika, aneb „Divadlo zázraků“. Praha: Laterna magika, 2006. ISBN 80-903738-0-1. s. 5, 7.

Jak Horníček, tak diváci tuto jinak povedenou hru s jazykem napřed nepochopili, muselo tedy z Werichovy strany dojít k objasnění, což mnohdy ztrácí na kouzlu již řečeného vtipu. Přesto bylo vysvětlení přijato a reakce publika byla přinejmenším uspokojivá.

2.5.7 Expresivní výrazy

Werich s Horníčkem sázeli na humor intelektuální, jak jsme měli možnost se již dozvědět. Tomu přizpůsobovali i svou slovní zásobu a příliš expresivních výrazů či vulgarismů ve forbínách obsaženo není.

Expresivní významy mohou být neseny prvky ze všech rovin jazykového systému.¹⁶³ Následující slovo bylo odvozeno příponou *-čk(a)*. Název má expresivní, převahou záporný příznak. Taková slova jsou často hovorová nebo za hranicí spisovného jazyka.¹⁶⁴

(ř. 349)

MH: to je makačka...

V těchto příkladech reprezentují slova vlastnosti negativní a nežádoucí. Mají hodnotící význam a hanlivý charakter.¹⁶⁵

(ř. 505, 545-546, 588, 617)

JW: ale to je **blbost** švabinský se nakreslí zadarmo a líp..

JW: ...jak moh v bitvě hrát ale **volovina**

JW: no řek ste pravdu ale zní to **blbě**

JW: ja sem se ptal dobře ale **blbýho**

Další příklad představuje vulgarismus mající původ v náboženství¹⁶⁶:

(ř. 482-483)

JW: ...**hergot** teď mně to slovo vyklouzlo.

¹⁶³ GREPL, Miroslav. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4. s. 775.

¹⁶⁴ DOKULIL, Miloš. Mluvnice češtiny 1. Praha: Academia, 1986. ISBN 21-099-86. s. 293.

¹⁶⁵ Ibidem

¹⁶⁶ <https://www.czechency.org/slovník/VULGARISMUS>

2.5.8 Citoslovce

Expresivní funkci mají i citoslovce. Ve forbínách netvoří větné členy, stojí mimo výpověď jako přívětné výrazy, nebo tvoří samostatnou výpověď – jsou větnými ekvivalenty. Ve forbínách nejčastěji vyjadřují nálady a aktuální pocity.¹⁶⁷

(ř. 122-123, 151, 261)

MH: hněť mi neť.

JW: **ahaha:**

JW: ((odkašlání)) no **jejej**

MH: že jo! **ha!**

2.5.9 Slovní hříčky

Jako tomu již bylo u frazeologických prostředků, i zde Jan Werich využívá situaci k tomu, aby si mohl pohrát s jazykem. Ve forbíně *Hned mě hněť! aneb o imperativech* se komicky pokouší vytvořit jazykolam. Spojuje tak slova s vysokou kombinací několika hlásek, které se stávají obtížně vyslovitelnými vzhledem k jejich sousedství v jednotlivých slovech.¹⁶⁸ Z ukázky je patrné, že se jedná pouze o komický pokus, jenž slouží především k pobavení diváků. (ř. 109)

JW: přehn:ěteš-li toho [vepře], bude přehnětěný [] přehnětěný vepř

¹⁶⁷ ČECHOVÁ, Marie. Čeština – řeč a jazyk. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9. s. 89.

¹⁶⁸ SCHMIDTOVÁ, Monika. Rétorika; cvičení. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2005. ISBN 80-01-03360-0. s. 31.

Závěr

Bakalářská práce pojednávala o jazykové analýze Jana Wericha ve forbínách *Hned mě hněť! aneb o imperativech a Velká předscéna*. Uvědomme si však, že vzhledem ke změně partnera muselo z Werichovy strany dojít ke změně přístupu a celkového uchopení forbíny. Nebyla tím pádem tolik vyvážená, a větší zodpovědnost tak za její chod nesl právě Werich. Zaměřili jsme se více na jazykové postupy Jana Wericha, které se však odvíjely od postavení obou pánů v jednotlivých forbínách. Horníčkův projev svým způsobem ovlivňoval projev Jana Wericha. Pro detailní rozbor jsme se nejprve museli zabývat reáliemi tehdejší doby a okolnostmi, které vedly ke vzniku nové klaunské dvojice. Zjistili jsme, že Miroslav Horníček i přes veškeré snahy Jana Wericha jeho nebo Voskovcovy úrovně nedosáhl. Bylo to zcela pochopitelné. Velkou roli v tom hrál věkový rozdíl, který se projevil především na zkušenostech a schopnostech obou pánů. Mladší a méně zkušenější Miroslav Horníček akceptoval roli nahrávače z několika důvodů. Tím nejpodstatnějším byl respekt, který vůči Werichovi choval. Nesl také zodpovědnost za odkaz Osvobozeného divadla, který se však nebál přenést do Divadla ABC. Publiku tak ukázal, že se sice změnilo divadlo, změnil se partner, ale přístup a nadšení pro Werichovo a Voskovcovo dílo zůstaly.

Werichovi se podařilo vzkřísit své hry i forbíny a navázat na slávu Osvobozeného divadla. Zároveň našel partnera, který sice plně nenahradil toho původního, přesto se jednalo o neobyčejnou spolupráci, která měla vliv na lidi i je samotné. Přezdívka *klaun* nereprezentovala hanlivé označení, nýbrž uměleckou hodnotu, kterou si Werich za ta léta vysloužil. Svého nového partnera vtáhl do světa improvizace, volného proudu myšlenek a přizval ho na místo, kde by se člověk neměl bát otevřeně hovořit o strastech svých či obecně lidských. I tak zůstal vůdčí osobností, dominoval forbínám a svými mnohdy až filozofickými úvahami si podmanil publikum, aniž by šel proti svému přesvědčení. Ve forbínách nadnesl téma nesnadno uchopitelné i naprosto banální. Jeho cit pro český jazyk dokázal jakékoli téma forbíny proměnit v nezapomenutelný i neopakovatelný zážitek.

Teoretická část práce připravovala půdu pro tu praktickou, jež tyto poznatky aplikovala v praxi. Stejně jako byla složitá definice forbíny v samotném úvodu práce, ani z hlediska stylistického ji nebylo jednoduché vymezit. Forbína spojuje prvky veřejného dialogu s dialogem soukromým. Působí spontánním dojmem, přestože byla předem do jisté míry tematicky vymezena. Po představení měl totiž Werich tendence forbíny sám analyzovat. Vtipy, které se nesetkaly s ohlasem, musely být pozměněny, nebo zcela vyřazeny. Stávalo se tak, že

improvizace měla mnohdy větší úspěch než pasáže, jejichž princip se i přes některé pozměněné části opakoval.

Forbínu ovšem neovlivňoval žádný předepsaný text. Některé její části byly předem dané, jakým způsobem se k nim dvojice klaunů dopracovala, už bylo pouze na nich. Jan Werich se pravidly spisovné češtiny nedržel. Hovořil obecnou češtinou, čímž působil více přirozeně a otevřeně. Na předscéně nestál jako herec ani spisovatel, ale jako pouhopouhý člověk s vlastními názory, které předával publiku. Z příložených ukázek je patrné, že obecná čeština byla nadmíru využívána v momentech, kdy docházelo k pravidelnému střídání mluvčích. Pronikla jak do hláskoslovné roviny, tak do roviny tvaroslovné. Jakmile měl ovšem Werich vyslovit zásadní myšlenku, plynule přešel k češtině spisovné. Divák v takových místech mohl nabýt dojmu, že humor na okamžik ustoupil a vyslovená věta byla spíše naléhavého charakteru. K těmto změnám docházelo především v momentech, kdy Werichův mladší partner ustoupil do pozadí a dialog na chvíli vystřídal Werichův monolog. Naší pozornosti v hláskoslovné rovině neunikl ani Miroslav Horníček. Ten prvky obecné češtiny obohatil plzeňským nářečím, s nímž ve svém mládí přišel do kontaktu.

Co se syntaktické roviny týče, Werich v rámci monologizace dominoval v utváření souvětí. Oproti němu měl Horníček velmi krátké výpovědní úseky. Pakliže získal prostor k delší výpovědi, samotné ukázky dokazují, že se jednalo o citování jiného textu nebo vyprávění, které mohlo působit spíše jako pasáž předem připravená, pokud zohledníme veškeré získané informace. I v syntaktické rovině se tedy k improvizaci více odhodlával Jan Werich. Ačkoli mnohdy během svého povídání nevěděl, jakým směrem se vlastně ubírá, nakonec se všemi větami dospěl ke zdárnému cíli.

Lexikální rovina byla Werichovou doménou. Jestli v něčem Miroslava Horníčka výrazně předstihl, byla to právě bohatá slovní zásoba. Rozmanitost českého jazyka předvedl jak v delších projevech, tak v kratších promluvách. Ani zde se nebál improvizovat, čímž docílil komických pokusů o nové jazykolamy. Neostýchal se s pomocí jazyka důmyslně narážet na tehdejší kontroverzní události. Jan Werich počítal s publikem intelektuálnějším rázu, čemuž přizpůsoboval i slovní zásobu. Vulgarismům se až na drobné výjimky, které nepůsobily nijak zvlášť nekorektně, snažil vyvarovat.

Přestože je nutné brát v potaz skutečnost, že se tato práce zabývá dvěma forbínami, principy se v jiných forbínách neměnily. Témata forbín i některé postupy se pochopitelně měnily. Werichovy kvality však zůstávaly stejné.

Seznam použitých zkratk

V+W – Jiří Voskovec a Jan Werich

W+H – Jan Werich a Miroslav Horníček

OČ – obecná čeština

SČ – spisovná čeština

IJP – Internetová jazyková příručka

ř. - řádek

... - text pokračuje v příloze s transkriptem

Zdroje

Odborná literatura

CINGER, František. *Smějící se slzy, aneb, Soukromý život Jana Wericha*. Praha: Fromát, 2004. ISBN 80-86718-33-6.

JANOUSĚK, Jiří. *Rozhovory s Janem Werichem*. Praha: Mladá fronta, 1986. ISBN 80-85910-22-5.

JANOUSĚK, Jiří. *Jan Werich za oponou*. Praha: Práh, 2018. ISBN 978-80-7252-774-8.

HORNÍČEK, Miroslav. *Hovory s Janem Werichem*. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-7038-211-2.

HORNÍČEK, Miroslav. *Klaunovy rozpravy*. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0064-1.

HORNÍČEK, Miroslav. *Hovory*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-138-6.

HORNÍČEK, Miroslav. *Hovory (1968-1969)*. Praha: Motto, 2004. ISBN 80-7246-268-7.

WERICH, Jan. *Úsměv klauna*. Praha: Československý spisovatel, 1984. ISBN 22-016-84.

MATĚJKA, Jan. *JIRÍ VOSKOVEC & JAN WERICH. KORESPONDENCE I*. Praha: Akropolis, 2017. ISBN 978-80-7304-208-0.

URBANOVÁ, Alena. *Miroslav Horníček – PROMĚNY*. Praha: Orbis, 1966. ISBN 11-021-66.

SCHONBERG, Michal. *Rozhovory s Voskovcem*. Praha: Blízká setkání, 1995. ISBN 80-901731-1-X.

LANGER, František aspol. *Jan Werich.....tiletý*. Praha: Orbis, 1965. ISBN 11-050-65.

CINGER, František. *12 podob Jana Wericha*. Praha: SinCon, 2005. ISBN 80-86718-49-2.

JUST, Vladimír. *Proměny malých scén*. Praha: Mladá fronta, 1984. ISBN 23-031-84.

JUST, Vladimír. *Werichovo divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000. ISBN 80-7243-079-3.

PYTLÍK, Radko. *Fenomenologie humoru*. Praha: Emporius, 2000. ISBN 80-86346-04-8.

PAVLOVSKÝ, Petr. *Základní pojmy divadla. Teatrologický slovník*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7258-171-6.

KOSTEČKA, Jiří. *Do světa literatury jinak (úvod do čtenářství a studia literatury): učebnice teorie literatury pro 1. – 4. ročník středních škol*. Praha: SPN, 1995. ISBN 80-85937-01-8.

- JOHNSTONE, Keith. *IMPRO, Improvizace a divadlo*. Praha: Akademie múzických umění, 2014. ISBN 978-80-7331-266-4.
- MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0489-0.
- HOFFMANNOVÁ, Jana aspol. *Stylistika mluvené a psané řeči*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1.
- HOFFMANNOVÁ, Jana. *Kapitoly o dialogu*. Praha: Pansofia, 1994. ISBN 80-85804-29-8.
- HOFFMANNOVÁ, Jana aspol. *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2961-4.
- HOFFMANNOVÁ, Jana; MÜLLEROVÁ, Olga. *Čeština v dialogu generací*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1549-5.
- ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.
- ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.
- GREPL, Miroslav; KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 80-210-0168-2.
- GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.
- RUSÍNOVÁ, Zdenka aspol. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-134-4.
- SGALL, Petr. *Čeština bez příkras*. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-29-1.
- JUNKOVÁ, Bohumila. *Vybrané kapitoly z fonetiky a fonologie*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1991. ISBN 80-7040-034-X.
- KRČMOVÁ, Marie. *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. ISBN 978-80-7368-405-1.
- BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN 14-567-72.

- MINÁŘOVÁ, Eva, ONDRÁŠKOVÁ Karla. *Spisovnost a nespisovnost: zdroje, proměny a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3568-4.
- ŠONKOVÁ, Jitka. *Morfologie mluvené češtiny: Frekvenční analýza*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-956-0.
- DVORSKÝ, Ladislav. *Repetitorium jazykové komiky*. Brno: Novinář, 1984. ISBN 59-007-83.
- ŠÍPKOVÁ, Milena. *Stavba věty v mluvených projevech*. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85787-31-8.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Fraus slovník literárních pojmů, aneb, Co se skrývá za slovy*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-620-4.
- CUŘÍN, František. *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultury jazyka*. Praha: SPN, 1987.
- KLENOT, Bedřich. *Slovník cizojazyčných slov a úsloví v češtině se vyskytujících s dodatkem jmen osobních a místních*. Praha: Bačkovský, 1922.
- TAUŠ, Karel. *Slovník cizích slov, zkratek, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře*. Blansko: K. Jelínek, 1946.
- PAVERA, Libor. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.
- LHOTA, Václav. *Znárodnění v Československu 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1987.
- BAURER, Michal. *Ideologie a paměť; literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany: H & H, 2003. ISBN 80-7319-028-1.
- PILAŘ, Jan. *Sluneční hodiny; vzpomínky*. Praha: Československý spisovatel, 1989. ISBN 80-202-0091-6.
- JANEČEK, Václav. *Laterna magika, aneb „Divadlo zázraků“*. Praha: Laterna magika, 2006. ISBN 80-903738-0-1.
- DOKULIL, Miloš. *Mluvnice češtiny I*. Praha: Academia, 1986. ISBN 21-099-86.
- SCHMIDTOVÁ, Monika. *Rétorika; cvičení*. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2005. ISBN 80-01-03360-0.

Internetové zdroje

KOLAŘÍK, Aleš. *Povaha komiky humoru tzv. forbín v inscenacích Divadla ABC Balada z hadrů a Těžká Barbora* [online]. Rapotice, 2016. [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/rgp97/Zaverecna_bakalarska_prace.pdf>

ČMEJRKOVÁ, Světlá aspol. Mluvená čeština v televizních debatách: korpus DIALOG. *Slovo a slovesnost*, [online]. 2004, roč. 60. s. 248. [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/31913144_Mluvena_cestina_v_televiznich_debatach_korpus_DIALOG_Spoken_Czech_in_television_debates_The_DIALOG_corpus>

HOFFMANNOVÁ, Jana. Typy a vzájemné vztahy interpretačních činností produktora a recipienta v komunikačních procesech. *Slovo a slovesnost*, [online]. 1988, roč. 49. s. 134-139. [cit. 2021-03-18]. Dostupné z: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3225>>

JELÍNEK, Milan. K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem. *Slovo a slovesnost*, [online]. 1963, roč. 24. s. 47-54. [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1206#_ftn9>

HRONEK, Jiří; SGALL, Petr. Sbližování spisovné a obecné češtiny. *Naše řeč*, [online]. 1999, roč. 82. s. 184-191. [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7529>>

SEDLÁČEK, Miloslav. Aktuální a aktuelní. *Naše řeč*, [online]. 1989, roč. 72. s. 48-50. [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6820>>

ROMPORTL, Milan. K výslovnosti cizích slov v češtině. *Naše řeč*, [online]. 1953, roč. 36. s. 268-273. [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4321>>

Autor neznámý. Chut', kost. *Naše řeč*, [online]. 1920, roč. 4. s. 254. [cit. 2021-03-26]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=709>>

Český jazykový atlas. *Epentetické j.* Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., [online]. © 2012-2014, s. 372. [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <<https://cja.ujc.cas.cz/CJA5/files/05-0372.pdf>>

HRBÁČEK, Josef. K problematice syntaktických vztahů a jejich terminologie. *Naše řeč*, [online]. 1997, roč. 80. s. 169-177. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7395>>

KŘÍSTĚK, Michal. *Vertikální členění textu*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/VERTIK%C3%81LN%C3%8D%20%C4%8CLEN%C4%9AN%C3%8D%20TEXTU>>

JELÍNEK, Milan; VEPŘEK, Jarmil. *Vulgarismus (sprosté slovo)*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2020. [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/VULGARISMUS>>

Internetová jazyková příručka. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., [online]. © 2008-2021. [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>

Internetová jazyková příručka. *Tvoření obyvatelských jmen*. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., [online]. © 2008-2021. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=720>>

Internetová jazyková příručka. *Tvoření přídavných jmen od jmen zeměpisných*. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., [online]. © 2008-2021. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=755>>

Internetová jazyková příručka. *Osobní jména mužská zakončená ve výslovnosti na souhlásku*. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., [online]. © 2008-2021. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=320>>

IREINOVÁ, Martina. *Tvoření příčestí činného v běžně mluveném jazyce Jindřichova Hradce*. Ústav pro jazyk český AV, v. v. i., Brno, 2009. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <<https://konference.osu.cz/cestina/dok/2009/ireinova-martina.pdf>>

ČERNÁ M., Alena. *Člověk v množném čísle*. Ústav pro jazyk český AV, v. v. i., Praha, 2013. [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <[tps://ujc.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/ujc/veda-vyzkum/vyzkum/gramatika-a-korpus/proceedings-2012/konferencni-prispevky/CernaAlena.pdf](https://ujc.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/ujc/veda-vyzkum/vyzkum/gramatika-a-korpus/proceedings-2012/konferencni-prispevky/CernaAlena.pdf)>

HAUSENBLAS, Karel. *O studiu syntaxe běžně mluvených projevů*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1962. [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/119437/SpisyFF_085-1962-1_67.pdf>

SGALL, Petr. *Obecná čeština*. Univerzita Karlova, 2012. ISSN 1801-5336. [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <<https://www.phil.muni.cz/linguistica/art/sgall/sga-001.pdf>>

SHAKESPEARE, William. Jak se vám líbí [online]. Přel. Josef Václav SLÁDEK. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013 [cit. 2021-03-16]. Dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/88/41/51/jak_se_vam_libi.pdf>

Google Translate. Dostupné z: <<https://translate.google.cz/>>

Videozáznam

[MP4]. V+W. *Balada z hadrů*. Československá televize. 1960. režie: Jan Roháč. (Záznam: © Česká televize. 1998. režie záznamu: Miloslav Zachata)

[MP4]. V+W. *Těžká Barbora*. Československá televize. 1960. režie: Jiří Nesvadba j.h. (Záznam: © Česká televize. 1998. režie záznamu: Miloslav Zachata)

[YouTube]. KLÍMA, Martin. *Zdeněk Svěrák – Odhalení pamětní desky Vladimíra Svitáčka*. 2019. [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=SNqeKaboNaI>>

Audiozáznam

[MP3]. Werich, Voskovec: *Poslední forbína. Setkání ve Vídni 1974*.

[MP3]. Werich, Horníček: *Předscény*.

Příloha: Transkript forbín

KADERKA, P. – SVOBODOVÁ, Z. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů*. ÚJČ AV ČR, v. v. i., Korpus DIALOG., 2006. [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <<http://ujc.dialogy.cz/?q=node/3>>

1 **NÁZEV PŘEDSCÉNY: Hned mě hnět! aneb o imperativech**
2 **ROK NAHRÁNÍ: 1958**
3 **STOPÁŽ: 9 min 14 s**
4 **ÚČASTNÍCI:**
5 **JW: Jan Werich, první klaun**
6 **MH: Miroslav Horníček, druhý klaun**
7 **VH: Vladimír Hrubý, felčar ve hře Balada z hadrů**
8 **HUDEBNÍ TĚLESO:**
9 **Karel Vlach se svým orchestrem**
10 JW: už ho vezeme ((smích)) von nechtěl jít tak ho vezeme i s měblem
11 ((míněno möblem))
12 ((smích publika))
13 JW: tak (.) ee akademiku sme na místě.
14 VH: ah!
15 ((smích publika))
16 JW: to neni akademik tam jsou dva akademici. tady je
17 VH: eh já neo- n- n- neordinuju, na dveřích mam ceduli kdy ordinuju
18 MH: jo, ceduli tam máš. a:le světlo tam nemáš. jak to máme přečíst
19 když tam nemáš světlo
20 VH: ano
21 JW: to je zajímavý
22 VH: já neléčím ja neléčím
23 MH: jak to neléčíš?
24 VH: já nemam léky
25 MH: no hele: všecko sme [vzali]
26 JW: [sami všecko] vzali
27 MH: [vše:cko] máme hele
28 JW: []antibiografika:
29

30 ((smích publika))
31 JW: [jo antibiotika]
32 MH: [antibiotický] klistér
33 JW: to je
34 VH: jo: jo: jo: jo a kdopak zaplatí kdopak zaplatí
35 MH: no co: zaplatí za co?
36 VH: za noční návštěvu to je zlaták přede:m, já jsem profesor a je noc
37 MH: to by ses nestyděl peníze když de vo lidskej život
38 VH: styděl. ale sem profesor a je noc.
39 MH: a já jsem ras a je noc.
40 JW: hele a já sem ponocnej a jsem surovej
41 ((smích publika))
42 MH: ale i ve dne
43 JW: jo.
44 MH: jo. tak zařvěte na něj vy [máte] silnější ten organismus a (.)
45 zařvěte na něj
46 JW: [a] vstávej a leč!
47 MH: no ne to musíte česky von ()
48 JW: no česky vstávej a leč no
49 MH: no ne co to je aleč
50 JW: vstávej a leč imperativ od slovesa léčit
51 (.)
52 MH: a jo jako (.) leč
53 JW: no
54 MH: ty [leč]
55 JW: [leč] vykřičník. leč
56 MH: víte že to sem nikdy neslyšel?
57 JW: víte že to snad nikdo nikdy neřek?
58 MH: to vy ste řek

59 JW: poprvé

60 MH: v dějinách?

61 ((smích publiky))

62 MH: he:rgot leč (.) a víte že (.) je c- teď mě napadá že plno sloves
63 má [takový] (..) imperativy

64 JW:[to: jo] a jéje některý imperativy to se se nikdy neřeknou

65 MH: a musí je mít to sloveso

66 JW: () krad' vůbec neřeknete nikdy, a krade se pořád že

67 ((smích publiky))

68 MH: to se vžilo spíš

69 JW: a to se musí každý sloveso musí mít imperativ jináč se nedostane
70 do gramatiky

71 HM: to musí mít?

72 JW: to musí mít

73 HM: vykázat jo?

74 JW: no jéjej to máte [] a sou zvláštní imperativy třeba (.) třeba
75 (..)

76 MH: [jéje] no?

77 (.)

78 JW: hněť

79 MH: prosim?

80 JW: hněť

81 MH: hněť (.) aha aha aha moh byste to užít ve větě abych pochopil ňák
82 (..)

83 JW: jindro hněť mne

84 ((smích publiky))

85 MH: a:h! (..) a to je (.) no jo aby to jindra nepoplet protože (.) to
86 může bejt hněť a taky: jako: ee hněditi

87 ((smích publiky))

88 JW: to jindra ví co vona chce
89 ((smích publika)) ((potlesk))
90 JW: jindra není vůl
91 ((smích publika))
92 MH: taky de vo to, co se chce jemu zrovna
93 ((smích publika))
94 JW: no ne: no tak prosim von může bejt malíř pokojů, to je pravda
95 MH: ano, a může ji vohnědit [ani nemrkne]
96 JW: [ano:, vona] může říct [(.)] jindro hněť
97 [mě] a pak mě hněť
98 MH: [jo] [jo]
99 ((smích publika))
100 MH: uhněť mne, nahněť mne a
101 JW: nahněť mě
102 MH: nahněť mne ((pousmání))
103 JW: trošku jen
104 MH: ano [a hněť m-]
105 JW: [a pak mě] dohněť
106 ((smích publika))
107 MH: ale abys mne nepřehněť (...) jo
108 ((smích publika))
109 JW: přehn:ěteš-li toho [vepře], bude přehnětěný [] přehnětěný vepř
110 [((smích publika))]
111 MH: no
112 (...)
113 JW: petře
114 ((smích publika))
115
116 JW: nepřehněť hnědí

117 HM: jo

118 JW: vepře [přehnědíš-li] hnědí vepře, bude přehněděný vepř

119 [((smích publika))]

120 MH: hněť mi neť.

121 ((smích publika))

122 MH: hněť mi neť.

123 JW:ahaha:

124 MH: [to říká] teta

125 JW: [aha:] to říká strýc [jo]?

126 MH: [nebo teta] podle toho

127 JW: ano ano

128 MH: hněť mi neť

129 JW: může (.) a u:jec vykřikl

130 MH: ano

131 JW: hněť mn:[ě]

132 MH: [neť]

133 JW: ne hned

134 MH: [teď] teď

135 JW: [hned]

136 MH: hněď mi zeď a n:eť mi hněť

137 ((smích publika))

138 (..)

139 JW: nehněť mi n:eť, hněť mě!

140 MH: řekl zeť

141 ((smích publika))

142 JW: a u:jcovi.

143 MH: ano

144 JW: ale řeč to je marná věc.

145 MH: no: to je chrám i tvrz.
146 JW: to je eh
147 ((smích publika))
148 (...)
149 MH: () a víte že jo sou takový imperativy že to neslyšíte jak je
150 rok dlouhej?
151 JW: ((odkašlání)) no jejej
152 MH: eh třeba je:j
153 JW: ((pousmání))
154 MH: teď mě napadá (.) tak jen tak to (..) takový smrd'
155 ((smích publika))
156 JW: no vo smrti se mluví do:st (bohužel)
157 (.)
158 MH: no ne: vy myslíte eh pardon vy myslíte smrt' s kosou
159 ((smích publika))
160 MH: já mysel smrd' s d'
161 ((smích publika))
162 JW: to s kosou znám z vobrázku že jo to vim ale jak ja- ja- jak nosí
163 to d'?
164 ((smích publika))
165 MH: totiž smrd' s d' neni vidět.
166 ((smích publika))
167 MH: ale to se vám nestane taková věc jo že by se stala (..) to se
168 nestane (.) že byste dejme tomu šel. dejme tomu že dete jo? [(.)]
169 [((smích publika))]
170 MH: dete?
171 JW: du: já sem tomu dal a du no
172 ((smích publika))
173 MH: dejme tomu že dete jo?

174 JW: no

175 MH: a dete takovym nějakym vopuštěným liduprázdnym místem tak k devátej
176 večer jo?

177 JW: po opyši.

178 MH: prosim?

179 JW: po opyši.

180 ((smích publika))

181 MH: jo jo jo to je nejlíp

182 ((smích publika))

183 MH: po opyši. a

184 JW: to je: na klárově

185 MH: já vim

186 JW: na opyši se [to] jmenuje ta ulice.

187 MH: [jo] ano na opy-

188 JW: já du po naopyši.

189 MH: po naopyši

190 JW: no: dyť se to menuje na opyši.

191 MH: ano ano na opyši

192 JW: (tak) du po naopyši.

193 (..)

194 MH: dete po naopyši

195 ((smích publika))

196 MH: a nikde nikdo

197 JW: no: po naopyši když du tak nikde nikdo na opyši nikdo nikdy

198 MH: jo: (.) naopyšané spěj už většinou

199 ((smích publika))

200 JW: nao- naopyšní

201 MH: naopyšní jo naopyšanky taky

202 JW: naopyšné

203 MH: naopyšné aha ano naopyšní
204 JW: to se píše s tvrdým y opyš
205 MH: já vim (.) to není jako opiš
206 JW: ne:
207 ((smích publika))
208 JW: to je (.) opy:š
209 ((smích publika)) ((potlesk))
210 JW: něco se mu zdá
211 ((smích publika)) ((potlesk))
212 MH: možná že chléb sýr a listonoš
213 ((smích publika))
214 MH: [protože]
215 JW: [to by se] nesmál
216 ((smích publika)) ((potlesk))
217 MH: jo kde sme?
218 JW: na opyši.
219 N1: na opyši.
220 MH: jo na opyši.
221 ((smích publika))
222 MH: a nikde nikdo jo?
223 JW: nikde nikdo.
224 MH: a vy dete po naopyši jo?
225 JW: jo
226 ((smích publika))
227 MH: a najednou teď pozor jo? (.) vidíte to jo?
228 JW: no vidim [vidim jo] já to vidim no
229 MH: [dete jo?] a nikde nikdo a teď pozor najednou někdo
230 odněkud se na vás vyřítí a zařve smrd' nebo střelím.
231 [((smích publika))]

232 JW: [tak todle se mně stát] tak to udělám.
233 ((smích publika)) ((potlesk))
234
235 **NÁZEV PŘEDSCÉNY: Velká předscéna**
236 **ROK NAHRÁNÍ: 1958**
237 **STOPÁŽ: 25 min 43 s**
238 **ÚČASTNÍCI:**
239 **JW: Jan Werich, první klaun**
240 **MH: Miroslav Horníček, druhý klaun**
241 **HUDEBNÍ TĚLESO:**
242 **Karel Vlach se svým orchestrem**
243 ((orchestr karla vlacha))
244 JW: ()
245 MH: haló klaun!
246 JW: vas is den lo:s ((míněno was ist denn los))
247 MH: volám [klaun]
248 JW: [to vy ste]na mě volal klaun?
249 MH: no na vás proč
250 JW: už na mne dlouho nikdo nevolal
251 MH: ((smích)) já už to taky dlouho na nikoho nevolal ale vy ste mi tak
252 případ.
253 JW: já sem vám při:padala co?
254 MH: no
255 (..)
256 JW: vy ste taky klaunová ne eh totiž klaun co
257 MH: byl bych rád!
258 JW: ((smích)) [sme spolu]
259 MH: [já totiž] mam pocit že sme spolu
260 JW: =spolu někde dělali.

261 MH: že jo! ha!

262 JW: ale ne jako klauni jako herci já [vim kde] bylo to v lese

263 MH: [v háji] v lese v háji ()

264 JW: ee v ardénském hvozdu já jsem hrál vévodu

265 MH: a dobře

266 JW: dycky vévody a a krále a stál sem pod takym rozsochatym [stromem]

267 MH: [ano] [rozsochatý strom] to byl, no jo

268 JW: [(smích)] to je krásné slovo roz[sochatý]

269 MH: [sochatý]

270 (.)

271 JW: rozsochatá žena (..) no tady bylo prostřeno (tam) byla [tabule]

272 a já jsem takle stál a v ruce sem držel [pokál] [pokál]

273 MH: [k hodokvasu] [pohár] eh pokál pardon [to už mi uniklo]

274 JW: a vy ste přibíhal z lesa

275 MH: jo jo

276 JW: a říkal ste že ste potkal klauna

277 MH: šaška!

278 JW: šaška a ještě ste říkal že se opékal na slunci

279 MH: jo! opékal se na slunci a já vám k němu přišel a povídal mu dobré

280 jitro blázne. a on na to to nejsem. kdybych byl blázen měl bych [více

281 štěstí].

282 JW:[ah tak to] byl klaun.

283 MH: klaun?

284 JW: takovoudle moudrost se v novinách nedočetete, pak mně připomeňte

285 abych ()

286 MH: jo a pak vám vytáh hodinky [jo] a dívá se tak na ně a povídá mi

287 (.) tak a máme deset. z toho je vidět jaký je ten svět. a eště před

288 hodinkou bylo devět. a za hodinku bude jedenáct. tak od hodiny k

289 hodině si žijem.

290 JW: [jo] tak od hodiny k hodině si hnijem.

291 MH: jo! tak to řek. přesně tak. a já mu záviděl to slunce tu pohodu
292 nápady hah a hlavně sem mu záviděl ten jeho strakatý kabát já vám
293 řeknu strakatý kabát není šatu nad něj.

294 JW: strakatá kazajka to je taky moje ctižádost.

295 MH: a k tomu volnost mít tak úplnou tak naprostou jak jak vítr, jenž
296 si fouká na koho chce.

297 JW: to je svaté právo bláznů.

298 MH: strakatý kabát dejte mi a volnost pravdu říct a pročistím skrz
299 naskrz tělo zkaženého světa bude-li trpělivě brát můj lék.

300 JW: mou medicínu.

301 MH: můj lék.

302 JW: mou medicínu.

303 MH: ne ne můj lék

304 JW: váš lék, [mou medicínu].

305 MH: [vaši medicínu]. kdo to napsal tahle ta moudrá slova, kdo
306 to dal tak plnou důvěru bláznů šašku

307 JW: no: kdo je schopen dát důvěru

308 MH: no?

309 JW: básník.

310 MH: jedině básník. hah ovšem tohle musel bejt dobrej básník.

311 JW: no to byl šejkspír.

312 MH: (.) to byl šejkspír? jo to byl šejkspír a to byl dobrej básník?

313 ((smích publika))

314 JW: dva zámky plný spisovatelů.

315 ((smích publika)) ((potlesk))

316 JW: to byl génus

317 MH: gén-

318 JW: v dobách, kdy to slovo nebylo vobnošený.

319 ((smích publika)) ((potlesk))

320 MH: no jo

321 JW: to byl obr!

322 MH: obr

323 JW: to byl obrovskéj básník, ale to je taky to jediný co dneska můžete
324 svobodně říct na obou polokoulích této nemocné planety, aniž by vás
325 tam anebo onde považovali za někoho kdo přichází vodtamtad'

326 ((smích publika))

327 JW: můžete svobodně říct šejkspír byl obrovský básník dejte si to.

328 MH: to m- můžu jo?

329 JW: abyste věděl co to je za pocit říkat pravdu bez bázně a hany dejte
330 si to.

331 MH: můžu [naplno] jo?

332 JW: [naplno]

333 MH: naplno aj šejkspír byl (...) aspoň jak on říká ()

334 ((smích publika)) ((potlesk))

335 JW: dojal ste mne že ste zůstal čech

336 MH: no jo

337 ((smích publika)) ((potlesk))

338 MH: ale vysvětlete mi jak je to možný že tenkrát (.) byli klauni, byli
339 šašci ale už nejsou.

340 JW: no: já bych si nebyl tak jistej

341 ((smích publika))

342 JW: tedy klauni nejsou ale šašků je

343 ((smích publika)) ((potlesk))

344 JW: páč šaškem se může stát leckdo

345 MH: no jo no to

346 JW: aniž by chtěl, aniž by to tušil

347 MH: aniž by to věděl

348 JW: klaun no to je řemeslo, to dá práci

349 MH: to je makačka, no jo ovšem tenkrát byli klauni i v životě tedy
350 myslim v životě běžném, [společenským]

351 JW: jo: [protože] no ano no protože eh mm přirozenou cestou vyvěrali
352 z toho života jak víte, svět se neustále mění

353 MH: no pochopitelně

354 JW: svět byl daleko m- m- větší než je dnes [svět je menší]

355 MH: [no to snad ne], že by se srážel to

356 JW: no ne: no přeci ty komunikace ne to

357 MH: jo tak tím že se to prokrátilo rychlost [()]

358 JW: [no ano] samo sebou eroplány a

359 MH: to jo, to jo

360 JW: tenkrát když král poslal druhému králi posla aby mu vyřídil že je
361 vůl no to trvalo:

362 ((smích publika)) ((potlesk))

363 JW: pane dneska to máte e e e e e e e e e to to ví dřív než to řekno:u

364 ((smích publika)) [((potlesk))]

365 JW: [ovšem] (..) pravda je že dneska nejsou tak hákliví, to je pravda

366 ((smích publika)) ((potlesk))

367 JW: no rozumíte tenkrát ten klaun měl své poslání společenské, kdy
368 tenkrát ten král vládl n:árodu obklopen kamarilou, odloučen od toho
369 národa chtěl vědět pravdu (.) a kdo mu tu pravdu měl říct rádio nebylo
370 noviny nebyly kdo mu měl říct pravdu?

371 ((smích publika))

372 JW: no tak poslali klauna klaun mu tu pravdu řek král ho za to nakop
373 protože za pravdu se dycky platí kopancem to je mezinárodně uznávaná
374 valuta že?

375 ((smích publika)) ((potlesk))

376 JW: král věděl co vědět měl klaun dostal co mu patřilo a jelo se dále
377 močálem černým kolem bílých skal.

378 MH: takže to klaunství tehdy byla (.) no dá se snad říct že to byla
379 vlastně určitá instituce

380 JW: instituce kulturně politická.

381 MH: ovšem tedy instituce řekl bych já typicky středověká.

382 JW: no: já bych na tom slově středověk tolik neo:lpěl.
383 ((smích publika))
384 JW: co to je středověk
385 MH: no co to je samo méno praví že to je střed věků mezi staro a
386 novověkem
387 JW: no střed věků já sám tedy (.) nemám technologického vzdělání
388 MH: ne?
389 ((smích publika))
390 JW: ještě oběť humanistické blbosti ale (prostě) i tak filozofickou
391 cestou bych se mohl dopracovat k definici středu laicky ovšem (..) a
392 řekl bych že střed je bod (.) tedy od obou konců stejně vzdálený
393 MH: jo:
394 JW: za předpokladu že ty konce jsou konstantní neboli neměnné ovšem
395 u našeho věku se to nedá říct náš věk nemá oba konce konstantní,
396 jenom: začátek a to jenom proto že nevíme kdy to vlastně začalo,
397 kdežto ten novověk tam ten konec se neustále mění tam na každou
398 vteřinu navá- navazuje nová vteřina nová minuta nová hodina nový den
399 nový týden nový měsíc nový rok
400 MH: ano ano ano takže
401 JW: nové desetiletí století nové tisíciletí statisíciletí to letí to
402 letí takže ten středověk
403 MH: jo
404 JW: aby se udržel a porád ve středu ten taky musí padat dopředu ()
405 MH: a:no
406 (...)
407 JW: středověk si vymysleli lidé žijící v novověku, aby si odreagovali
408 svůj mindrvertichajstkomplex ((míněno minderwertigkeitskomplex)) (.)
409 aby jaksi (..) se jim dostalo (..) poct a uznání které třeba (..) by
410 se jim dostalo až po smrti a oni nechtějí čekat tuž tudíž teda
411 zesměšňují způsob myšlení a práce svých pra pra otců a pra dědů a
412 nazývají to středověkem (.) a zapomínají že touto metodou konsekventně
413 jejich pra pra pra děti a pravnuci se jednou budou dívat zpátky z

414 jejich novověku na jejich středověk a budou říkat no no no no no no
415 no: <všimněte si>, jak jsem tolerantní.
416 ((smích MH i publika)) ((potlesk))
417 MH: tolerantní jo, ale pesimista
418 JW: ne: já nejsem pesimista já sem eh ponocný
419 ((smích publika))
420 JW: ponocný který měří čas a zjistil že měří něco co neexistuje.
421 MH: moment. cože neexistuje
422 JW: no čas neexistuje.
423 MH: čas!
424 JW: čas jako takový
425 MH: jak to jako takový?
426 JW: dýcajta:nzich ((míněno die zeit an sich))
427 MH: tomu nerozumím
428 JW: už ste viděl někde čas na moři ste viděl čas?
429 MH: to ne
430 JW: jo v lese ste potkal čas nebo někdo zazvonil a vešel čas
431 ((smích publika))
432 JW: čas existuje jenom v lidské představě, čas si vymysleli lidi aby
433 věděli vod kdy dokdy a co za to.
434 ((smích publika)) ((potlesk))
435 MH: ovšem jestliže si takto zrušíte pojem času, tak nemůžete přistoupit
436 k ostatním důležitým pojmům
437 (.)
438 JW: ako čo?
439 (.)
440 MH: ako život
441 JW: oh a:no: to je pravda jako tedy: doživotní majitel jednoho života
442 musím říct to je zajímavý že jediná věc kterou máte doživotně je
443 život, to mě nenapadlo.

444 ((smích publika))
445 (.)
446 JW: jako doživotní majitel jednoho života musím říct že o životě se
447 (.) málo píše
448 MH: ano
449 JW: málo hraje divadlo, málo myslí
450 MH: já myslím (.) občas:. já myslím rád. já totiž
451 ((smích publika))
452 MH: já totiž si myslím že (..) že myšlení má budoucnost.
453 (..)
454 JW: no doufejme doufejme.
455 ((smích publika)) ((potlesk))
456 MH: a já si právě myslím že vy vůbec tedy nemůžete vo životě mluvit,
457 protože lidský život probíhá v čase, ale vy který ste si ten pojem
458 času zrušil, tak nemáte pro ten život eh prostor, základnu míru
459 JW: no: a copak je copak je to textil?
460 ((smích publika))
461 JW: abych šel někam a řek dejte mně třištvrtě metru života a deset
462 centimetrů na záložku?
463 ((smích publika))
464 JW: já sám sobě připadám že mně je sto dvacet devět let (.) podle toho
465 co sem zažil anebo podle toho co sem nezažil. a někdy si zase něco
466 přečtu a připadá mi že mně je vosum
467 ((smích publika)) ((potlesk))
468 JW: já vam to řeknu jina:č bernard šo: ((míněno Shaw)) víte do to byl
469 bernard šo:?
470 MH: no ovšem dyť sem ras!
471 ((smích publika))
472 JW: bernard šo: byl živ sto let řekněme. byl to krátký anebo dlouhý
473 život?

474 MH: sto let dlouhej život.

475 JW: krátkej život, protože bernard šo: tady moh bejt ještě dvě stě
476 padesát let, protože porád měl co říc.

477 MH: no, takle jo.

478 JW: zatím- co v této chvíli po celém glóbusu je roztroušeno já nevim
479 kolik třicetiletých kerý tady už štyry sta padesát let nemuseli bejt.

480 MH: klidně.

481 [((smích publika)) ((potlesk))]

482 JW: [takže] takže <vidíte> že délka života je pojem (..) a hergot teď
483 mně to slovo vyklouzlo.

484 MH: pojem?

485 JW: pojem ((povzdechnutí)) (..) no:

486 MH: to je pojem.

487 JW: ale ne: (..) a celá teorie se menuje tím slovem vymyslel to ten
488 vlasatej ten hrál na housle

489 MH: fibich!

490 JW: co?

491 ((smích publika))

492 MH: fibich

493 JW: ne: fyzik

494 MH: no ne: ten vymyslel poem

495 JW: to byl poe:m a ne: pojem.

496 ((smích publika))

497 JW: todle byl slavnej eh mate- no filozof fyzik no: hrál na housle:
498 teorii celou tak nazval no: jak se menova:l hrál na housle: eh
499 švabinský ho nakreslil nedávno sem viděl jeho portrét

500 MH: fyzik?

501 JW: no:

502 MH: že kreslil švabinskýho

503 JW: ale ne švabinský ho nakreslil

504 MH: no to se ptám proč se švabinský dává kreslit fyzikem
505 JW: ale to je blbost švabinský se nakreslí zadarmo a líp než by ho
506 [nakreslil (tady ten)]
507 [((smích publika))]
508 MH: to říkam já tak vy [neříkejte]
509 JW: [já říkam] švabisnký oddech ho oddech [nakreslil] tečka
510 MH: [jo ta:k] švabinský [ho]
511 JW: [ho]
512 MH: no to je ten já vim [()]
513 JW: [no:]
514 HM: ajnštajn
515 JW: ajnštajn (.) si nikdy nemůžu vzpomenout já si to pletu s tím
516 německým <nastupovat>
517 ((smích publika))
518 MH: to je ajnštajgn ((míněno Einsteigen))
519 JW: já vim [ajnštajgn]
520 MH: [ajnštajgn]
521 JW: ale já neumím dobře německy tak <si to pletu>.
522 MH: ajštajgna nikdy švabinský nemaloval.
523 JW: no to nemusíte říkat to je známý.
524 MH: no já aby bylo úplně jasno.
525 JW: no ne: to bude jasno i když to neřeknete já nevim proč by švabinský
526 měl malovat ajtštajgna
527 MH: jo ten nic nevymyslel ajnštajgn
528 JW: to by nevadilo, švabinský namalovall víc lidí co nic nevymysleli
529 ((smích publika)) ((potlesk))
530 MH: ho sem neplejte ajnštajgna
531 JW: já ho sem nepletu, já sem si nemoh vzpomenout
532 MH: no dobře já si to taky pletu s železnou rudou ale netaham to sem

533 JW: to je ajznštajn ((myšleno Ejzenštejn)) co [vy myslíte]
534 MH: [já vim kdo to je]
535 JW: ajznštajn to byl režizér filmovej režizér ajznštajn slavnej
536 ajznštajn umřel.
537 MH: to vim. dávno přece ho probodli v chebu
538 ((smích publika))
539 JW: to byl valdštajn [co vy]
540 [((smích publika))]
541 MH: (.) valdštajna probodli v chebu?
542 JW: no ovšem že jo
543 MH: a protože hrál na housle?
544 ((smích publika))
545 JW: valdštajn že hrál na housle to nevím to je blbost jak moh v bitvě
546 hrát ale volovina
547 ((smích publika))
548 JW: prosim vás jak von může ladit a voni to by nemohli střílet dyby
549 ladili.
550 ((smích publika))
551 JW: [ale]
552 MH: [no ne:] to by nemoh ladit dyby stříleli
553 JW: no ne: no to spíš von je vrchní tak voni musej přestat střílet
554 když ladí ne:? valdštajn ((smích)) blbost to je ten měl čas ten měl
555 čas hrát al- prosim vás
556 MH: neměl?
557 JW: ten měl j- jiný ten měl velký koncepce, ten chtěl přeříznout evropu
558 vod švédska takle na sicílii a nebyl to blbej nápad
559 ((smích publika))
560 JW: proto ho taky: ee proto ho zabili za velký nápady se zabíjí za
561 blbý nápady se nezabíjí.
562 ((smích publika)) ((potlesk))

563 JW: kdyby se zabíjelo za blbý nápady to by bylo bytů volnejch je:
564 ((smích publika)) ((potlesk))
565 MH: tak tedy eeh ajnštajn (.) hrál na housle v chebu hm.
566 ((smích publika))
567 JW: prosím, když myslíte, tak hrál v chebu ale proč by já nevim proč
568 by měl aj-
569 MH: no ne: [já se ptám] já nemyslim já [se ptám]
570 JW: [ajnštajn] [jo jo] no: to já nevim ale pochybuju že by ajnštajn
571 hrál v chebu na housle nevim proč by ajnštajn světovej fyzik filozof
572 (.) profesor v prinstn ((míněno Princeton)) na univerzitě jezdil do
573 chebu hrát na housle
574 ((smích publika))
575 MH: proč by profesor fyziky z prinstn nepřijel do chebu zahrát na
576 housle?
577 JW: no a proč by přijel?
578 MH: aby si přivydělal třeba
579 ((smích publika))
580 MH: já nevim co voni mu dávali v prinstn za fyziku, ale tady se platí
581 líp muzika než fyzika. kromě toho
582 JW: to je pravda taky tu není žádnéj ajnštajn.
583 ((smích publika)) ((potlesk))
584 MH: kromě toho von moh mít víc za fyziku a míň za muziku jo? ale jesli
585 radši dělal tu muziku než tu fyziku, tak vzal radši míň za to co radši
586 (..) co sem to řek?
587 ((smích publika))
588 JW: no řek ste pravdu ale zní to blbě
589 ((smích publika))
590 MH: sem se lek úplně ano vz- ano správně vzal radši míň za to co
591 radši, protože ty požitky sou relativní ()
592 JW: [jo]!
593 MH: [moh] kli:dně dělat tu muzi- cože?

594 JW: to je to slovo:

595 MH: [jaký]

596 JW: [délka] života je relativní pojem no: teorie relativity ajnštajn
597 já si nemoh vzpomenout

598 MH: re- jo to je to

599 JW: no:

600 MH: slovo co ste chtěl prve říct

601 JW: no:

602 MH: ((smích)) <ježíši> (.) délka života je pojem

603 JW: [relativní]

604 MH: [to ste moh] říct prve a mohli sme bejt dál

605 JW: no já si nemohl [vzpome-]

606 MH: [ha] [délka života]

607 JW: já [si nemohl]

608 MH: délka [život-]

609 JW: [vzpomenout]

610 MH: délka života je pojem relativní to ví každej přece

611 JW: ano já vim já sem si nemoh vzpomenout

612 MH: délka života je pojem relativní když si nemůžete vzpomenout tak
613 se zeptam [délka]

614 JW: [já sem se] ptal

615 MH: no jo délka života je pojem relat- vy ste se ptal ale špatně to
616 délka ži-

617 JW: ja sem se ptal dobře ale blbýho

618 ((smích publika)) ((potlesk))

619 MH: délka života je p- ještě že to blbej věděl

620 ((smích publika)) ((potlesk))

621 JW: no blbí vědí ty maj čas si pamatovat chytrý musej vymejšlet

622 ((smích publika)) ((potlesk))

623 MH: teď jde vo to co je líp placený.
624 ((smích publika))
625 MH: délka života je pojem
626 JW: nepamatovat si
627 MH: nepam- to je nejlíp placený.
628 ((smích publika)) ((potlesk))
629 MH: délka života je pojem relativní
630 JW: no
631 MH: a právě protože délka života je pojem relativní, tak tady vůbec
632 nemůžete vo životě mluvit. vy nemůžete život poto- popsat, vy nemůžete
633 život ee charakterizovat, vy nemůžete život definovat
634 JW: a vona není žádná definice života oficiální?
635 MH: no oficiální
636 JW: no měla by bejt přeci tolika tisíciletí se lidi snaží zlepšit
637 život tak by tady měla bejt nějaká oficiální definice života
638 MH: no t- ovšem že by tu měla bejt [já b-]
639 JW: [jako]()
640 MH: ano, a já myslím, že jestli není, já pevně věřím, že se na ní
641 pracuje.
642 JW: určitě to určitě
643 MH: přece nás nenechají tápat
644 JW: no právě: (.) určitě je někde nějaká komise která schání budovu
645 určitě.
646 ((smích publika)) ((potlesk))
647 JW: ale já si myslím že jestliže není ještě nějaká tedy ještě je
648 oficiální definice tak že snad by bylo hloupost abychom přerušili
649 tuto diskusi která je plodná
650 MH: ovšem
651 JW: velice plodná já si myslím že když není nějaká tedy oficiální
652 definice takže abychom mohli pokračovat já bych nabídnul třeba svojí
653 definici ne že bych se nějak vnucoval nebo

654 MH: ne: to chraň pánbůh

655 JW: prosim já (.) jestli má někdo něco: nějakou lepší definici já
656 milerád ustoupim já se nechci tlačit dopředu chraň pánbu ah totiž
657 chraň příroda já [()]

658 [(smích publika) ((potlesk))]

659 JW: jak mi bylo řečeno že ano

660 MH: jo jo

661 JW: abych si hleděl svého takže mám víc času teďka a byt mám byt mám

662 MH: jo?

663 JW: ((smích)) ano a velikou knihovnu po tom co měl ten byt přede mnou
664 ho ho ho ho

665 ((smích publika))

666 JW: a děti nemáme děti nemáme moje pani neměla příležitost přijít mezi
667 lidi

668 ((smích publika))

669 JW: no tak a tak právě si myslím a dyby právě a není nutno není
670 nutno není nutno aby se aby se ono se ehm aby se protože dyť konečně
671 se eh co chci vlastně říct?

672 ((smích publika))

673 JW: a já už vim definice života

674 HM: jo definice života

675 JW: ano moje definice života je totiž to že sem si všiml že život
676 vždycky stál stojí a bude stát za to (.) aby ho člověk dožil.

677 MH: to jo

678 JW: ono se s ním totiž víc dělat nedá.

679 ((smích publika))

680 JW: a to už bych tak nezdůrazňoval.

681 ((smích publika))

682 JW: a musíme se mnohdy dívat na život

683 N1: ha!

684 ((smích publika))

685 JW: odkdy sem choděj kachny prosim?

686 ((smích publika)) ((potlesk))

687 JW: musíme se mnohdy dívat na život (...) to je krmená jo? ((na
688 publikum))

689 MH: normální svitáček

690 JW: ah ha normální svitáček (.) laterna mažíka

691 ((smích publika))

692 JW: no: a musíme se na život dívat tak konečně jako: z kterého hlediska
693 právě anebo i jinak. mnohdy stojí za to podívat se na život jako na
694 ve:lkou starou vzácnou knihu se zlatou obřízkou

695 MH: prosim? obřízkou

696 JW: já měl na mysli starý zákon

697 ((smích publika))

698 JW: a uvědomit si že byly doby byly doby ó doby byly (..) a byly doby
699 různé a různé doby byly. a: byly doby [i jiné] i jiné doby byly

700 [((smích publika))]

701 MH: ano

702 JW: než různé

703 ((smích publika))

704 JW: byly doby i hrůzné

705 ((smích publika))

706 JW: a v takových dobách a a zalistovat zali- stovat si zalistovat si
707 (.) to takový absolón

708 MH: já

709 JW: dyby byl plešatý

710 MH: jo tak nevobjevil (macochu)

711 JW: ovšem

712 ((smích publika))

713 JW: já sem tenkrát chyběl

714 ((smích publika)) ((potlesk))
715 (...)
716 JW: no jiné byly i doby kdy přšelo kdy přšelo kdy chtělo
717 MH: jo?
718 JW: ano, kdy sme nemohli poručit aby přšelo
719 ((smích publika))
720 JW: lidstvo tedy (.) to najednou padla kapka padla si vona si padla
721 ((smích publika))
722 JW: a co takový noe v té době, v té době takový noe
723 MH: moment
724 JW: ten musel
725 MH: moment já ne mluvte dál já to vysleduju tady, tady někdo volal
726 totiž jak ste mluvil tak někdo to tady volal oe
727 JW: já neslyšel, já dyž mluvím tak já se poslouchám
728 ((smích publika))
729 JW: abych neřek něco co
730 MH: no nes- jo
731 JW: co nechci slyšet
732 ((smích publika)) ((potlesk))
733 JW: a většinou se mi to daří no ale takový noe
734 MH: zas teď to bylo teď to bylo markantní
735 JW: já teď taky něco zaslech
736 MH: joe
737 JW: karle vy zkoušíte něco? ((na karla vlacha a jeho orchestr))
738 KV: ()
739 JW: eh co?
740 KV: ()
741 JW: jesli to není vedle vod rahňovskýho z varieté tam obyčejně tam:
742 tam dole se pije nahoře se: cvičí jo?

743 MH: jo jo
744 JW: a někdy ten cvičenec spadne do piva
745 ((smích publika))
746 MH: a řve
747 JW: ne: to řve ten host
748 [((smích publika))]
749 MH: [ah] no pochopitelně má ve voku pěnu
750 JW: no ovšem (.) takový noe ah to dělám já
751 ((smích publika))
752 JW: <já se nachytl> ((smích))
753 MH: a co to je?
754 JW: noe no to je méno
755 MH: ne: lidský?
756 JW: no biblický
757 MH: oe?
758 JW: noe. píše se to no e.
759 MH: jo ta:k
760 JW: no:
761 MH: no e
762 JW: no ((pousmání))
763 MH: no a?
764 ((smích publika))
765 JW: ne no a no e
766 MH: já vim to je méno
767 JW: no noe méno
768 MH: a píše se to noe
769 JW: no
770 MH: no a?

771 JW: a: vy neznáte noa?
772 MH: ne-e eh
773 ((smích publika))
774 JW: no to byl přeci noe to byl ten eh (.) ten eh takový ten (.) eh
775 takový ten člo e věk co mu hospodyn hospodyň
776 MH: hospodin
777 JW: hospodin
778 ((smích publika)) ((potlesk))
779 JW: mu dal pokyn
780 MH: pokyn?
781 JW: aby vylezl na kopec a postavil tam loď
782 MH: ((smích)) co aby?
783 JW: aby na kopci postavil loď.
784 MH: a noe?
785 JW: no noe ji postavil.
786 MH: ((smích)) <to je přece blbost loď na kopci>
787 JW: ah to je pravda všichni blbí se mu smáli tenkrát
788 ((smích publika))
789 MH: ovšem, když loď, tak především na kopci.
790 ((píseň Potopa))